

Tartalomjegyzék

<i>dr. Árvai Gergő</i>	1
A MEZŐGAZDASÁGI ÖNTÖZÉS JOGI KIHÍVÁSAI	
<i>dr. Bartuszek Lilla Judit</i>	7
FENNTARTHATÓ EURÓPA – AZ EURÓPAI UNIÓ SZEREPE AZ ENSZ 2030-RA KITŰZÖTT FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLJAINAK MEGVALÓSÍTÁSÁBAN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ EU ÉS A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK KAPCSOLATÁRA	
<i>Cemre Erdal</i>	13
RIGHTS AND CONDITIONS OF RESIDENCE OF A FOREIGN NATIONAL IN RELATION TO GERMANY AND TURKEY	
<i>dr. Csík Aurél</i>	17
AZ ÉPÜLŐ METAVERZUM: A FACEBOOK HATÁSA AZ ALAPVETŐ JOGOK GYAKORLÁSÁRA	
<i>Hidayatulloh</i>	23
BUSINESS JUDGMENT RULE AND ITS IMPLEMENTATION IN INDONESIAN CORPORATE LAW	
<i>dr. Holecska Zsófia</i>	29
UGYANAZ MÉGIS MÁS? AVAGY A MÉLTATLANSÁG ÉS AZ ÉRDEMTELENSÉG JOGINTÉZMÉNYE A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS SZEMÉLYZETE KÖRÉBEN	
<i>dr. Ibrahim Ádám</i>	35
AZ ELKOBOZHATATLAN ELKOBZÁSA	
<i>Irem Nur Üstüntay</i>	41
DISPUTE RESOLUTION METHODS ACCEPTED IN BILATERAL AGREEMENTS ON WATER LAW – CASE STUDY ON TURKISH TRANSBOUNDARY WATER-RELATED BILATERAL AGREEMENTS	
<i>dr. Enikő Krajnyák</i>	47
THE INTERRELATION OF HUMAN RIGHTS AND ENVIRONMENTAL LAW IN THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK	
<i>dr. Lévai Ildikó</i>	51
A PTK-ÁN KÍVÜLI SZABÁLYOK, SZABÁLYRENDSZEREK ÉS SZTENDERDEK „BEEMELÉSE” A POLGÁRI JOGBA ÉS A HATÁSUK A POLGÁRI JOGI JOGELLENESSÉGRE	
<i>dr. Lévai Ildikó</i>	55
A KÜLÖNLEGES FELELŐSSÉGI ALAKZATOK TÉNYSZERŰ JELLEGÉRŐL	

<i>dr. Máté Dávid Adrián</i>	61
A MUNKAJOGI SZABÁLYOZÁS SZINTJEI A DIGITÁLIS VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN	
<i>dr. Móricz Aliz</i>	67
GONDOLATOK A BIZTOSÍTÁSI INTÉZKEDÉS ÉS AZ IDEIGLENES INTÉZKEDÉS ELHATÁROLÁSÁRÓL	
<i>dr. Németh János</i>	71
BEISMERŐ NYILATKOZAT ÉS BIZONYÍTÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN	
<i>dr. Nyikes Zita</i>	77
SÖTÉT HÁLÓBAN A FOGYASZTÓ, VALAMINT A SÖTÉT MEGOLDÁSOK SZABÁLYOZÁSA AZ UNIÓS ÉS NEMZETKÖZI KÖRNYEZETEBEN	
<i>dr. Színek Csütörtöki Hajnalka</i>	83
AGRÁRJOGI RENDELKEZÉSEK A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS ORSZÁGAINAK ALKOTMÁNYAIBAN	
<i>dr. János Színek</i>	89
CURRENT CHALLENGES FOR SOCIAL MEDIA	
<i>dr. Sztermen Orsolya Lili</i>	95
GYŰJTEMÉNYI MOBILITÁS ÉS MŰTÁRGYKÖLCSÖNZÉS JOGI ASPEKTUSAI	
<i>Tőreki Milán</i>	101
A PÉNZHAMISÍTÁS NEMZETKÖZI KÖRNYEZETE	
<i>Károly Vigh</i>	105
CHURCHES AND THEIR STATUS WITHIN NATIONAL BORDERS IN CENTRAL EUROPE	
<i>dr. Anna Zámpori</i>	111
PODCAST AND CERTAIN PROCEDURAL ISSUES RELATING TO THE PROTECTION OF PERSONAL RIGHTS	
<i>dr. Zámpori Anna</i>	117
PODCAST ÉS A SZEMÉLYISÉGI JOGOK VÉDELME NEK EGYES PERJOGI KÉRDÉSEI	

A MEZŐGAZDASÁGI ÖNTÖZÉS JOGI KIHÍVÁSAI*

*dr. Árvai Gergő***

II. évfolyamos doktorandusz hallgató

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

BEVEZETŐ GONDOLATOK

Az Országgyűlés 2019 végén fogadta el az öntözéses gazdálkodásról szóló 2019. évi CXIII. törvényt (a továbbiakban: Ötv.), amelynek végrehajtására a Kormány 2020 júniusának végén adta ki a 302/2020. (VI. 29.) kormányrendeletet (a továbbiakban: Vhr.). Ezen jogszabályok megalkotása a hazai vízjog, illetőleg a vízgazdálkodásra vonatkozó szabályozás területeit tekintve egy több éve tartó folyamat jelentős mérföldköveit képezik. A globális felmelegedés okozta szélsőséges időjárási viszonyokból adódóan a magyar mezőgazdaság versenyképességét alapjaiban határozhatja meg az öntözés mindennapjainkban és az előttünk álló évtizedekben. Ezen felismerésre alapozva a jogalkotó rögzítette a törvény indokolásában, miszerint „a mezőgazdasági öntözés közérdek”,¹ valamint célul tűzte ki, hogy a gazdálkodói adminisztrációs terhek csökkentésével és a nekik biztosított támogatások meghirdetésével elősegíti az öntözéses gazdálkodás elterjedését hazánkban.

A mezőgazdasági öntözés számos gazdasági előnye mellett azonban egy komplex tevékenység és bizonyos értelemben „veszélyes üzem”, hiszen visszafordíthatatlan természeti-környezeti károkat is képes okozni, amennyiben nem megfelelő szakmai előkészítés, tervezés, kivitelezés és felügyelet, illetve ellenőrzés mellett zajlik. Elrettentő nemzetközi példaként szolgálhat az *Aral-tó pusztulása*.² Mindennek okán a mezőgazdasági öntözés kérdését nem elegendő csupán gazdasági érdekek mentén vizsgálni, mert a vízkészletre mint természeti erőforrásra vonatkozó alaptörvényi védelemnek és az egyes környezetvédelmi alapelveknek (pl.: fenntarthatóság elve, elővigyázatosság elve, költségmegtérülés elve, vízkészletek hatékony felhasználásának követelménye, stb.) maradéktalanul érvényesülnie kell mind az ágazati jogszabályokban, mind a joggyakorlatban.

Az egyes vízjogi kérdésekhez jelentős mennyiségű nemzetközi jogi és európai uniós joganyag kapcsolódik, amelyek hatása szükségképpen a hazai jogszabályokban is lekövethető. Tekintettel hazánk EU tagságára fontos rögzíteni, hogy az *európai integráció vízügyi politikája közel 40 éves múltra tekint vissza*,³ továbbá napjainkban is az egyik legfontosabb politika. A terjedelmi korlátokra tekintettel jelen tanulmány a magyar mezőgazdasági öntözés jogi aspektusainak elemzésére szorítkozik. A publikáció célja, hogy rámutasson a jelenleg hatályos szabályozásból adódó tisztázatlan jogi kérdésekre, valamint megvizsgálja a környezetvédelmi alapelvek érvényesülését a mezőgazdasági öntözés vonatkozásában.

A MAGYAR MEZŐGAZDASÁGI ÖNTÖZÉSRŐL

A mezőgazdasági öntözés nem tekinthető előzmények nélkülinek Magyarország agrártörténetében. Nagy István agrárminiszter egy interjúban kifejtette, miszerint

* „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

** Témavezetők: Prof. Dr. Gellén Klára egyetemi tanár és Dr. Hegyes Péter István adjunktus

¹ 2019. évi CXIII. törvény preambuluma indokolása.

² Forrás: <http://www.fao.org/3/CA2139EN/ca2139en.pdf> (Letöltés ideje: 2021.12.07.).

³ Farkas-Csamangó Erika: *Környezetjogi szabályozások*, egyetemi jegyzet, SZTE ÁJK – ÜJI, Szeged, 2017, 123-124.

„Magyarország öntözésre berendezett területe az 1970-es években 350 ezer hektár körül mozgott, ami a rendszerváltozást követően a korábbi termelősövetkezetek megszűnése és a birtokszerkezet változása miatt nagymértékben lecsökkent.”⁴ Ezen a ponton fontosnak tartom rögzíteni, hogy jelen tanulmány fókuszában a nagyüzemi gazdálkodáshoz kapcsolódó öntözés áll, nevezetesen az Ötv. által létrehozott öntözési közösségeket érintő kérdések. Ezalatt értendő, amikor jellemzően külterületen elhelyezkedő, valamilyen művelési ág (pl.: szántó, kert, gyümölcsös, stb.) szerint nyilvántartott ingatlanokon zajlik szervezett formában az öntözés, egy vagy akár több gazdálkodó tevékenysége keretében. A mezőgazdasági célú öntözés témakörén belül külön kérdéseket vet fel azon eset, amikor jellemzően magánszemélyek belterületi lakóingatlanjaik területén (tehát elsődlegesen nem mezőgazdasági hasznosítású földrészleteken) létesítenek kutat a felszín alatti vizek kinyeréséhez. Ehhez kapcsolódóan a vízgazdálkodási törvény vízkivételekkel összefüggő módosítását már az Alkotmánybíróság vizsgálta.⁵

A számadatok kérdését vizsgálva megállapítható, hogy a Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint Magyarországon napjainkban kb. 100-110 ezer hektár terület áll tényleges öntözés alatt, az öntözéshez szükséges vízjogi engedéllyel megközelítőleg 200 ezer hektár terület rendelkezik.⁶ A Magyar Tudományos Akadémia *Nemzeti Vízudományi Kutatási Program kihívásai és feladatai* című dokumentuma rámutat arra,⁷ miszerint „... felszíni vízből 409 millió m³, míg a felszín alatti vízkészletekből 98,9 millió m³, vagyis együttesen 507,9 millió m³ vízigény biztosítható. Ezen adatok alapján a felszíni vízkészletekből a jelenlegi mintegy 51 ezer hektár szabadföldi öntözött mezőgazdasági területet 337,2 ezer hektárral lehetne bővíteni. A felszín alatti vízkészletekből a már most is öntözött 3 ezer hektár terület nagyságrendileg 45 ezer hektárral növekedne.”⁸

A mezőgazdasági öntözés gazdasági előnyei sokrétűek. A talaj nedvességtartamának szabályozásával magasabb termésátlagok érhetők el, amely ugyan magasabb termelési költségeket eredményez, de egyúttal magasabb bevételt is biztosít a gazdálkodóknak.⁹ További előnyként nevesíthetők a talajélet megóvása/fenntartása, a nagyobb termésbiztonság, az aszályos időszak okozta nehézségektől való mentesülés, valamint bizonyos technológiák esetén a tápanyag-kijuttatás és egyes növénykultúrákban a fagykár elleni védelem. Fontos kiemelni, hogy egy mezőgazdasági öntözési projekt megvalósítása komoly beruházási költségekkel jár, így számos gazdálkodó számára csupán pályázati források biztosítása mellett válik elérhetővé. Az Ötv. indokolása ehhez kapcsolódóan rögzíti, miszerint erre a Vidékfejlesztési Program keretében nyílik lehetőség.

A MEZŐGAZDASÁGI ÖNTÖZÉS KÉRDÉSEI

A mezőgazdasági öntözés számos gazdasági előnye mellett egy komplex tevékenységnek minősül és - a bevezető gondolatok körében leírtakra visszautalva – bizonyos értelemben „veszélyes üzemnek” minősülhet. Ezen jelző alkalmazását átvitt értelemben tartom indokoltnak. Véleményem szerint, ha a mezőgazdasági öntözés nem megfelelő szakmai követelmények

⁴ <https://www.agronaplo.hu/szakfolyoirat/2019/06/aktualis/dr-nagy-istvan-celkituzes-a-400-ezer-hektar-ontozott-terulet-elere-se-az-or-szagban> (Letöltés ideje: 2021.10.27.).

⁵ 13/2018. (IX. 4.) AB határozat.

⁶ Forrás: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_uw001.html (Letöltés ideje: 2021.12.06.).

⁷ Forrás: https://mta.hu/data/dokumentumok/Viztudomanyi%20Program/NVKP_20180331.pdf (Letöltés ideje: 2021.12.09.).

⁸ Szilágyi János Ede- Dobos Endre – Szűcs Péter: *A tájszemléletű vízgazdálkodás hidrogeológiai, talajtani és jogi aspektusai – Felhívás a tájszemléletű vízgazdálkodás koncepció kimunkálásához*, Hidrológiai Közöny, 2020, 100. évf. 1. szám, 44.

⁹ Forrás: <https://www.agronaplo.hu/szakfolyoirat/2009/06/szantofold/a-kukorica-ontozese> (Letöltés ideje: 2021.12.07.).

betartása mentén történik, úgy közvetve „... a rendeltetésszerű használat során fellépő csekély rendellenesség aránytalanul széles körben vagy aránytalanul súlyos mértékben károkat okozhat...”, továbbá az üzembentartó „...csekélyebb mértékű vétkessége súlyos kárveszéllyel fenyegető helyzetet teremthet...”.¹⁰ Mindezek alapján a jogalkotó felelőssége óriási a tekintetben, hogy milyen feltételek mentén engedélyezi az öntözési tevékenység megkezdését és folytatását, milyen hatósági felügyeletet vagy ellenőrzést rendel hozzá és milyen szankciórendszert alakít ki a szabályok be nem tartása esetére.

Az Ötv. preambuluma indokolása rögzíti, miszerint a jogszabály megalkotásával „a Kormány célja az öntözéses gazdálkodás elterjesztése annak érdekében, hogy a gazdák rugalmasan tudjanak alkalmazkodni az elégtelen csapadékmennyiség okozta kihívásokhoz, és a mezőgazdasági termelés hatékonyságát javítsuk...”, valamint rendelkezik arról, hogy a kiemelt termelői igényeknek megfelelően mezőgazdasági öntözés közérdeknek minősül.¹¹ Mindebből következik, hogy a jogszabály megalkotásának elsődleges indoka nemzetgazdasági érdekekre visszavezethető. Az ezen gazdasági célok eléréséhez rendelt tételes jogi rendelkezések azonban szükségképpen kollízióba kerülhetnek egyrészt a környezetjogi kívánalmakkal, másrészt pedig a tulajdon szentségével. A jogalkotó legfőbb célja a magyar agrárium versenyképességének javítása. A mezőgazdasági öntözés esetében – ahogyan számtalan más gazdasági, politikai vagy jogi kérdés kapcsán is – megkerülhetetlen a fenntarthatóság kérdése. A fenntarthatóság kifejezést jellemzően olyan megoldási javaslatokra szokás alkalmazni, „...amely megszabadítja a világot az ember gazdasági tevékenységei által kiváltott környezeti katasztrófák veszélyeitől.”¹² A kérdés tehát, miként lehet fenntarthatóan öntözni? A cél értelemszerűen egy olyan öntözési struktúra kialakítása, amely amellelt, hogy javítja az agrárium versenyképességét, nem fosztja meg az öntözés folytatásának lehetőségétől a jövő generációit sem.

A jogszabály megalkotása során (a T/7845. szám alatt megjelenő törvényjavaslathoz kapcsolódóan) a jövő nemzedékek szószólója intézett figyelemfelhívást, alkotmányossági aggályainak hangot adva. A figyelemfelhívásából kiemelendő a visszalépés tilalma, amely az öntözési tervek (környezeti körzeti tervek) kapcsán jelenik meg, továbbá az elővigyázatosság elve a vízjogi engedélyek vonatkozásában. A jövő nemzedékek szószólója rámutatott arra, hogy a törvényjavaslat „az öntözéses gazdálkodást önálló tervezési rendszerként kezeli, a hatósági engedélyek egy részét az öntözési igazgatási szerv által kiadott tervekkel kívánja felváltani, és az öntözési rendszerek létesítése, üzemeltetése érdekében az érintett ingatlanokra a vízálléstartomány engedélyese számára szolgálmi jogosultságot ad, melynek alapítására a vízjogi engedélyben kerül sor.” Alkotmányjogi szempontból fontos megállapítás, hogy az Alaptörvény a nemzet közös örökségeként rögzíti a vízkészletet, így egy speciális védelmi szintet rendel hozzá.¹³ Az Alaptörvényről továbbá megállapítható, hogy „...számos olyan előírást tartalmaz, amelyik a megfelelő mennyiségű és minőségű víz rendelkezésre állása, illetve a víz védelme nélkül nem érvényesíthető...”.¹⁴ A jövő nemzedékek szószólójának figyelemfelhívásából kiemelendő azon megállapítás, miszerint „... az alkotmányos védelem alatt álló nemzet közös örökségét érintő engedélyek nem tekinthetők csupán adminisztratív terheknek, mert nem szakítható el tőlük az Alaptörvényből fakadó védelmi funkció...”, amely a visszalépés tilalmának követelményét, a tisztességes eljáráshoz való jogot és jogorvoslathoz való jogot is sérti.

¹⁰ BDT2010.2358., BDT2012.2661.

¹¹ 2019. évi CXIII. törvény preambuluma indokolása.

¹² Gombos Katalin – Sziebig Orsolya Johanna: *Az európai uniós környezetvédelmi szabályozás legújabb irányai*, Ludovika Egyetemi Kiadó, Budapest, 2021, 13.

¹³ Alaptörvény P) cikk (1) bekezdés.

¹⁴ Fodor László: *A víz az Alaptörvény környezeti értékrendjében*, in: *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXI., 2013, 329–345.

A tulajdonhoz való jog sérelme kapcsán rögzítendő, hogy az egyéni gazdálkodói érdekek, valamint egy öntözési közösség érdekei szükségképpen konkurálhatnak egymással. A jogalkotó az öntözési közösségek létrehozásának feltételeként megjelöli, hogy a mezőgazdasági termelők a földhasználat tekintetében „... az öntözési körzet területén a szántóföldi növénytermesztés és ipari zöldségtermesztés esetén legalább 100 hektár, illetve kertészeti zöldséggyümölcstermesztés esetén legalább 10 hektár öntözésének a lehetőségét biztosítsák”.¹⁵ Azon mezőgazdasági termelők, akik olyan földrészleteken gazdálkodnak, amelyek szomszédosak az öntözési közösség által használt területekkel, azonban nem lesznek tagjai az öntözési közösségnek, a felaprózódott birtokszerkezetből adódóan könnyen kerülhetnek konfliktusba a közösséggel. Ezen problémák megoldása végett a jogalkotó új alapokra helyezte az öntözési szolgálat jogintézményének szabályozását.¹⁶ Az új rendelkezések megalkotását megelőzően a táblák közötti vízátervezés egy más jellegű megoldását tette lehetővé a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvénnyel összefüggő egyes rendelkezésekről és átmeneti szabályokról szóló 2013. évi CCXII. törvény (a továbbiakban: Fétv.) által szabályozott öntözési szolgálat. Az Fétv. ezen rendelkezései alapján a földhasználót a más használatában lévő ingatlanon öntözési szolgálat illeti meg, ha mezőgazdasági tevékenysége folytatásához szükséges öntözés érdekében a víz odajuttatását, szétosztását, illetve annak elvezetését *másként nem, vagy csak aránytalanul nagy nehézséggel, vagy költséggel lehetett biztosítani*. Az Ötv. hatálybalépésével az öntözési szolgálat kikerült az Fétv. szabályozási köréből.¹⁷ A jövő nemzedékek szószólója figyelemfelhívásában rögzítette, miszerint az „... öntözési szolgalmi jog a szolgáló ingatlan tulajdonosának tulajdonjogát jelentős mértékben korlátozza...”, amely a tulajdonhoz való alapjog sérelmére mutat rá.¹⁸ Az új rendelkezések nem tartalmazzák a Fétv.-ben foglalt megkötésekhez hasonló kívánalmakat az öntözési szolgálat létesítéséhez. A jogalkotó ugyan rendelkezik *egyszeri vagy igénybevétel szerinti kártalanításról*¹⁹ az öntözési szolgálat alapítása esetére, azonban a Vhr. vonatkozó mellékletében meghatározott *kártalanítási összeg*²⁰ meglehetősen alacsonynak tekinthető a jelenlegi termőföldpiaci árakhoz képest.²¹ Álláspontom szerint az öntözési szolgálatra vonatkozó jelenlegi szabályozás azzal, hogy az öntözési közösség gazdasági érdekeire alapozva - az öntözés *közérdek* jellegéből adódóan - az öntözési szolgalmi joggal terhelt ingatlan tulajdonosát - „*mentesülési lehetőség nélkül*” - tűrésre kötelezi, a tulajdonhoz való jogot sérti.

A TÁJSZEMLELETŰ VÍZGAZDÁLKODÁS KONCEPCIÓJA

Jelen tanulmány a mezőgazdasági öntözési jogi aspektusainak vizsgálatára fókuszál, azonban ha a problémát a teljes rendszerben elemezzük, nem lehet elvonatkoztatni az egyes hidrológiai tényezőktől. Ezekre a kérdésekre választ jelenthet a tájszemléletű vízgazdálkodás koncepciója, amelynek lényege az alábbiak szerint rögzítendő: „... A tájszemléletű vízgazdálkodás nem maradhat meg a tábla szintjén. Kisvízgyűjtő szinten is jelentős felszíni, felszín közeli áramlási rendszerek vannak, melyek térben és időben is újraosztják a felszíni vizeket, illetve az azok által szállított oldott és lebegtetett anyagokat, melyekkel számolni kell a kapacitások és veszélyek térbeli meghatározásánál. A rossz adottságú, mélyfekvésű területek jelentős talajvízszennyezési kockázattal járnak, művelésük nehéz és költséges. A táblákon belül kialakult kisebb tavak lecsapolása igen költséges és nehéz, ráadásul azt a vizet vissziuk el a tábláról, ami utána nagyon

¹⁵ 2019. évi CXIII. törvény 7. § (2) bekezdés.

¹⁶ 2019. évi CXIII. törvény 2-3. §§.

¹⁷ Szilágyi János Ede–Dobos Andre–Szücs Péter: *Az öntözéses gazdálkodásról szóló törvény a tájszemléletű vízgazdálkodás tükrében*, Pro Futuro, 2020/1. 44-45.

¹⁸ Alaptörvény XIII. cikk.

¹⁹ 302/2020. (VI.29.) kormányrendelet 6-7. §§.

²⁰ 302/2020. (VI.29.) kormányrendelet 1. számú melléklet.

²¹ Forrás: https://www.ksh.hu/stadat_files/mez/hu/mez0069.html (Letöltés ideje: 2021.12.11.).

fog hiányozni. Arról nem is beszélve, hogy ezek a mélyedések a táblán belül gyűjtik a vizet, így a lecsapolásuk a tábláról húzza el a vizet. Meghagyása a táblákon belül emeli a tábla talajvíz szintjét, javítja a száraz évek termésbiztonságát, miközben biztos élőhelyet jelent a mezőgazdasági kártevőket fogyasztó ragadozók számára, és hozzájárul az élőhely diverzifikálásához is.²²

ZÁRÓ GONDOLATOK

A jelen tanulmány lezárásaként szeretném rögzíteni, hogy a mezőgazdasági öntözésre vonatkozó szabályok reformja örvendetes hír az agrárium számára, mert az öntözés gazdasági előnyei nem megkérdőjelezhetők. A jogszabályok megalkotásának legfőbb indoka nemzetgazdasági célok megvalósításában keresendő, nem pedig az egyes környezetjogi alapelvek érvényre juttatása terén. Tekintettel a vízkészletekre vonatkozó alaptörvényi védelemre, az egyes környezetjogi kívánalmaknak maradéktalanul kellene érvényesülnie mind az ágazati jogszabályok megalkotása során, mind a későbbi joggyakorlatban. A mezőgazdasági öntözéshez számos jogi probléma kapcsolható, amely a jelenlegi szabályos felülvizsgálatát teheti indokolttá. Jelen publikáció terjedelmi korlátjaira tekintettel nincs lehetőség a tájszemléletű vízgazdálkodás koncepciójának részletesebb elemzésére, azonban megállapítható, ha a jogalkotó átfogó és fenntartható megoldást akar találni a mezőgazdasági öntözés egyes kérdéseire, úgy érdemes fontolóra vennie a koncepcióban foglaltakat.

²² Szilágyi János Ede- Dobos Endre – Szűcs Péter: *A tájszemléletű vízgazdálkodás hidrogeológiai, talajtani és jogi aspektusai – Felhívás a tájszemléletű vízgazdálkodás koncepció kimunkálásához*, Hidrológiai Közöny, 2020, 100. évf. 1. szám, 48.

FENNTARTHATÓ EURÓPA
AZ EURÓPAI UNIÓ SZEREPE AZ ENSZ 2030-RA KITŰZÖTT FENNTARTHATÓ
FEJLŐDÉSI CÉLJAINAK MEGVALÓSÍTÁSÁBAN – KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
AZ EU ÉS A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK KAPCSOLATÁRA

dr. Bartuszek Lilla Judit
II. évfolyamos doktorandusz hallgató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem

2015 szeptemberében az ENSZ Közgyűlés elfogadta a fenntartható fejlődés 2030-ra kitűzött menetrendjét, amely 17 Fenntartható Fejlődési Cél (angolul: Sustainable Development Goals, SDG) tartalmaz. Az SDG-célok¹, vagy az „Agenda 2030”, ahogy azt gyakran nevezik, a nemzetközi közösség ambiciózus erőfeszítése annak biztosítására, hogy „senki sem maradhat hátra” a mindenki számára a fenntartható fejlődési célok eléréséért vívott küzdelem során. Az Agenda 17 fenntartható fejlődési célt, ezen belül 169 elérendő célkitűzést tartalmaz, köztük a szegénység és az éhség felszámolását, az egyenlőség elősegítését és az éghajlatváltozás elleni harcot, valamint a béke és az igazságosság megteremtését. Míg a 2015-re kitűzött korábbi millenniumi fejlődési célok (MDG) elsődlegesen a szegénység csökkentését és az elsődlegesen az alacsony és közepes jövedelmű országokkal kapcsolatos előrehaladást részesítették előnyben, a 17 SDG-cél egyetemes, és minden jövedelmi szintű országra kiterjedő programterv.

Az Európai Unió (EU) elkötelezte magát a fenntartható fejlődési célok végrehajtása mellett mind belső, mind külpolitikájában. Az SDG-k az Európai Bizottság mind a 6 prioritása szempontjából fontos szerephez jutnak. A 2030-as menetrend 2015-ös elfogadása óta az EU jelentős előrelépést tett a fenntartható fejlődési célok megvalósítása terén, és továbbra is növeli ezirányú erőfeszítéseit. Az EU megkezdte az alacsony szén-dioxid-kibocsátású, éghajlati szempontból semleges, erőforrás-hatékony és körforgásos gazdaságra való áttérést, amely együtt jár a fokozott biztonsággal, jóléttel, egyenlőséggel és befogadással. Az Európai Fejlesztési Konszenzus révén az EU összehangolta a nemzetközi együttműködési és fejlesztési politika megközelítését a 2030-ig tartó napirenddel is, cselekvésének középpontjába helyezve a fenntartható fejlődési célokat és az éghajlatváltozásról szóló Párizsi Megállapodást. A 2030-ig tartó napirend végrehajtását hatékonyan támogatja az olyan megalapozott politikák kidolgozása, amelyek a kezdetektől fogva figyelembe veszik a fejlődő országokra gyakorolt esetleges hatásokat. Ezért kulcsfontosságú a szakpolitikák közötti szinergiák előmozdítása az inkoherenciák minimalizálása érdekében.

HOGYAN JELENNEK MEG AZ SDG-K AZ UNIÓS JOGALKOTÁSBAN?

Az első kérdés, amit érdemes megvizsgálni akkor, amikor az Európai Unió egyes szakterületeken betöltött szerepét vizsgáljuk – mint ahogy tesszük ezt jelenleg a fenntartható fejlődés viszonylatában- az Európai Unió alapítószerződéseiben lefektetett hatáskörök kérdése. Azért különösen fontos, hogy említést tegyünk az Európai Unió szintjén ezekről a hatásköri kérdésekről, mert az ENSZ keretében kitűzött célok alapvetően olyan, a nemzetközi jog szintjén megfogalmazott célok, melyekkel kapcsolatban elvárás, hogy azok állami szinten kerüljenek végrehajtásra. Az Európai Unió egy nagyon sajátos entitást képez, hiszen az EU az alapító szerződéseiben meghatározott egyes tárgykörökben „kvázi államként” viselkedik (ilyenek tekinthető többek között a kereskedelempolitika, vagy akár az egységes vámpolitika területe). Az Európai Unió az alapítószerződések alapján különböző hatáskörök mentén épül fel, így

¹ Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development - https://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=E (letöltés dátuma: 2021. 12.01.)

beszélhetünk tagállami, uniós és megosztott hatáskörökről. A Fenntartható Fejlődési Célokot áttekintve több olyan célt, és számos olyan célkitűzést találunk, amely a felszínre hozza az imént említett hatásköri problémát. Egyfelől a nemzetközi jog oldaláról érkezik egy elvárás az egyes célok teljesítése irányában (még akkor is, ha az ENSZ Közgyűlés az SDG-k közgyűlési határozatban történő elfogadásával megfosztotta azt bármilyen jogi kötőerő fennálltától), másik oldalról azonban az európai uniós jogrendszerének szemüvegén keresztül vizsgálva az egyes célok és célkitűzések megvalósításához szükséges lépéseket az látható, hogy ezen hatáskörök egy része tartozik csak kizárólagos uniós hatáskörbe, maradékuk pedig tagállami hatáskörként szerepel. Ha a fenntartható fejlődés jól ismert háromdimenziós modelljét (környezet, társadalom, gazdaság) vizsgáljuk, azt láthatjuk, hogy míg a környezeti aspektusokat tekintve némiképp nagyobb mozgástérrel rendelkezik az Unió, addig például a szociális téren az alapító szerződések értelmében lényegében maradéktalanul tagállami hatáskörök dominálnak, így tehát 27 egymástól majdhogynem teljesen független és össze nem hangolt szakpolitikák összessége tapasztalható.

MI A KAPCSOLAT A VDL BIZOTTSÁG PROGRAMJA ÉS AZ SDG-K KÖZÖTT?

A Von der Leyen-Bizottság a 2019-2024-es időszakra 6 kiemelt pontból álló prioritás listát alkotott, melyben egyaránt hangsúlyt fektetett a környezetvédelmi, gazdasági, fejlesztéspolitikai, társadalmi, együttműködési kérdésekre, valamint a demokrácia biztosítására. Érdekes szempont annak kérdése, hogy a Bizottság a korábbiakban említett korlátokat figyelembe véve lehetőségeihez mérten milyen mértékben törekedett az fenntarthatósági keretrendszer implementálására bizottsági programjának kialakításakor, illetve, hogy mennyiben beszélhetünk parttalan, túlzottan ambiciózus, politikai realitásoktól elrugaszkodott cselekvési tervről.

Fontos kiemelni egy olyan átfogó stratégia hiányát, amely minden dimenzióban hozzásegítené a Bizottságot, illetve magát az Európai Uniót a Fenntartható Fejlődési Célok minél szélesebb körű implementálásához. Annak ellenére, hogy mostanra több mint 5 éve annak, hogy az EU elkötelezte magát a fenntartható fejlődési célok megvalósítása iránt, még mindig nem született a területen egy átfogó, mindenre kiterjedő stratégiai koncepció. Olyan stratégiára van szükség, amely egyértelmű és mérhető célokkal rendelkezik, hogy legyen egy képünk arról, hogy hol is tartunk, és miképpen szeretnénk nyomon követni az előre haladásunkat e téren. Ez egy olyan cél, melyet az európai civil szféra 2015 óta hangoztat. Ideális esetben fontos lenne, hogy ezen átfogó megvalósítási terv a legmagasabb politikai szintre kerüljön, így jelen esetben a Bizottság elnökének felügyelete alatt álljon. Egyelőre ugyanis az SDG-k megvalósításának egyedüliként tárgyalt átfogó koncepciója az Európai Szemeszter, és még nem tűnik egészen világosnak, hogy miként is fog összeállni ez a konstrukció. Ennek a portfóliónak a Bizottság elnöke kezében történő összpontosulása vélhetően egy sokkal jobb szakpolitikai koordinációt és nyomonkövetési mechanizmust eredményezne. Továbbá, egy ilyen stratégiának kiemelten kellene foglalkoznia az egyes EU-s intézmények szerepével a megvalósítási folyamat során, különös tekintettel az Európai Parlamentre, akiről tudjuk, hogy a fenntarthatósági szakpolitikák implementálásában kulcsfontosságú szereplő.

Másodsorban fontos hangsúlyozni az Európai Szemeszter mechanizmusát. Annak ellenére, hogy az Európai Szemeszter mechanizmusa még nem egészen letisztult, nagy potenciállal rendelkezik, hiszen az EU és a nemzeti szint közötti kapocsként szolgál. Az „Európai Szemeszter” 2010-ben jött létre, és bár ez egy nagyon technikai folyamat, részletekbe bocsátkozás nélkül annyit érdemes megjegyezni, hogy ez a mechanizmus alapvetően a különböző tagállamok gazdaságpolitikájának és költségvetési terveinek összehangolásához nyújt segítséget. Az éves ciklusokra lebontott keretrendszer országspecifikus ajánlásokat kínál az éppen megvitatásra kerülő szakpolitikai ágazatoktól függően. Nagyon fontos hangsúlyozni,

hogy a fenntartható fejlődési célok átültetésének központi szereplői valójában a tagállamok és jelenleg számos erre irányuló diskurzus tanúi lehetünk úgy nemzetközi mint tagállami szinten.

Érdemes külön kitérőt tenni az Európai Zöld Megállapodásra is, mely az Európai Bizottság 2019 decemberében bemutatott programja, mely többek között az erőforrások hatékony felhasználásának elősegítését, a tiszta, körforgásos gazdaságra való átállást, a biológiai sokféleség helyreállítását és a környezetszennyezés mértékének csökkentését tűzte ki célul. Az Európai Zöld Megállapodás egy igen ambiciózus programterv, különösen az előző Bizottság fenntarthatósági tevékenységével összevetve, a társadalmi és környezeti relációkat tekintve. De átfogó szakpolitikai tervezés nélkül ez a terv sem lesz képes választ kínálni a legégetőbb fenntarthatósági kihívásokra. Mivel itt is egy cselekvési tervről beszélhetünk, valójában az abban rejlő tartalom az, ami igazán számít. Amire ezen a területen igazán érdemes hangsúlyt fektetni, az a szakpolitikák közötti koherencia kérdése. Ahogyan azt már említettük, az SDG-k három dimenziót, a környezeti, társadalmi és gazdasági aspektusokat is lefedik, ám az Európai Zöld Megállapodásban megjelenő számos elképzelés a valóságban éppen, hogy ellentmond a fenntarthatósági keretrendszernek, amikor elkülönítve kezeli ezeket a dimenziókat ahelyett, hogy kihasználná azok egymásra hatásának lehetőségeit.

HOGYAN JÁRUL HOZZÁ AZ EURÓPAI PARLAMENT A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK UNIÓS IMPLEMENTÁLÁSÁHOZ?

Ebben a kérdéskörben két dolgot érdemes hangsúlyozni: Egyfelől az Európai Parlament társjogalkotó státuszát, hiszen egy európai jogszabály javaslat nem születhet meg az EP jóváhagyása nélkül. Az EP egyre hatékonyabban és erősebben érvényesíti – különösen a környezetvédelem területén – a tanácsinál jóval progresszívebb nézőpontjait és prioritásait és mint ilyen az EP az intézményközi tárgyalások során sokat tud „zöldíteni” az egyes előterjesztéseken. A másik eszköz az EP kezében a politikai lobbyerő, mellyel az EP-ben közvetlen választás eredményeként bekerülő európai parlamenti képviselők élhetnek. Az Európai Parlament hangja egyre erőteljesebb és egyre bátrabban érvényesül. Az EP többek között elfogadhat saját kezdeményezésű jelentéseket, ezzel épp a fenntartható fejlődési célok vonatkozásában több alkalommal is élt, ezáltal pedig felhívhatja a Bizottságot, hogy az az adott területen álljon elő meghatározott prioritással rendelkező jogszabályjavaslatokkal.

A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK SZEREPE A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK MEGVALÓSÍTÁSÁBAN

A 2030-as keretrendszer minden kétséget kizárólag ambiciózus. Annak minden céljának, célkitűzéseinek és indikátorainak történő megfelelés természetesen egy nemzet számára sem valósítható meg 100%-osan. Ahhoz azonban, hogy a lehető legtöbbet tudjunk megvalósítani ezen célokból, elengedhetetlen, hogy a magas szintű politikai fórumokon kívül, a lakossághoz legközelebbi szinten is tegyünk érte. Ezt a folyamatot nevezzük a 2030-as Fenntartható Fejlődési Célok lokalizálásának, mely egyaránt magába foglalja annak vizsgálatát, hogy az helyi önkormányzatok alulról építkező fellépésük révén miként támogathatják a 2030-as menetrend megvalósítását, valamint azt, hogy az SDG-k milyen keretet nyújthatnak a helyi fejlesztési politikának. A 2030-as keretrendszer megvalósításához vezető egyik első lépés annak biztosítása, hogy a helyi önkormányzatok számára megfelelő környezet és erőforrás áll rendelkezésre a valódi cselekvés véghezvitelére.

Az egyes ENSZ tagállamok fenntartható fejlődési célok implementálásában tett előrehaladását az ún. Önkéntes Nemzeti Beszámolók (Voluntary National Reviews – VNRs) tanulmányozásával követhetjük nyomon. Kialakítás alatt áll jelenleg egy olyan mechanizmus, amely lehetővé teszi a végrehajtás figyelemmel kísérését a helyi önkormányzatok

szemszögéből, összhangban az ENSZ Magas Szintű Politikai Fóruma által meghatározott értékelési ciklusokkal. A saját országjelentéseiket bemutató országok számos helyi és regionális önkormányzata felkérést kapott, hogy a lehető leghamarabb vegyenek részt a jelentéstételi folyamatban, amely elengedhetetlen lesz ahhoz, hogy részt vegyenek a tagállamok közötti párbeszédben, és készek legyenek hozzájárulni a nemzeti felülvizsgálatokhoz.

Természetesen a kulcskérdés ebben az esetben is a finanszírozás kérdése. A Fenntartható Fejlődési Keretrendszer 2030 szerves részét képezi az Addisz-Abebai Akcióterv (AAA), mely a fenntartható fejlődési szakpolitikai lépések finanszírozási kereteit fekteti le. Az addisz-abebai cselekvési menetrenddel összhangban a helyi hatóságokat - a civil szervezetekkel és a magánszektoralal azonos szinten - egyedi partnerként kell elismerni, és be kell vonni a keretprogram nyomán követésébe. A helyi önkormányzatok szerepe az alapvető szolgáltatások, a rugalmas városi és területi infrastruktúrák beruházásaiban kulcsfontosságú a fenntartható fejlődési célok elérése szempontjából. A magas jövedelmű országokban a helyi önkormányzatok felelősek az állami beruházások 50% -áért, míg az alacsony jövedelmű országokban hozzájárulásuk 7% -ra korlátozódik.

Érdekesnek tartok néhány példát kiemelni a keretrendszer 17 Célja közül, melyek különösen nagy hangsúlyhoz jutnak/juthatnak a helyi önkormányzatok tevékenysége esetében.

SDG 11 – Fenntartható városok és közösségek: A 11-es számú SDG átfogó célként jelenik meg a települési fenntarthatóság vonatkozásában. A városi növekedés jelenlegi üteme korábban soha nem látott mértéket öltött. A gyors urbanizáció óriási kihívásokkal jár, beleértve a növekvő légszennyezést, a nem megfelelő alapszolgáltatásokat és infrastruktúrát, valamint a tervszerűtlen városi terjeszkedést, amelyek a városokat még kiszolgáltatottabbakká teszik a katasztrófákkal szemben.

Természetesen – ahogy erre a szakirodalom is minden alkalommal kitér – az SDG-k egymástól függő, egymással kölcsönhatásban lévő jelenségek. Így tehát bár létezik egy átfogó cél a települések tekintetében, érdemes külön is megvizsgálni néhány további célt:

SDG 1 - A szegénység felszámolása: Ennek a kérdéskörnek az összetettsége megkívánja a problémakör többdimenziójú vizsgálatát. A helyi önkormányzatok sok tekintetben ideális helyzetben vannak a helyszínen szegénységben élők azonosításához, valamint erőforrások és szolgáltatások megfelelő allokációjának elősegítéséhez. A helyi önkormányzatok felelőssége a helyi alapszolgáltatásokért (mint például a vízgazdálkodás és a szennyvízelvezetés) sok országban kulcsfontosságú partnerré teszik őket ezen cél megvalósításában. Továbbá, a helyi önkormányzatok szerepet játszhatnak a munkahelyteremtés és a jövedelemnövelés helyi gazdaságfejlesztési stratégiáinak kidolgozásával, valamint a közösségek válságokkal és katasztrófákkal szembeni ellenálló képességének fejlesztésével is.

SDG 2- Az éhség megszüntetése: A helyi önkormányzatok kulcsfontosságú szerepet játszanak az élelmiszerbiztonság megalapozásában a természeti erőforrások kezelésén, a területrendezésen valamint az alapvető infrastruktúra biztosításán keresztül. A helyi önkormányzatok elősegíthetik a fenntartható mezőgazdaságot és a helyi gazdasági növekedést azáltal, hogy javítják a közlekedési infrastruktúrát, a gépesítéshez és az új technológiákhoz való hozzáférést, megerősítik a helyi piacokat, a helyi élelmiszerláncokat és a város-vidék kapcsolatokat. Ezeknek a céloknak az elérése a polgárok felelősségteljes és fenntartható élelmiszer-előállítási és -fogyasztási gyakorlatokban való részvételén, valamint a hatóságok támogatásán és a vonatkozó nemzeti és nemzetközi előírások végrehajtásán alapul. A várostervezés fontos szerepet játszhat a hulladék csökkentésében és az élelmezésbiztonságban azáltal, hogy megkönnyíti az élelmiszerekkel kapcsolatos hatékony szállítást és tárolást, a tiszta vízhez való hozzáférést és a szennyvízelvezetést. Kiemelt feladat a területi, agrár-élelmiszeripari rendszerek megerősítése és az egyensúly megteremtése az élelmiszer-rendszerek "globalizált és" területi " komponensei között. Az élelmiszer-rendszer a területi fejlődés mozgatórugója lehet, hozzájárulva az élelmezésbiztonsághoz, a természeti erőforrások

megőrzéséhez, a környezet javításához, valamint munkahelyek teremtéséhez az érintett ágazatokban (vendéglátás, ökoturizmus, kézműves munka, szolgáltatások).

SDG 9- Ipar, innováció és infrastruktúra: A helyi önkormányzatok különösen fontosak a városi területeket kiszolgáló infrastruktúra fejlesztésében és fenntartásában, és összekapcsolják őket a környező területekkel. Helyi gazdaságfejlesztési stratégiáikba beépíthetik a kisipar és az induló vállalkozások támogatását, figyelembe véve a helyi erőforrásokat, valamint a piaci igényeket. Továbbá a megfelelő tervezés és a területrendezés alapvető fontosságú a terjeszkedés és iparosítás legmegfelelőbb területeinek meghatározásában, a helyi klaszterek és az üzleti együttműködési stratégiák előmozdításában. Ennek eredményeként a helyi önkormányzatok felelősek az ipari és kereskedelmi tevékenységek engedélyezéséért és engedélyezéséért is, mivel szabályozási kereteket hoznak létre az ágazat működésének engedélyezésére és a vállalkozásbarát környezet előmozdítására, valamint lépéseket tehetnek az információs technológiát hiányából eredő problémák áthidalására, különös tekintettel a közszolgáltatások biztosítására.

AZ EU SZEREPE A FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉSI CÉLOK LOKALIZÁLÁSÁBAN

A helyi és regionális önkormányzatok alapvető partnerek a fenntartható fejlesztési célok elérésében.² Európa-szerte és világszerte számos önkormányzat hívja fel a figyelmet a fenntartható fejlesztési célokra, és keresi a módját, hogyan integrálja a fenntartható fejlesztési célokat szakpolitikai terveikbe: „A helyi és regionális önkormányzatok szerte a világon úgy vélik, hogy a 2030-ig tartó időszakra szóló menetrend egy nemzedékben egyszeri alkalom, hogy valódi univerzális átalakulást indítson el.”³ A 17 cél mindegyikének van területi dimenziója, és az eléréséhez legalkalmasabb stratégiák helyről helyre változnak. A 2030-ig tartó időszakra vonatkozó menetrend megvalósítása ezért a közösségek, a különböző méretű városok, a régiók és nemzeti szövetségeik teljes felelőségétől függ. A legfontosabb, hogy a megfelelő politikák végrehajtásához szoros partnerségre van szükség a kormányzás valamennyi területe között, minden kontinensen, annak biztosítása érdekében, hogy a 2030-as keretrendszer teljes megvalósítást nyerjen.

Összegzésként megállapítható, hogy a 2030-ra kitűzött Fenntartható Fejlődési Célok rendszere valóban minden döntéshozatali szinten tetten érhető. Ahhoz azonban, hogy egy ilyen ambiciózus célrendszerből valóan a maximális eredményt hozhassák ki a tagállamok, nem csupán az egymás közötti nemzetközi, európai és regionális együttműködésre kell nagy hangsúlyt fektetni, hanem a nemzeti szintű döntések előkészítésében a közigazgatás egészének, így a helyi önkormányzatoknak is megfelelő szerepet kell juttatni, melyhez kapcsolódóan az Európai Unió szerepe, valamint a helyi önkormányzatok uniós kapcsolódási pontjainak elemzése kulcsfontosságú.

² Delivering the Sustainable Development Goals at local and regional level – Subgroup on „Delivering SDGs at local and regional level” - <https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/delivering-sdgs-local-regional-level.pdf>

³ UCLG report (2017) on national and sub-national governments on the way towards the localization of the SDGs: https://www.uclg.org/sites/default/files/localgov_report_localizationsdg_hlpf.pdf

RIGHTS AND CONDITIONS OF RESIDENCE OF A FOREIGN NATIONAL IN RELATION TO GERMANY AND TURKEY

*Cemre Erdal**

1st year doctoral student

Faculty of Law and Political Sciences of the University of Szeged

INTRODUCTION

In 1961, Germany (Federal Republic of Germany) and the Republic of Turkey signed a bilateral labor agreement that opened the FRG labor market to Turkish migrant workers.¹ In most academic studies, we notice that Turkish migrant workers are called “guest workers” (gastarbeiter) because of their expected temporary duration in Germany. However, this visit turned into a long one, contrary to what the Germans expected. After 60 years, today, Turkish nationals constitute the largest migration group in Germany. The guest workers who, over time, created a multi-million Turkish diaspora in Germany, which eventually affected German-Turkish domestic and foreign policy, facing with a problem. Considering the immigrant population, it has hosted over the years, Germany has made some legal regulations in order to accelerate the integration of the new generation of non-German children and their parents into German society through various integration programs. However, the German government did not take any step regarding these guest workers, which we call the 1st generation. Today, 2nd and 3rd generation Turkish nationals living in Germany enjoy the right of dual citizenship statues, but the 1st generation elderly Turkish people cannot easily claim those statues because of some obstacles.

This research is going to give an overview in both Turkish and German citizenship laws and investigate the reason why elderly Turkish nationals cannot easily claim dual citizenship statues in Germany as 2nd and 3rd generations?

As an objective of this study, I examine the dual citizenship statues of a Turkish citizen in Germany today. It is not my aim to approach the subject of my research from the perspective of asylum policy and asylum rules.

HISTORICAL BACKGROUND OF CITIZENSHIP LAWS OF GERMANY AND TURKEY

GERMAN LAW BEFORE 2000

The Federal Republic of Germany was still functioning under the German Nationality Law (*Reichs-und Staatsangehörigkeitsgesetz*) that had been in effect since 1913, with minor revisions, until the new citizenship law took effect on January 1, 2000.² Under that law, the primary method for becoming a German citizen was to have at least one German parent. Children born in Germany to non-Germans had no claim to German citizenship as of January 1, 2000, regardless of how long their parents had resided in Germany. As can be seen, for the acquisition of German nationality till 2000, Germany strictly followed the *ius sanguinis*

* Supervisor: Dr. habil. Fejes Zsuzsanna associate professor

¹ Willis McFadden, S., 2018. *German citizenship law and the Turkish diaspora*. Cambridge University Press, p.72.

² Pusch, B., 2015. *DUAL CITIZENSHIP IN THE TRANSNATIONAL GERMAN-TURKISH SPACE: NOTES FROM GERMANY*. 1st ed. [ebook] Istanbul: Istanbul Policy Center, p.2. Available at: <<https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200323-15030650.pdf>> [Accessed 12 December 2021].

concept. In other words, regardless of where they were born, children normally gained German nationality if one of their parents was a German national.³

TURKISH LAW AFTER 1984

As in Germany, Turkey did not allow dual citizenship status until 1984. Willis McFadden claims that Turkey and Germany are countries of emigration rather than immigration, and as will be seen here, both countries' laws have traditionally defined citizenship in terms that indicate that only people of a certain ethnicity are real citizens.⁴ However, in 1981, Turkey changed its nationality law to allow, for the first time, the possession of multiple citizenships. Given the sizeable number of Turkish immigrant workers in Western European countries intending to live with their dependents in those countries, it became necessary to introduce dual citizenship into Turkish law.⁵ Turkey has developed two legal mechanisms to help citizens who wish to naturalize in a nation that requires them to renounce their Turkish citizenship.

The first was Article 13, which enabled Turks to easily reclaim Turkish citizenship while maintaining German or other foreign citizenship. They naturalized in Germany after a long period of residency, abandoning their Turkish citizenship as needed. The newly naturalized Germans then quietly reclaimed their Turkish citizenship, maybe on their next trip back to Turkey. Individuals did not lose their German citizenship as a result of the domestic exemption, and they were able to keep both German and Turkish citizenship after 1981.⁶

The second method the Turkish government supported its citizens in obtaining foreign citizenship was through a 1995 reform to Turkish legislation that created an innovative almost-citizenship known as "citizenship light." It was formerly known as the "pink card" but was renamed the "blue card" in 2004 and is exclusively accessible to former Turkish nationals. It gives benefits not available to other foreigners. These benefits include the ability to live in Turkey, inherit, engage in all trades and professions, and purchase and sell property.⁷

GERMAN CITIZENSHIP LAW 2000

In 1982, Chancellor Helmut Kohl and UK Prime Minister Margaret Thatcher had a meeting in Bonn, and the Chancellor shared his opinion about Turks living in Germany with the Prime Minister. According to him, "Turks did not integrate well into German society". According to the Spiegel Online report, the Chancellor said, "It would be necessary to decrease the number of Turks by 50%".⁸ Germany's immigration integration policies were mostly prepared by targeting Turks. Because Turks had more difficulty integrating into German society than other non-German nationalities.

³ Hailbronner, K. and Farahat, A., 2015. *Country report on Citizenship Law: Germany*. [ebook] San Domenico di Fiesole, Italy: Robert Schuman Centre for Advanced Studies, p.32. Available at: <https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/34478/EUDO_CIT_2015_02-Germany.pdf> [Accessed 12 December 2021].

⁴ Willis McFadden, S., 2018. *German citizenship law and the Turkish diaspora*. Cambridge University Press, p.75.

⁵ TIRYAKIOĞLU, B., 2006. *Multiple Citizenship and its Consequences in Turkish Law*. 1st ed. [ebook] Ankara: Ankara Law Review, p.6. Available at: <<https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12575/42780/16882.pdf?sequence=1&isAllowed=y>> [Accessed 12 December 2021].

⁶ Willis McFadden, S., 2018. *German citizenship law and the Turkish diaspora*. Cambridge University Press, p.77.

⁷ Kadirbeyoglu, Z., 2009. *EUDO Citizenship Observatory Country Report: Turkey*. [ebook] p.6. Available at: <<https://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/19640/Turkey.pdf?sequence=1>> [Accessed 12 December 2021].

⁸ BBC News. 2013. *Germany's Helmut Kohl 'wanted half of Turks sent back'*. [online] Available at: <<https://www.bbc.com/news/world-europe-23544311>> [Accessed 12 December 2021].

Some analysts referred to the 1999 law as a "revolution," because it allowed German citizenship to be obtained not just via descent but also through birth (*jus soli*) in the nation, and it allowed prior citizenship to be kept while naturalizing in Germany. Children born in Germany on or after January 1, 2000, would be German citizens if at least one parent had been usually resident in Germany for eight years and had the permanent right to remain in the country at the time of their birth.

If the kid was born with two or more citizenships, he was required to select German citizenship and give up the other(s) by his twenty-third birthday, or to lose German citizenship. This was referred to as the "Duty to Choose. (*Optionspflicht*)." This section of the law was one of the most hotly debated at the time. Many specialists believed that forcing youngsters to make such a decision was stressful. Some even believed that this decision endangered integration. In one example, a twenty-three-year-old Turkish youth who wished to keep his German citizenship was detached from the Turkish community, and Germans criticized children who kept their Turkish citizenship. According to the findings of several research, many Turkish youth who struggled to make this decision admitted to having a problem with belonging.

The new law also changed the requirements for naturalization. The necessary duration of residency for naturalization has been reduced from fifteen to eight years.⁹

However, other provisions of the 1999 law made naturalization more difficult, by demanding proof of capacity to support oneself and implementing integration-oriented criteria such as an oath of loyalty to the constitution and a German language proficiency exam. The law proved especially difficult for the first Turkish arrivals, many of whom were in their middle age at the time. When they first arrived in the country, they were not encouraged or supported to learn German because they were supposedly "guest workers." Therefore, this article is making the situation harder for elderly Turkish people.

FURTHER CHANGES BY THE GERMANS

Those who were dissatisfied with the compromise soon renamed the "Duty to Choose" (*Optionspflicht*) that granted temporary dual citizenship under the 1999 law "Pressure to Choose" (*Optionszwang*).

The "Duty to Choose" was almost terminated on December 20, 2014. Dual citizens born in Germany can now keep their dual citizenship permanently if they have lived in Germany for eight years, attended school there for six years, or graduated from a German school or training program by the age of twenty-one.

Many people called the new law "a sad disappointment" because it made no provision for the elderly.

CONCLUSION

In order to understand the challenge of Turkish integration, I believe it is necessary to start from the very beginning of the issue. Turkish workers in their middle ages who arrived in Germany in the 1960s were not subjected to a language test by the Germans, and the Germans did nothing about it. It was not considered essential to integrate these Turkish workers into German society, as they were already planning to return. Despite the fact that Turks living in communities at the time learnt only limited German that they could use at work, this was insufficient to fully integrate them into German society. Another issue that should not be overlooked is the degree of education held by Turkish workers. The fact that the majority of Turkish guest workers

⁹ German Federal Foreign Office. n.d. *Provisions regulating choice of citizenship*. [online] Available at: <<https://www.auswaertiges-amt.de/en/visa-service/konsularisches/-/231102>> [Accessed 12 December 2021].

originate from the rural Anatolian areas and have poor education levels has limited their integration into Germany.

CLOSING REMARKS

As numerous studies have demonstrated, the two most critical elements impacting immigrants' integration processes are a low level of education and a lack of connection with the country's language. However, the Turks' locomotive role in the German economy, which began in the 1960s and continues now, is far too crucial to be ignored. As a result, I believe that this older generation, who initiated the immigration flow to Germany and spent their lives there, should be granted citizenship by the Germans as a gesture of thanks. I believe that Germany, which has taken the necessary steps toward integration, should not overlook the older generation.

AZ ÉPÜLŐ METAVERZUM: A FACEBOOK HATÁSA AZ ALAPVETŐ JOGOK GYAKORLÁSÁRA

*dr. Csík Aurél**

I. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETÉS

A Facebook, de minden túlzást nélkülözve az internet életében is 2021. október 29. egy meghatározó nap volt. Ezen a napon jelentette be Mark Zuckerberg, az internethasználatot forradalmasító közösségi oldal készítője, hogy cégcsoportjukat átnevezik, és ezentúl szolgáltatásaiknak gyűjtőneve a Meta Platforms Inc. (röviden: Meta) lesz¹. Ez több szempontból is szükséges lépés volt a részükről. Egyrészt már látható volt, hogy a Facebook 2021-re túlnőtt magán. Kezdetben a Harvard egyetem társasági oldalának szánt weblap mára a XXI. század egyik legmeghatározóbb médiavállalatává vált. A Facebook befolyásának növekedésével olyan feltörekvő közösségi oldalakat és alkalmazásokat is magába olvasztott, mint az Instagram² vagy a WhatsApp³, így a cég portfóliójának már csak egy – de nem elhanyagolható – részét adta a névadó közösségi háló, így ezen változtatni kellett. Másrészt magyarázható azzal is a névváltoztatás, hogy a Facebook a közelmúltban számos adatkezelési botrányba⁴ keveredett, amelynek eredményeképp számos felhasználó elpártolt a platformtól. Sőt a Szilícium-völgy több meghatározó személyisége, többek között Brian Acton, a Facebook által felvásárolt WhatsApp társalapítója is hangsúlyozta⁵, hogy a Facebook használata az internethasználóknak adatkezelési szempontból nem hogy nem kívánatos, hanem egyenesen veszélyes. Végül pedig meghatározó érv volt a névváltoztatás mellett, hogy ezzel a Facebook és a cég tulajdonában lévő többi platform volumenjét próbálta meg növelni. Mark Zuckerberg a cégcsoport új nevét bejelentő videóban bemutatta, hogy milyen célokat szán ennek a multimédiás platformnak (amire továbbiaknak a Zuckerberg által használt Metaverzum kifejezést fogom használni). A Metaverzum teljesen elrugaszkodna a Facebook megismert felületétől, egyfajta virtuális valóságot képezne, amiben az emberek „avatarokon” keresztül érintkezhetnek egymással. Ennek a technikai megvalósítása és azzal kapcsolatos kérdések nem érinti a jog területét így nem is foglalkoznák ezzel, viszont ennek a rendszernek a kiépítése hordozhat magán olyan kérdéseket, amelyeknek, amelyek kihívást jelenthetnek a mind a jogalkotónak mind a jogalkalmazónak egyaránt.

A JÖVŐ LÉPÉSRŐL-LÉPÉSRE

A Metaverzum tervének egyik fontos előzménye Zuckerberg 2017. február 16.-án Facebookon megjelent és azóta is folyamatosan frissített cikke⁶, ami az elképzeléseinek ars poeticájaként szolgál. A „Building a Global Community” című bejegyzésben Zuckerberg azt szemlélteti különböző példákon keresztül, hogy a Facebooknak kulcsfontosságú szerepet szán, ahogy az

* Témavezető: Prof. Dr. Paulovics Anita egyetemi tanár

¹ <https://forbes.hu/uzlet/meta-facebook-metaverzum-vid8eo/> (utolsó letöltés: 2021. 11.13.)

² <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/051815/top-11-companies-owned-facebook.asp> (utolsó letöltés: 2021. 12.09.)

³ I.m.

⁴ https://index.hu/tech/2018/04/04/87_millio_ember_adatát_szereshette_meg_a_cambridge_analytica/ (utolsó letöltés: 2021.12.09)

⁵ <https://economictimes.indiatimes.com/magazines/panache/delete-facebook-thunders-whatsapp-co-founder-brian-acton-reiterates-his-stand-on-deleting-the-app/articleshow/72019404.cms> (utolsó letöltés: 2021. 12.09.)

⁶ <https://www.facebook.com/notes/3707971095882612> (utolsó letöltés: 2021. 11. 13.)

esszé címe is mutatja, a globális közösség kiépítésében. Ennek a globális közösségnek 5 dimenzióját különbözteti meg és mindegyikhez leírja, hogy a Facebook milyen formában tudja elősegíteni egy ilyen nagyméretű és komplex közösség kialakítását. Ezeket az elképzeléseket egyesével elemzem a tanulmányomban, de csak azokra szeretnék érdemben kitérni, ahol azt látom, hogy az az irányzat érinti valamelyik alapvető jog érvényesülést; hátráltatja vagy élenkíti azok gyakorlását.

TÁMOGATÁST NYÚJTÓ KÖZÖSSÉG

Zuckerberg írásából egyértelműen kitűnik, hogy az épülő globális közösség legfontosabb aspektusának azt szánta, hogy ez a közösség a tagjainak különböző támogatási formák révén segítséget nyújt. A gondolat középpontjában az az elképzelés áll, hogy a közösségek (legyenek azok nagyok vagy kicsik) értéket teremtenek, ezért a XXI. században nagy szükség van rájuk. Ezek az értékek a következők: egymás támogatása, egymás biztonságának növelése, információk szabad áramlásának lehetővé tétele, az állam működésében való aktívabb közreműködés megteremtése. Az első megállapítás, amelyről analógiaként eszünkbe juthat a jog, az, hogy Zuckerberg szerint a közösség két elkülöníthető szintből áll: egy személyközi szintből, amely a családtagjainkkal, ismerőseinkkel való kapcsolatot foglalja magában; és egy intézményes szintből, amely a személy és az állam szervei közti kapcsolatot írja le. Nem nehéz észre venni, hogy az analógia alapja az, hogy a jog magánjogra és a közjogra való felosztásának is ez az alapja. A közösségekbe szervezést Zuckerberg azért tartja a XXI. század egyik legfontosabb célkitűzésének, mivel álláspontja szerint a társadalmi problémák ugyanakkorák, mint a gazdaságiak. Ezen társadalmi problémák megoldásában pedig a Facebook hatékonyan segíthet. A platform ugyanis lehetővé teszi, hogy akár a világ több részéről származó különböző személyek egy adott téma köré csoportot szervezzenek. Egy ilyen csoportból pedig hamar egy szorosabb közösség tud fejlődni. A Facebookon való közösségszervezésnél két jogi kérdést is felfedeztem. Az egyik, hogy a közösségi média megjelenésével két politikai jog gyakorlása lényegesen könnyebbé vált: az egyesülési jog és a gyülekezési jog. A gyülekezési jog gyakorlásának lehetőségének kiszélesedése látványosabb, mint az egyesülési jogé, de az utóbbira is találhatunk példát, de először a gyülekezési jogról szeretnék szót ejteni.

A gyülekezési jog a társadalom véleményének kifejezésére szolgáló legfontosabb politikai szabadságjog. A Facebook egyik központi funkciója az, hogy a felhasználók képesek a platform segítségével eseményeket szervezni és jelezni az azokon való részvételt. Ezek az események nagyon változatos skálán helyezhetőek el. Meg lehet szervezni így egy közös filmnézést, egy koncertet, és, ami a prezentációm szempontjából a legfontosabb, tüntetések szervezése is könnyebbé vált a platformon. A közelmúltban több jelentős tüntetés ötlete a Facebookon merült fel először. Angolszász területről az egyik ilyen formában megszervezett legjelentősebb tömegmegmozdulás 2017. január 21.-én megtartott Women's March⁷ (magyarul: Nők Vonulása) volt. A Women's March fő szervezője egy nyugdíjas éveit töltő jogász, Teresa Shook⁸ volt, aki Donald Trump megválasztását követően hirdette meg ezt az eseményt a Facebookon. Az esemény célja a Trump által képviselt politikával és retorikával való szembehelyezkedés volt, és ezzel együtt egy kiállítás is volt a Trump által megsértett kisebbségek mellett. A tüntetés hamar népszerűvé vált az interneten és az Egyesült Államok számos városában is tiltakozásokat szerveztek, amivel támogatásukat fejezték ki a Shook által leírt értékek mellett, így ez a megmozdulás az USA történetének legnagyobb egésznapos demonstrációjává⁹ vált. Facebookon szervezett tüntetésre Magyarországon is találhatunk

⁷ <https://www.forbes.com/sites/hilarybrueck/2017/01/21/why-were-dozens-of-people-in-white-lab-coats-at-the-womens-march-in-dc/?sh=424e3e4743ae> (utolsó letöltés: 2021. 12. 10.)

⁸ <https://www.reuters.com/article/us-usa-trump-women-idUSKBN13U0GW> (utolsó letöltés: 2021. 12.10.)

⁹ <https://www.britannica.com/event/Womens-March-2017> (utolsó: 2021. 12.10.)

példát, ami szintén történelmi méretű tüntetés lett itthon. Varga Mihály nemzetgazdasági miniszter 2014. október 21.-én bejelentette, hogy a kormány indítványozza 2015-től minden megkezdett gigabyte után 150 forintnak megfelelő adó kivetését¹⁰. Ez a társadalomban hatalmas felháborodást váltott ki, és hasonlóan a Woman's March-hoz itt is az interneten keresztül kezdtek el az elégedetlen hangok szervezkedni¹¹. Az internetadó elleni tüntetéssorozat Magyarország történetének legnagyobb tömegmegmozdulása volt.

Az egyesülési jog – a gyülekezési joghoz hasonlóan – szintén politikai szabadságjog, mely kulcsszereppel rendelkezik az állam életének irányításában. Ugyanis az állampolgárok ezen joguk gyakorlása során alakítják meg többek között a politikai pártokat, amelyek révén részt vesznek közvetetten az államhatalom gyakorlásában. A Facebook az egyesülési jog gyakorlásában is markáns változásokat hozott. Zuckerberg által megemlített csoportok létrehozása különböző pártok és egyesületek létrehozását is jelentősen megkönnyítheti. Magyarországról leginkább a Magyar Kétfarkú Kutya Párt juthat eszünkbe, mint interneten segítségével népszerűvé váló politikai párt. A 2006-ban alapított Kétfarkú Kutya Párt népszerűségére a 2009-ben létrehozott Facebook oldaluk volt a legnagyobb hatással, ahol azóta is számot adnak minden tevékenységükről és „politikai programjukat” is itt mutatják be. A követők számával együtt a viccpárt jelentősége is egyenesen arányosan nőtt a magyar politikai közegben, így a viccoldalként indult közösség előbb egyesületté, majd 2014-től politikai párttá alakult¹², 2018-tól rendszeres résztvevői az országgyűlési, önkormányzati és európai parlamenti választásokon.

BIZTONSÁGOS KÖZÖSSÉG

Zuckerberg ezen pontjára csak röviden térnék ki, mivel nem vettem itt észre lényeges jogi aspektust. A biztonságos közösség kialakítása alatt Zuckerberg elsődlegesen egy olyan közeget képzelt el, amely hatékonyan fel tud lépni az olyan globális problémákkal szemben, mint globális felmelegedés, migráció vagy akár a még mindig tomboló COVID-19 járvány. A leghatékonyabb eszköz, amit a Facebook erre használ az úgynevezett „Safety Check” rendszer. Ezzel a legtöbb felhasználó már találkozhatott. Ez egy olyan rendszer, amelyen keresztül a felhasználók jelezni tudják ismerőseik tűzvész, földrengés, vagy más hasonló katasztrófa bekövetkezésekor, hogy épségbe kerültek. A biztonságos közösség megteremtése viszont nem csak globális skálán fontos, hanem egyéniben is. Zuckerberg elmondása szerint, a Facebook olyan technológiák alkalmazását is lehetővé teszi, amivel öngyilkosságok előzhetőek meg vagy akár eltűnt emberek találhatók meg nemsokkal az eltűnésük után. Ezekhez szükséges információt a Facebook elképzelései alapján a felhasználó platformon végzett tevékenységéből és személyes üzenetváltásaiból nyerné ki. Abból ítélve, hogy a Facebook eddig a privát információkat hogyan kezelte¹³ ez az elképzelés mindenképp aggályosnak tűnik.

TÁJÉKOZOTT KÖZÖSSÉG

A bejegyzésében Zuckerberg kiemelt jelentőséget tulajdonít a Facebook azon funkciójának, hogy portál révén az emberek tájékozódjanak arról, hogy mi történik a világban. Zuckerberg szerint az emberi együttműködésnek két összetevője van: új ötletek megosztása és az ötletek alapján egy közös álláspont megalkotása. Mindkettőnek lehetőséget biztosít a Facebook, mivel

¹⁰ <https://www.parlament.hu/irom40/01705/01705.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 11.14.)

¹¹ <https://444.hu/2014/10/22/elerte-a-100-ezer-tagot-a-100-ezren-az-internetado-ellen-nevu-facebook-csoport> (utolsó letöltés: 2021. 12.10.)

¹² https://nepszava.hu/1025048_igazi-part-lehet-a-magyar-ketfarku-kutyabol (utolsó letöltés: 2021.12.10)

¹³ https://index.hu/tech/2018/04/04/87_millio_ember_adat_tszerezhette_meg_a_cambridge_analytica/ (utolsó letöltés: 2021. november 15.)

az emberek írhatnak ott bejegyzéseket, amikre kommentek formájában szinte azonnal jön is a reflexzió. A vélemények szabad megosztása viszont problémákat, adott esetben a társadalom prudens működésére irányuló veszélyeket is magukban rejthetnek. Elég, ha a 2020-tól kezdődő COVID-19 járvány esetére gondolunk. Számptalan hamis hír kezdett el terjedni az interneten, amelyek elbagatellizálták a vírust, házi (és többnyire hatástalan) egészségügyi módszereket kínáltak, az oltás vélt veszélyességét hangoztatva elbátortalanították az embereket az oltás felvételétől. Zuckerberg úgy véli tartalmat nem lehet szüretlenül hagyni, és a Facebook a diskurzus helyes meghatározásában kulcsfeladata, hogy „kiemelje a jót, és elnyomja a rosszat”. Itt találkozhatunk újból egy alapjoggal, ami többi pontban is elő fog újból és újból jönni: a véleménynyilvánítás szabadságával.

VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA

A véleménynyilvánítás szabadsága a gyülekezési és egyesülési joghoz hasonlóan fontos eleme a demokratikus jogállam fenntartásának. A véleménypluralizmus, hasonlóan ahhoz, amit Zuckerberg kifejtett az esszéjében, azért fontos a társadalomban, mivel véleménykülönbségek miatt a legfontosabb kérdésekben kompromisszumos döntést kell hozni, ezzel elérve a lehető legtökéletesebb megoldást az adott problémára. A döntéshozó szervek optimális működése is a véleménypluralizmuson nyugszik. Az internet és a közösségi média portálok megjelenése a véleménynyilvánításnak eddig soha nem látott mértékű szabadságát hozta el. Viszont, ahogy Zuckerberg is kifejtette ez a szabadság komoly veszélyeket is magában rejt, így ezzel a joggal (hasonlóan a többihez, de a legjobban talán itt bír a jog korlátozása a legnagyobb relevanciával) nem lehet korlátlanul élni¹⁴. A korlátok változatos képet mutatnak. Húzódhat mögötte akár személyi, de akár államérdek is. A polgári és politikai jogok egyezségokmánya az alábbi feltételekhez szabja a véleménynyilvánítás korlátozását: „meghatározott jogok gyakorlása különleges kötelességekkel és felelősséggel jár. Ennélfogva az bizonyos korlátozásoknak vethető alá, ezek azonban csak olyanok lehetnek, amelyeket a törvény kifejezetten megállapít és amelyek: a) mások jogainak vagy jó hírnevének tiszteletben tartása, illetőleg b) az állambiztonság vagy a közrend, a közegészség vagy a közérkölc védelme érdekében szükségesek.” Álláspontom szerint azokban a témákban, amiket Zuckerberg is megemlített a vélemény korlátozása megfelelően indokolva van. A COVID-19 és az ellen kifejlesztett vakcináról szóló „fake news” tartalom egyértelműen gátolja a közrend, a közegészség és az állambiztonság érvényesülését.

ELKÖTELEZETT POLGÁRI KÖZÖSSÉG

A Facebook premisszája e tekintetben két fontos összetevőből áll: a politikai magatartásra való ösztönzésben és a kollektív döntéshozatalban való részvételre buzdításban. Ezek elsődlegesen a választásokon való aktívabb részvételben merülnek ki. Zuckerberg leírta, hogy büszke arra, hogy a Facebook jelentősen hozzájárult a 2020-as amerikai választások magas részvételéhez. Állítása szerint a Facebook 2 millió amerikait vett rá arra, hogy elmenjenek szavazni, ezzel pedig a történelem legnagyobb mozgósító kampányát tudhatják maguknak. A másik lehetőség az, hogy a választópolgárok aktívabban vehetnek részt a döntéshozatalban. A közelmúltbeli példaként hoznám fel azt, hogy Karácsony Gergely, Budapest főpolgármestere a követőit kérdezte meg a Facebookon¹⁵, hogy a budapesti lakosok mire költenének el szabadon felhasználható 1 milliárd forintos keretet.

¹⁴ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről; 21.-22.cikk

¹⁵ https://hvg.hu/gazdasag/20211103_1_milliard_forint_budapest (utolsó letöltés: 2021.12.10.)

INKLÚZÍV KÖZÖSSÉG

A Facebook felhasználóinak nem csak a véleményt jellemzi a pluralizmus, hanem maguk a felhasználók is sokszínűek. Zuckerberg fontosnak tartja, hogy ez a diverzitás megmaradjon a platformon. A közösség oldalán a Community Standards nevű technológiát használják arra, hogy kiszűrjék azokat a tartalmakat, amelyek bomlasztanák a közösség egységét. Zuckerberg viszont úgy véli, hogy a rendszer még kiforratlan, és olykor hibásan működik. Az inklúzív közösség létrehozatala más szempontból is nehéznek tartja Zuckerberg. Az országonként eltérő kulturális hagyományok, illetve a kultúrákon belüli egyéb nézetbeli különbségek miatt nem szabad, és nem is lehetséges egy homogén kulturális közeget létrehozni a Facebookon. Ez, illetve a Community Standards kiforratlansága ennek a pontnak az érvényesülését különösen nehézé teszik.

ÖSSZEGZÉS

A Facebook és a többi közösségi média jelentősége az életünkben egyre nő, és ez jogaink gyakorlására is hatással van. A technológia rohamos fejlődésével jogaink gyakorlásának lehetősége is gyorsan változik, ez pedig a jogalkotó részéről rugalmasságot követel. Zuckerberg tervei ambíciózusak és azok megvalósítására kifejlesztett (és kifejlesztendő) eszközök is legalább annyira forradalmiak, azonban nem szabad elfeledkeznünk, hogy a Facebook névéhez sok, kétes ügy kapcsolódik. Elég csak a Cambridge Analytica botrányra gondolni, amivel az adatelemző cég a Facebook felhasználóinak adatai segítségével avatkozott be a Brexit népszavazásba és a 2016-os amerikai választásokba. Ha Zuckerberg tervei úgy valósulnak meg, ahogy azt itt leírta, akkor abból az emberiségnek hatalmas haszna válhatna, viszont a múlt tapasztalatai alapján a jogalkotónak figyelemmel kell kísérnie ennek a tervnek a végrehajtását, hogy a Facebook korábbi kihágásai ne ismétlődjenek meg.

BUSINESS JUDGMENT RULE AND ITS IMPLEMENTATION IN INDONESIAN CORPORATE LAW

*Hidayatulloh**

1st year doctoral student

Deák Ferenc Doctoral School of Law of the University of Miskolc

INTRODUCTION

In a corporate organization, the directors have the authority and responsibility to manage the company for the corporate interest. Besides, they are the fiduciaries of their corporations and shareholders and must therefore conform to the duty of care and loyalty they owe to these corporations.¹ Therefore, they have a strategic role in the technical and fundamental management of the company. Their significant role is not acted by the board of commissioners and the company's shareholders.

In principle, there is a division of tasks and authority within the company's organization. The general meeting of shareholders is the highest organ whose contents are shareholders, but they are not involved in the day-to-day management of the company. Likewise, the board of commissioners has a supervisory function but does not interfere with the duties of the directors.

However, in the company's business activities, there are often conflicts between shareholders and management over decisions made by directors. Therefore, the business judgment rule doctrine is crucial to examine the management decisions whether they are the interests and goals of the company's business or the directors' fault.

This paper will explain the implementation of the business judgment rule doctrine from an Indonesian legal perspective. The mainly important policy is Law Number 40 of 2007 on Limited Liability Company as the significant act for both public and private companies in Indonesia. Moreover, this study will explore a case study of the enforcement of this doctrine based on decision of the Supreme Court Decision Number 130 PK/Pid.Sus/2013.

THE MEANING OF BUSINESS JUDGMENT RULE

The doctrine of business judgment rule comes from the Common Law tradition that developed in the United States since the 19th century. In particular, the decision of the *Aronson vs. Lewis* case explains that the business judgment rule is "a presumption that in making business decisions the directors of a corporation acted on an informed basis, in good faith and the honest belief that the action was in the best interests of the company."² Moreover, the American Law Institute introduced the definition of business judgment rule in its Principles of Corporate Governance: "A director or officer who makes a business judgment in good faith fulfills the duty under this Section, if the director or officer: (1) is not interested ... in the subject of the business judgment; (2) is informed with respect to the subject of business judgment and to the

* Supervisor: Dr. Erdős Éva associate professor

¹ Marcia M McMurray, "An Historical Perspective on the Duty of Care, the Duty of Loyalty, and the Business Judgement Rule," *Vanderbilt Law Review*, Vol. 40, Issue 3 (1987): 605-629, <https://scholarship.law.vanderbilt.edu/vlr/vol40/iss3/4>

² *Aronson vs Lewis*, 473 A.2d 805 Delaware Supreme Court, 1984. See also Julia Told, "Business Judgment Rule: A Generally Applicable Principle?", *European Business Law Review*, Vol. 26, Issue 5 (2015): 713 – 732, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/26.5/EULR2015035>

extent the director ... reasonably believes to be appropriate under the circumstances; and (3) rationally believes that the business judgment is in the best interests of the corporation.”³

In basic principle, the board of directors is careful, loyal, and acting in good faith when serving a fiduciary duty. The business judgment rule tells the court to examine board decisions – even if the corporation or its shareholders are interfered with by those decisions – unless a challenger can prove that the directors have broken one of these standards. The effect of business judgment rule is to protect directors from civil liability in their decision-making: there is a presumption to the benefit of the directors because they must have freedom to carry out their duties without retribution from unsatisfied shareholders and stakeholders.⁴ This doctrine is also a standard of judicial review that safeguards the broad discretion conferred on a corporate board of directors from exaggerating judicial interference. When the director has exercised a minimum level of prudence, he is usually satisfied with referring to the procedure used in reaching his decision, so the court will not guess the merits of that decision.⁵

In Europe, Germany was the first to adopt the business judgment rule in 2005 and later codified it in their company law, essentially in *Aktiengesetz* or *AktG* (the Stock Corporation Act). There are five elements of German business judgment rule. First, the entrepreneurial decision means maneuver of management board shall be safeguarded. A member of directors enjoys such room for decision not only in cases in which he or she takes a purely strategic but also other business decision. Second, the acting of directors is based on adequate information. Third, the member of management could reasonably assume to be acting “for the benefit of the company.” Fourth, the management board must act in good faith. Fifth, the board of directors must avoid conflict of interests.⁶

In the Netherlands, the doctrine of business judgment rule is not present, but there are provisions for directors’ liability. The Dutch law is mostly codified in statutory provisions since the Netherlands is a civil law jurisdiction.⁷ Provisions regarding the duties and responsibilities of directors are contained in *het Burgerlijk Wetboek* (the Dutch Civil Code) book two article 9 as follows:⁸

Article 2:9 Performance of tasks and liability of Directors

1. Each Director is responsible towards the legal person for a proper performance of the tasks assigned to him. All duties of Directors that have not been assigned by or pursuant to law or the articles of incorporation to one or more other Directors, shall belong to the duties (tasks) of a Director.
2. Each Director is responsible for the general conduct of affairs. He is liable for the full consequences of an improper performance of duties, unless, also in regard of the tasks assigned to the other Directors, he is not gravely to blame for it and he neither has been negligent in taking measures to avert the consequences of that improper performance of duties.

³ The American Law Institute, *Corporate Governance: Analysis and Recommendations*. Philadelphia: The American Law Institute, 2008. See also Branson, Douglas, „The Rule that Isn't a Rule - the Business Judgment Rule,” *Valparaiso University Law Review*, Vol. 36 (2002): 631, <https://ssrn.com/abstract=346080> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.346080>

⁴ Smith, D. Gordon, *The Modern Business Judgment Rule* (June 19, 2015). Research Handbook on Mergers and Acquisitions, Forthcoming , BYU Law Research Paper Series No. 15-09, <https://ssrn.com/abstract=2620536>

⁵ Miller, Elizabeth and Rutledge, Thomas E., „The Duty of Finest Loyalty and Reasonable Decisions: The Business Judgment Rule in Unincorporated Business Organizations,” <https://ssrn.com/abstract=736463>

⁶ Gudula Deipenbrock, ”The Business Judgment Rule’ and the Problem of Hindsight Bias – Observations from a German Company Law Perspective”, *European Business Law Review*, Vol. 27, Issue 2: (2016), 197-221, <https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/27.2/EULR2016009>

⁷ Seenacherry, M., ”Liability of Company Directors: The Business Judgment Rule as Developed in The US and Adopted by Germany Compared to The Netherlands’ Approach”, *Amsterdam Law Forum*, Vol. 12, Issue 1, (2020), 75–105. DOI: <http://doi.org/10.37974/ALF.345>

⁸ Dutch Civil Law, available at <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodebook022.htm>

THE DOCTRINE OF BUSINESS JUDGEMENT RULE IN INDONESIAN CORPORATE LAW

Indonesia adopted the business judgment rule doctrine in Law Number 40 of 2007 concerning Limited Liability Companies. In particular, the essence of the doctrine is contained in Articles 92 and 97 as follows:⁹

Article 92

- 1) The Board of Directors shall undertake its duty to manage the Company for the interest of the Company in the pursuit of its purposes and objectives.
- 2) The Board of Directors is authorized to carry out the management referred to in paragraph (1) following the policies deemed appropriate, within the limits specified in this law and/or the articles of association.

Article 97

- 1) The Board of Directors shall be responsible for the management of the Company as referred to in Article 92 paragraph (1).
- 2) The management as referred to in paragraph (1) shall be performed by each member of the Board of Directors with good faith and full responsibility.
- 3) Each member of the Board of Directors shall be fully and personally liable over the loss of the Company if it resulted from its fault or negligent in performing its duties, in accordance with the provision as referred to in paragraph (2) in accordance with the provision as referred to in paragraph (2).
- 4) In the event the Board of Directors consist of 2 (two) members or more, the responsibility as referred to in paragraph (3) shall jointly and severally apply to each member of the Board of Directors.
- 5) A member of the Board of Directors shall not be liable for the loss as referred to in paragraph (3) if it is proven that:
 - a. such loss is not resulted from its fault or negligence.
 - b. it has performed the management of the Company with good faith and prudent for the interest of the Company in the pursuit of its purposes and objectives.
 - c. there is no conflict of interest, either directly or indirectly over the management that result to the loss.
 - d. it has taken a precaution measure to avoid the loss.
- 6) On behalf of the Company, the shareholders representing at least 1/10 (one-tenth) from the total number of shares with voting right, may submit a claim to a District Court against member of the Board of Directors which causes loss to the Company due to their fault or negligence.
- 7) The provision as referred to in paragraph (5) shall not reduce the right of the other members of the Board of Directors and/or members of the Board of Commissioners to submit a claim on behalf of the Company.

Article 92 is the application of the fiduciary duty principle for company directors. Meanwhile, Article 97 paragraphs (1) and (2) confirm that Law Number 40 of 2007 applies the principle of business judgment rule. Every decision made by the director must fulfill the juridical requirements: good faith, full of responsibility, and for the benefit of the company.¹⁰ However, Law Number 40 of 2007 has not implemented a complete business judgment rule principle. Theoretically, the business judgment rule doctrine has four main elements: due of care, due of skill, good faith, and for the best interest of the company.¹¹

⁹ Law of Republic of Indonesia Number 40 of 2007 on Limited Liability Company (2007).

¹⁰ Sartika Nanda Lestari, "Business Judgment Rule Sebagai Immunity Doctrine Bagi Direksi Badan Usaha Milik Negara di Indonesia," *Notarius*, vol. 8, no. 2 (2015): 302-314, <https://doi.org/10.14710/nts.v8i2.10261>

¹¹ Hendra Setiawan Boen, *Bianglala Business Judgment Rule*. Jakarta: Tatanusa, 2008, p. 205.

In contrast, Law Number 40 of 2007 has fulfilled the five elements of fiduciary duty: the duty of care, the duty of loyalty, the duty of skill, the duty of diligence, and the duty to act lawfully. Article 92 paragraph (2) explains the duty of care, the duty of skill, and the duty to act lawfully. The phrase "appropriate policy" means that the board of directors has discretionary authority with skill and discretion. Moreover, the board of directors must comply with legal regulations and the company's articles of association in deciding their policies. Meanwhile, article 92 paragraph (1) is a formulation of the duty of loyalty in which the director works for the benefit of the company. Then article 97 paragraph (2) confirms the duty of diligence. The board of directors must carry out their duties in good faith and full of responsibility.¹²

The board of directors is responsible for each company policy to shareholders in the annual report submitted at the General Meeting of Shareholders. The board of commissioners, the company's supervisor, must read, review, and approve the report before being brought before the General Meeting of Shareholders. If the board of directors has carried out its duties in accordance with good corporate governance, they are free from blame for the losses incurred by the company.¹³

Law Number 40 of 2007 also adopted the doctrine of business judgment rule in the case of bankruptcy. The Board of Directors may be held liable for the company's losses that lead to bankruptcy. Shareholders can file a lawsuit against the law to the District Court. Next, the District Court will then conduct an examination.¹⁴ Article 104 paragraph 2 of Law Number 40 of 2007 states:¹⁵

If the bankruptcy referred to in paragraph (1) occurs due to a mistake or negligence of the board of directors and insolvent assets that are insufficient to pay all the obligations of the company in the bankruptcy, each member of the board of directors is jointly responsible for all obligations that are not repaid from the bankrupt assets.

Furthermore, in Article 104 paragraph (4), members of the board of directors will be free from guilt for the bankruptcy of the company if they can prove:¹⁶

- a. bankruptcy is not due to his fault or negligence.
- b. has carried out management in good faith, prudence, and full responsibility for the company interests and by the aims and objectives of the company.
- c. does not have a conflict of interest, either directly or indirectly, over the management actions are taken.
- d. has taken action to prevent bankruptcy.

A CASE STUDY OF BUSINESS JUDGMENT RULE

Fachrudin Yasin and Roy Achmad Ilham, former Group Head of Corporate Relationship Management Group PT. Bank Mandiri, were charged with criminal corruption charges by the South Jakarta District Attorney. They were accused guilty because they approved the granting of credit to PT. Artha Trimustika Textindo and PT. Arthabhama Textindo on November 26, 2002, amounting to US\$ 6,346,290. The money is for refinancing to PT. Indonesian International Bank. Internal Audit Division of PT. Bank Mandiri had found irregularities in the

¹² Putra, A., & Kasih, D. "Penjabaran Prinsip-Prinsip Business Judgment Rule Sebagai Doktrin Imunitas Bagi Direksi Perseroan Terbatas," *Kertha Negara: Journal Ilmu Hukum*, 7 (9), (2019): 1-17, <https://ojs.unud.ac.id/index.php/Kerthanegara/article/view/54537>

¹³ Sesara, Gita Wanda, "Konsep Penerapan Prinsip Business Judgement Rule Pada Keputusan Direksi Badan Usaha Milik Negara (BUMN)," *Dharmasiswa: Vol. 1, Article 32*, (2021), <https://scholarhub.ui.ac.id/dharmasiswa/vol1/iss1/32>

¹⁴ Wijaya, A., "Implementation of the Doctrine of the Business Judgment Rule on Bankruptcy Law in Indonesia," *Yuridika*, Vol 35, Issue 1, (2019): 1-14. doi:<http://dx.doi.org/10.20473/ydk.v35i1.12436>

¹⁵ Law of Republic of Indonesia Number 40 of 2007 on Limited Liability Company (2007).

¹⁶ *Ibid.*

granting credit process to PT. Artha Trimustika Textindo and PT. Arthabhama Textindo. Consequently, the bank lost at least USD 6 million.¹⁷

On January 20, 2010, the South Jakarta District Court acquitted them. After that, the prosecutor immediately appealed the acquittal. Then on November 29, 2010, the Supreme Court accepted the prosecutor's cassation by punishing the defendant according to the prosecutor's demands five years in prison. Moreover, the two convicts then submitted a judicial review, but the Supreme Court rejected it. The two defendants both then filed for reconsideration, and it was granted. In the Supreme Court Decision Number 130 PK/Pid.Sus/2013,¹⁸ the panel of judges acquitted both from charges and restored all the convict rights in terms of ability, position, and dignity.¹⁹

The panel of judges of the Supreme Court explained that there was new evidence proving that PT. Artha Trimustika Textindo and PT. Arthabhama Textindo is a good debtor and deserves credit from PT. Mandiri Bank. The Board of Directors has implemented the precautionary principle following the laws and regulations. Approval of the refinancing application made by the defendants under Bank Mandiri policies and Bank Indonesia regulations. Furthermore, the panel of judges emphasized that the defendant had made policies by several principles such as segregation of duty, written process, bottom-up process, independence and impartiality, and the four-eye rule. Finally, the panel of judges acquitted the defendant of all wrongdoing and overturned previous court decisions.²⁰

CLOSING REMARKS

Indonesia has adopted the business judgment rule doctrine in Law Number 40 of 2007 concerning Limited Liability Companies. In particular, it is stated in articles 92 and 97. The board of directors, a fiduciary duty, carries out their role and authority in good faith and full responsibility. Moreover, the board of directors is immune from all lawsuits for its decision on the following conditions. First, such loss is not from its fault or negligence. Second, he/she has performed the management of the Company with good faith and prudence for the company's interest in the pursuit of its purposes and objectives. Third, there is no conflict of interest, either directly or indirectly over the management that results in the loss. Fourth, he/she has taken a precaution measure to avoid the loss.

The Supreme Court Decision Number 130 PK/Pid.Sus/2013 is an example of the enforcement of the business judgment rule doctrine in court decisions in Indonesia. The panel of judges acquitted the company's board of directors from all charges of wrongdoing because the board of directors had decided on the credit policy to certain companies following company policies and laws and regulations. The evidence confirms that the directors' decision is under the principles of good faith and full responsibility. Therefore, the Supreme Court verdict has obeyed the principles of justice and legal certainty.

¹⁷ <http://www.en.kejari-jaksel.go.id/read/news/2009/11/09/36/jpu-menuntut-5-tahun-perjara-terhadap-terhadap-korupsi-pengajuan-kredit-di-bank-mandiri-36>

¹⁸ <https://putusan3.mahkamahagung.go.id/direktori/putusan/98188b50c6e3fca344ab32e381e8961e.html>

¹⁹ <https://news.detik.com/berita/d-2682745/alasan-ma-bebaskan-2-terpidana-korupsi-bank-mandiri-senilai-rp-51-miliar>

²⁰ <https://putusan3.mahkamahagung.go.id/direktori/putusan/98188b50c6e3fca344ab32e381e8961e.html>

UGYANAZ MÉGIS MÁS? AVAGY A MÉLTATLANSÁG ÉS AZ ÉRDEMTELENSÉG JOGINTÉZMÉNYE A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS SZEMÉLYZETE KÖRÉBEN

*dr. Holecska Zsófia**

II. évfolyamos doktorandusz hallgató

Szegedi Tudományegyetem Állam-és Jogtudományi Kar

BEVEZETŐ

A magyar közigazgatás személyzetében nem ismeretlen fogalom a méltatlanság jogintézménye, mégsem bír ugyanolyan jelentéssel a közigazgatási apparátusban lévő, különféle pozíciót betöltő, illetve szolgálatot teljesítő személyek vonatkozásában. Más a jelentéstartalma például egy helyi önkormányzati képviselő esetében és más egy köztisztviselőre vagy kormánytisztviselőre nézve is.

Ennek fényében a közigazgatás szervezeti felépítését kell először megvizsgálni, majd a közigazgatás személyzeti kategóriáit és összetételét a rájuk vonatkozó szabályokkal. Mindezek ismeretében lehet számba venni a méltatlansági szabályok különbözőségét, ennek lehetséges okait, és megfogalmazni azt a következtetést, hogy valóban indokolt-e eltérően szabályozni a közigazgatás egyes szereplőire vonatkozóan és nem lenne-e célravezetőbb megfogalmazni egy általános, az egész közigazgatási apparátusra kiterjedő méltatlansági fogalmat.

A KÖZIGAZGATÁS SZERVEZETI FELÉPÍTÉSE: POLITIKAI ÉS SZAKMAI SZEREPLŐK KEVEREDÉSE

Ahhoz, hogy a közigazgatás személyzetét rendszer szintűen el tudjuk helyezni, fontos magának a közigazgatási szervezetrendszer mibenlétének a megértése. A közigazgatás szervezetrendszer fogalmát két értelemben használjuk. Megkülönböztetjük a *szűkebb* értelemben vett közigazgatási szervezetrendszert, amely a tulajdonképpeni közigazgatási szerveket öleli fel, valamint a *tágabb* értelemben vett közigazgatási szervezetrendszert, amelybe pedig minden olyan jogalany beletartozik, aki közigazgatási feladatokat lát el. Ezeket idegen kifejezéssel *paraadminisztratív szerveknek* nevezzük.¹ Ezekre a közigazgatási feladatokat ellátó szervekre speciális szabályok vonatkoznak, amelyek elemzése nem tartozik a jelenlegi vizsgálódás tárgyához, mivel a tanulmány a továbbiakban a szűk értelemben vett közigazgatási szervezetrendszer személyzetére vonatkozó méltatlansági szabályokat kívánja elemezni.

A vizsgálódás tárgyának pontosabb meghatározásánál jelentős a civil közigazgatás elhatárolása a végrehajtó hatalom fegyveres szerveitől. Ide tartozik a honvédség, a Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási intézmények, a hivatásos katasztrófavédelmi szervek, a polgári nemzetbiztonsági szolgálat és a Nemzeti Adó-és Vámhivatal. Ezek mind az állam külső védelmét ellátó fegyveres szervek, jóllehet bizonyos fegyveres szervek a civil közigazgatásban is ellátnak tevékenységet. Jellemző rájuk, hogy kiterjedt szervezetrendszerbe tagozódnak, amelyen belül szigorú hierarchia uralkodik.² Az

* Témavezetők: Dr. Kiss Barnabás egyetemi docens és Dr. Csatlós Erzsébet egyetemi adjunktus.

¹ Patyi András – Varga Zs. András: *Általános közigazgatási jog (az Alaptörvény rendszerében)*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2013, 257.

² Fazekas Marianna: *Közigazgatási jog Általános rész I.*, ELTE Eötvös Kiadó Kft, Budapest, 2015, 83-84.

elhatárolás alapjait leginkább a különböző fegyveres szervekről szóló törvények alapján lehet megállapítani.³

A fentiekből következően a további vizsgálódás során a klasszikus hatósági feladatokat ellátó civil közigazgatás szervezettel foglalkozunk.

A *szűkebb értelemben vett civil közigazgatásban* két alrendszer lehet elkülöníteni egymástól: az államigazgatást és az önkormányzati igazgatást. Mindkét szférának vannak politikai és szakmai szereplői, amelynek az az indokoltsága, hogy az egyikőjük tisztán szakmai feladatokat lát el, míg a másik szereplő a politikai akaratot testesíti meg. A két csoport valamelyikébe való tartozásnak komoly következményei vannak: más méltatlansági szabályok vonatkoznak rájuk és más elvárásokat támasztanak velük szemben. Ez a különbségtétel azért is indokolatlan, mert az Európai Unió 2014-ben publikált Anti-Korrupció Jelentésében⁴ is felhívta a figyelmet, hogy minden közszolgálatot teljesítő személlyel szemben ugyanazon szabályokat lenne szükséges alkalmazni, mindegy, hogy a hivatalukat választással vagy kinevezéssel nyerik, és ehhez a tisztiságok összefoglaló elnevezésének alkalmazása lenne a kiindulópont.⁵

AZ ÁLLAMIGAZGATÁS SZEREPLŐIRE VONATKOZÓ MÉLTATLANSÁGI SZABÁLYOK

*Az államigazgatás szakmai szereplőinek*⁶ jogállásáról szóló törvények⁷ közül a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCV. törvény (Kttv.) ismeri a méltatlanság jogintézményét tisztiséget megszüntető okként, a felmentés kötelező eseteként. Ennek alkalmazása csak szűk körben érvényesül az államigazgatásban a törvény alkalmazhatósága miatt. A kormánytisztviselő akkor lesz méltatlan a pozíciójára, ha olyan magatartást tanúsít, akár a munkavégzésével, akár a jogviszonyából eredő kötelezettségének megszegésével összefüggésben vagy munkahelyen kívül, amely alkalmas arra, hogy az általa betöltött beosztás tekintélyét vagy a munkáltató jó hírnevét, illetve a jó közigazgatásba vetett bizalmat súlyosan rombolja, és emiatt nem várható el, hogy a munkáltató a jogviszonyt fenntartsa.⁸

Ettől eltérően a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény (Kit.) és a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottak jogállásáról szóló 2019. évi CVII. törvény (Küt.) nem ismeri a méltatlanságot, a két törvény egy ehhez hasonló jogintézményt nevesít: az érdemtelenséget. A Küt. indokolása rögzíti, hogy az érdemtelenséget a méltatlanságon alapuló felmentés helyett vezeti be. Érdemtelenné akkor válik a tisztviselő, ha munkaidején kívül olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy őt a foglalkoztató kormányzati igazgatási szerv/különleges jogállású szerv jó hírnevét vagy a jó közigazgatásba vetett bizalmat súlyosan rombolja vagy a feladatát nem az alappal elvárható szakmai elhivatottsággal végzi és emiatt nem várható el, hogy a jogviszonyát fenntartsák.⁹

Ezt a fogalmat a méltatlanság fogalmával lehet rokonítani, hiszen mindkettőnek vannak közös fogalmi elemeik, amelyek az alábbiak.

³ Lásd: 1994. évi XXXIV. törvény a Rendőrségről, a 2015. évi XLII. törvény a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról, a 2012. évi CCV. törvény a honvédek jogállásáról, a 2020. évi CXXX. törvény a Nemzeti Adó- és Vámhivatal személyi állományának jogállásáról.

⁴ EU Anti-corruption Report, Report from the Commission to the Council and the European Parliament, COM(2014) 38 final, 03/02/2014. (Report).

⁵ Report op.cit.9.

⁶ Ide tartozik: szakmai felsővezető, szakmai vezető, központi államigazgatási szervek területi szerveinek köztisztviselői és kormánytisztviselői, a Kormány intézményfenntartása esetén ezek kormánytisztviselői, kormányzati ügykezelői és a különleges jogállású szervek köztisztviselői.

⁷ 2018. évi CXXV. törvény a kormányzati igazgatásról (Kit.), 2011. évi CXCV. törvény a közszolgálati tisztviselőkről (Kttv.), 2019. évi CVII. törvény a különleges jogállású szervekről és az általuk foglalkoztatottakról (Küt.).

⁸ Kttv.63. § (2) bek. a), 64. § és 64/A. §.

⁹ Küt. 39. § (18) bek. és Kit. 109. § (2) bek.

A meghatározott magatartás tanúsítása mindhárom törvényben általános magatartási követelményként szerepel: a tisztviselők a köz szolgálatának elsődlegessége alapján a jó közigazgatásba vetett bizalom fenntartásának figyelembevételével kell eljárniuk.¹⁰ A Küt. és a Kttv. is rögzíti, hogy a tisztviselő a munkaidején kívül sem tanúsíthat olyan magatartást, amely közvetlenül és ténylegesen alkalmas munkáltatója helytelen megítélésére, az általa betöltött beosztás tekintélyének, a munkáltató jó hírnevének, a jó közigazgatásba vetett bizalomnak, valamint a közszolgálat céljának veszélyeztetésére.¹¹

A munkáltató jó hírnevének értelmezése szerint a hírnév egy általánosan elterjedt vélemény valakiről vagy valamiről, jelen esetben jó értelemben.¹² A jó hírnév párban áll a jó közigazgatásba vetett bizalom fogalmi elemmel.

A jó közigazgatás kívánalmát az Európai Unió Alapjogi Chartája¹³ határozza meg, amikor deklarálja a megfelelő ügyintézéshez való jogot, mely alapján mindenkinek joga van ügyeinek részleghajlásmentes, tisztességes és ésszerű határidőn belüli intézésére.¹⁴ Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2007-ben elfogadott egy ajánlást¹⁵ a jó közigazgatásról, amely megfogalmazza ennek alapelveit, a közigazgatási döntésekre vonatkozó elvárásokat és a jogorvoslati szabályokat. Az ajánlásban megfogalmazottak azonban nem lettek kötelező erejűek, viszont hatást gyakoroltak a tagállami jogalkotásra.¹⁶

A bizalom alatt a szakirodalom alapján „...azt az egyéni várakozást értjük, amely szerint a bizalom tárgya (személy vagy intézmény) az elvárt, illetve elvárható módon fog viselkedni egy adott helyzetben.”¹⁷

Összevetve a méltatlanság és az érdemtelenység fogalmát és annak fogalmi elemeit, megállapíthatjuk, hogy indokolatlan két különböző elnevezést adni ugyanannak a célt szolgáló jogintézménynek. A jogalkotó sem indokolta meg az érdemtelenység bevezetését, de nem is tűnik célszerűnek, tekintettel arra, hogy a méltatlanság – mint ahogy a későbbiekben bemutatásra kerül – az önkormányzati alrendszerben is megjelenik, jóllehet teljesen más jelentéstatalommal. Ráadásul a méltatlanság mint kifejezés szorosabban kapcsolódik a tisztség jellegéhez.

Az államigazgatás másik szférája a politikai szolgálati jogviszonyban¹⁸ állók, akikre vonatkozóan a Kit. kiemeli, hogy a politikai felsővezetők jogviszonyára, ha az Alaptörvény vagy maga a Kit. eltérően nem rendelkezik, akkor a kormányzati szolgálati jogviszonyban állókra és a kormánytisztviselőkre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Ennek ellenére a politikai felsővezetőkre, valamint a politikai vezetőkre nem vonatkozik – egyebek mellett – az érdemtelenségen alapuló felmentés.¹⁹

Ez a különbözőség egyrészt azért indokolatlan, mivel maga a Kit. rögzíti preambulumban, hogy a korszerű és hatékony kormányzati igazgatási szervezetrendszer kialakítása érdekében, a nemzetet magas színvonalon szolgáló kormányzati tisztviselők - amelybe nem csak a szakmai

¹⁰ Kttv. 9. § (1) bek., Küt. 9. § (1) bek., Kit. 66. § (1) bek.

¹¹ Kttv. 10. § (2) bek., Küt. 10. § (2) bek.

¹² A magyar nyelv értelmező szótára. <http://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezozotara/kereses.php?kereses=h%C3%ADrn%C3%A9v>. (letöltési idő: 2021. 12. 11.)

¹³ Az Európai Unió Alapjogi Chartája. HL C 326., 2012.10.26., 391—407. (Charta).

¹⁴ Charta 41. cikk (1) bek.

¹⁵ Takács Péter- Szegedi László- Mónus Ildikó- Grósz Tamás- Balogh Gergely: *A jó közigazgatás. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága CM/Rec (2007)7. számú ajánlásának magyar szövege. [jogi dokumentum fordítása]*, Pro Publico Bono, Állam- és Közigazgatástudományi Szemle, 2011/1. 97-104.

¹⁶ Bővebben lásd: Balázs István: *A jó közigazgatás követelményei*, 2014. Konferencia (Előadás) In: Magyar Jogászsövetség konferencia. <http://real.mtak.hu/11110/> (letöltési idő: 2021.12. 11.), 2-4.

¹⁷ Boda Zsolt (szerk.): *Bizalom és közpolitika. Jobban működnek-e az intézmények, ha bíznak bennük?* Argumentum - MTA TK Politikatudományi Intézet, Budapest, 2015, 10.

¹⁸ Rájuk vonatkozóan a Kit. tartalmaz rendelkezéseket. Ide tartozik: politikai felsővezető, politikai vezető, politikai tanácsadó, politikai főtanácsadó, kabinetfőnök és a biztosok.

¹⁹ Kit. 181.§.

szféra tartozik – szolgálati jogviszonyának szabályozása érdekében hozta meg a jogalkotó a törvényt. Ez a magas színvonal jelentheti a hatékonyságot és a magas szakértelmet is, viszont ehhez hozzátársul az a magas mérce, amit az átlag polgár elvár az államigazgatás apparátusától, függetlenül attól, hogy az melyik szférában foglal helyet. Annál is inkább, mivel hiába érvényesülnek a szakmai szereplőkre szigorúbb magatartási és hivatásetikai szabályok, a politikai szférában lévők mégis nagyobb érdeklődésnek vannak kitéve, különösen a politika csúcán elhelyezkedő miniszterek és a miniszterelnök, akik kvázi az ország irányítói. Tőlük nem várható el egy magasabb szintű követelményeknek való megfelelés?

Kiemelendő, hogy még a versenyszféra is meghatároz egy általános magatartási követelményt a munkavállalókkal szemben a Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényben (Mt.): a munkavállaló munkaviszonyának fennállása alatt – kivéve, ha jogszabály jogosítja fel rá – nem tanúsíthat olyan magatartást, amellyel a munkáltatója jogos gazdasági érdekeit veszélyeztetné. Továbbá a munkavállaló munkaidején kívül sem tanúsíthat olyan magatartást, amely közvetlenül és ténylegesen alkalmas arra, hogy a munkáltatója jó hírnevének veszélyeztetésére.²⁰ Ennek fényében a politikai felsővezetőktől és vezetőktől is elvárható a jó közigazgatásba vetett bizalomnak megfelelő magatartás tanúsítása, mind a munkahelyükön, mind azon kívül.

AZ ÖNKORMÁNYZATI IGAZGATÁS SZEREPLŐIRE VONATKOZÓ MÉLTATLANSÁGI SZABÁLYOK

*Az önkormányzati igazgatás szakmai szférájának szereplőire*²¹ a Kttv. rendelkezése szerint ugyanabban az értelemben használatos a méltatlanság mint felmentési ok, mint ahogy az államigazgatás szakapparátusi részben kifejtésre került.²²

*Az önkormányzati igazgatás politikai szereplőire*²³ a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) nevesíti új jogintézményként a méltatlanságot, amely taxatív felsorolja azokat az okokat, amelyek bármelyikének fennállása esetén az önkormányzati képviselő vagy a polgármester elveszíti a mandátumát.²⁴

Ezek alapján megállapítható, hogy az önkormányzati igazgatás politikai szereplőire nézve a méltatlanság teljesen más jelentéstartalommal bír, mint a szakmai szereplőkre nézve. A Kttv. a köztisztviselő által tanúsított megfelelő magatartásra helyezi a hangsúlyt, amely tágabban értelmezendő az Mötv.-ben megállapítottaknál. A köztisztviselőknél ide kell érteni a pártatlanságot, a befolyástól való mentességet, az etikai normák betartását és a jó közigazgatásba vetett bizalom fenntartását. A Kttv. egy absztrakt fogalommal operál, míg az Mötv. eseteket sorol fel, figyelmen kívül hagyva az olyanokat, amelyek súlyosan rombolják a közbizalmat. Ellenben, ha úgy nézzük, hogy az önkormányzatok az „államhatalom meghosszabbított karjai”, akkor a képviselőknek és a polgármestereknek is minimum ilyen magatartási kritériumoknak kellene megfelelniük.

Ezek alapján arra következtetésre juthatunk, hogy az önkormányzati igazgatás szakmai szférájában gumiszabály- alapú a méltatlanság intézménye, míg az eleve közbizalomra épülő képviselői méltatlanság-szabályozás taxatív felsorolás és egyáltalán nem a bizalom-elem köré szerveződik, hanem zömmel más szerv döntésére (pl.: bíróság ítélet a szabadságvesztés büntetés esetén). Az eltérés oka természetesen az, hogy az egyik politikai, a másik szakmai

²⁰ 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről (Mt.) 8. § (1)-(2).

²¹ Rájuk vonatkozóan a Kttv. tartalmaz rendelkezéseket. Ide tartozik: jegyző, polgármesteri hivatalnak köztisztviselői, közszolgálati ügykezelői és az önkormányzati főtanácsadó.

²² Kttv. 231. § (1) bek.

²³ Rájuk vonatkozóan az 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól (Mötv.) tartalmaz rendelkezéseket. Ide tartozik: polgármester, főpolgármester és a helyi önkormányzati képviselő.

²⁴ Mötv. 38.§ (1) bek., 69.§ (1) bek. d) pont.

funkciót tölt be. A köztisztviselők esetében az állam ügyel arra, hogy *jók* és lojálisak legyenek a vezetőjükhöz, és az államigazgatásba vetett bizalmat fenntartsák. Ki ügyel a képviselőkre? Ha úgy tekintjük, hogy a képviselő kvázi *megbízója* a választópolgárok, akkor ők nem kaphatnak, hasonlóan gumiszabály- alapú, beleszólást abba, ha egy önkormányzati képviselő tisztségével össze nem egyeztethető magatartást tanúsít? Be kell érniük azzal, hogy a következő választások alkalmával majd lecserélhetik, levonva a tanulságot, hogy a képviselő nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket?²⁵

KÖVETKEZTETÉSEK

Az eddigiek során tett megállapításokból látható, hogy nincs egységes mérce a közigazgatás szereplőire vonatkozó méltatlansági szabályozási környezetre nézve, pedig mindkettő bizalmi pozíció. A kormánytisztviselők és a köztisztviselők a közigazgatásba vetett bizalomhoz méltóan kell eljárniuk. A politikai szereplőknél pedig, különösen a helyi önkormányzati képviselőknél megfigyelhetően, a bizalom a megválasztásukban ölt testet. A helyi közösség választópolgárai ugyanis arra adják le a voksukat, akiben megbíznak.

Abból következően, hogy mindkét közigazgatási szereplőnek meg kell felelnie a bizalom, a közbizalom és a *közérdek* érvényesítésének követelményének, egységesíteni kellene a rájuk vonatkozó szabályozást is, ugyanolyan kívánalmaknak kellene megfelelniük a politikai és a szakmai szintéren helyet foglaló tisztséget betöltőknek. Ha ez megvalósulna, lehetne egységesen definiálni a méltatlanság fogalmát is, szerepeltetve a korábban bemutatott törvényi rendelkezések kulcsfontosságú elemeit.

Megkísérlésképpen a méltatlanság fogalmát az egész közigazgatásra kiterjedően úgy lehetne meghatározni, ha azokat a fogalmi elemeket, amelyek korábban részletesen kifejtésre kerültek (közbizalom, méltóság, különböző magatartási követelmények stb.) összefoglaljuk azokkal a hivatásetikai alapelvekkel, amelyeket a szakapparátus tagjaira nézve kötelezőek. Ennek eredményeként olyan definíciót adhatunk, amelynek a következő elemei vannak:

- A közigazgatási tisztségviselő – ideértve az államigazgatás és az önkormányzati igazgatás politikai és szakmai szereplőit is –
- méltatlan a tisztségére, ha
 - feladatait a közérdek figyelmen kívül hagyásával, vagy
 - a jó közigazgatásba vetett bizalom megsértésével látja el, vagy
 - nem tartja be a rá vonatkozó hivatásetikai alapelveket (ezeknek viszont szintén egységesnek kéne lenniük mindkét szférában), vagy
- szabadidejében olyan magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy a jó közigazgatásba vetett bizalmat súlyosan rombolja.

Ezzel a fogalommal megvalósulna egy azonos méltatlansági szempontrendszer, amely a legfontosabb lépés a közigazgatás politikai és szakmai szereplőire vonatkozó szabályozási különbségek felszámolásában.

²⁵ Bővebben lásd: 18/2013. (VII.3.) AB határozat az alaptörvény-ellenesen működő képviselő-testület feloszlásával összefüggő elvi vélemény nyilvánításáról dr. Pokol Béla alkotmánybíró különvéleményét. ABH 2013, p. 758. https://alkotmanybirosag.hu/uploads/2017/06/abk_2013_15.pdf (letöltési idő: 2021.12.11.)

AZ ELKOBZHATATLAN ELKOBZÁSA

dr. Ibrahim Ádám

IV. évfolyamos doktorandusz hallgató

Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar

BEVEZETÉS

Az emberiség története az egyén és az egyének alkotta közösség közötti kommunikáció kialakulásának és fejlődésének története. Az egyén tapasztalásának feldolgozási és átadási képessége, illetve annak fogadó oldali helyes értelmezése a történelem során újabbnál újabb kommunikációs attribútumokkal bővült. Az információközlés a hangok konszenzusos információtartalommal rendelkező szavakká alakításától az 5G technológia megjelenéséig jelentős fejlődésen ment keresztül, mind formájában, mind a kommunikációban résztvevő felek vonatkozásában egyaránt.¹ A XXI. század második évtizedére az infokommunikációs technológia fejlődése jelentős társadalmi változásokat katalizált. Az információközlés optimalizálásának több évezredes folyamata – sok egyéb vívmány mellett – napjainkra új metafizikai életteret is teremtett, melyben olyan korábban konszenzuson alapuló axiómák is relativizálódtak, mint a valóság vagy éppen az érték kérdése.

AZ OSZTOTT FŐKÖNYVI TECHNOLÓGIA

Az új, virtuális élettér az ehhez hasonló konszenzusok széleskörű hiánya miatt paradox módon az írás megjelenése előtti információbizonytalanság korszakát idézi. Ezt a korszakot az információ írásos rögzítettségének bizonyossága váltotta, amely egyben lehetőséget biztosított a korabeli közösségek normarendszereinek megteremtésére² is.

A mindennapi élet virtuális, majd meta térbe történő adekvát áthelyezésének igényével szükségszerűvé vált a digitális információ hiteles rögzítésének megoldása, melynek technológiai alapját a 2009-ben útnak induló Bitcoin³ projekt szállította.

Ez a technológia az ún. osztott főkönyvi technológia (distributed ledger technology, avagy DLT), amely nem más, mint egy információrögzítési mechanizmust kínáló, nem központosított nyilvántartás. Az osztott főkönyvi nyilvántartások több fajtája is ismert, mint például hashgraph, dag, holochain, tempo⁴ vagy éppen a blokklánc. Ezen nyilvántartások többnyire az információ rögzítésének és tárolásának mikéntjében térnek el egymástól. Az információ nyilvántartásban rögzítésének mikéntjét, esetenként annak módosítását, a rögzítésben résztvevő felek valóságmeghatározásra épített konszenzusmechanizmusa határozza meg. Ilyen mechanizmusmodell többek között például a Proof-of-Work, Proof-of-Stake, Proof-of-Capacity, Proof-of-Elapsed Time⁵.

¹ Sallai Gyula: Az okos város. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 15. o.

² Dr. Kmoskó Mihály fordításában: Hamurabbi törvényei. Erdélyi Múzeum-Egyesület jog- és társadalomtudományi szakosztály, Kolozsvár, 1911.

³ Satoshi Nakamoto: Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System. 2008.

⁴ Faraz Masood, Arman Rasool Faridi: An Overview of Distributed Ledger Technology and its Applications. International Journal of Computer Sciences and Engineering, 2018. 422-427. o.

⁵ Wenbo Wang, Dinh Thai Hoang: A Survey on Consensus Mechanisms and Mining Strategy Management in Blockchain Networks. 2019. Elérhető online: <https://arxiv.org/pdf/1805.02707.pdf> (elérés dátuma: 2021.10.29.).

A VIRTUÁLIS FIZETŐESZKÖZÖK

Az osztott főkönyvi nyilvántartásokban tett erőforrásigényes⁶, adatrögzítő munkájukért a résztvevő felek – a hagyományos értelemben vett munkavégzés ellentételezéséhez hasonlóan – díjazásban részesülnek, mely ebben az esetben meghatározott mennyiségű virtuális fizetőeszköz⁷, ún. coin⁸. A rögzített információ lehet bármilyen adat, végrehajtható kód, de akár program is. A könyvelés jutalma valójában nem más, mint egy olyan főkönyvi bejegyzés, ami felett a rendszer rendelkezési jogot biztosít⁹. Az adott virtuális fizetőeszköz értékét elsősorban a mögöttes főkönyvi hálózat kategóriája¹⁰, nyilvántartásának mérete, az információrögzítés sebessége s költségei, a hitelesítésben résztvevő kontribútorok száma, ezzel a korábban konszenzusosan rögzített információk megváltoztathatatlanságának¹¹ faktora, továbbá a virtuális fizetőeszköz központi közvetítő nélküli átadásának lehetősége adja.

A mai értelemben használt virtuális fizetőeszközök koncepciója Satoshi Nakamoto 2008-ban megjelent Bitcoin: A Peer-to-Peer Electronic Cash System c. művében jelent meg először, melyben a szerző így fogalmazta meg a fizetőeszközzel kapcsolatos általános architektúráis elvárását: „Egy elektronikus, tisztán peer-to-peer alapú készpénz lehetővé tenné az online kifizetések küldését az érintett felek között anélkül, hogy arra egy pénzügyi intézményt kellene igénybe venni.”

Kijelenthető, hogy Satoshi Nakamoto Bitcoin koncepciójának víziója a hiteles digitális információról és annak központi közvetítő nélküli átadásáról mára már valóság és egyben széles körben elfogadott érték.

A HASZONSZERZÉS CÉLZATA

A virtuális fizetőeszközök a fokozatos – elsősorban e-kereskedelmi – adaptáció hatására¹² olyannyira elfogadott érték közvetítővé váltak, hogy leginkább a virtuális térben elkövetett deviáns magatartások egyik állandó eszközévé, mára már egyenesen a célzatává avaszták.

A 2010-es évek elején a Bitcoin első jelentősebb felhasználási területének a dark web illegális termékeket és szolgáltatásokat kínáló piacterei számítottak. Drogokat, fegyvert, rabszolgát vagy éppen hackerszolgáltatásokat kínáló oldalakon¹³ folytatott kereskedelmi tevékenység az akkor még szűk körben ismert Bitcoin forgalmának jelentős hányadát adta. Ez az arány 2020-ra 0,5%-ra szorult vissza, amely egyrészt köszönhető a Bitcoin és az időközben

⁶ Sanaz Chamanara, Arman Ghaffarizadeh, Kaveh Madani: The Environmental Costs of Mining Bitcoin. 2021.

⁷ Pmt. 3.§ 47. virtuális fizetőeszköz: digitális értékmegjelenítés, amelyet nem központi bank vagy közigazgatási szerv bocsát ki, illetve garantál; nem rendelkezik törvényes fizetőeszköz jogi státuszával; elektronikusan tárolható, csereértékként elfogadott, így különösen elektronikusan átadható, illetve elektronikus kereskedelemre alkalmas.

⁸ Patrick Schueffel, Nikolaj Groeneweg, Rico Baldegger. The Crypto Encyclopedia, Groth Publisher, Bern, 2019. 11. o.

⁹ A pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló 2009. évi LXXXV. törvény (Pft.) 2. § 19. pont alapján a pénz: bankjegy, érme, számlapénz, és az elektronikus pénz”. A hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról szóló 2013. évi CCXXXVII. törvény (Hpt.) 6.§. (1) 16. pontja szerint az elektronikus pénz “az elektronikus pénz kibocsátójával szembeni követelés által megtestesített, elektronikusan tárolt - ideértve a mágneses tárolást is - összeg, amelyet pénzeszköz átvétele ellenében bocsátanak ki a pénzforgalmi szolgáltatás nyújtásáról szóló törvényben meghatározott fizetési műveletek teljesítése céljából, és amelyet az elektronikus pénz kibocsátóján kívül más természetes és jogi személy, jogi személyiség nélküli gazdasági társaság és egyéni vállalkozó is elfogad, ide nem értve a (4) bekezdés k) pontja szerinti eszközön tárolt vagy l) pontjában rögzített fizetési műveletre használt értéket.

¹⁰ The World Bank: Distributed Ledger Technology (DLT) and Blockchain. FinTech Note No. 1, 2017. 12. o. Elérhető online: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29053/WP-PUBLIC-Distributed-Ledger-Technology-and-Blockchain-Fintech-Notes.pdf?sequence=5> (elérés dátuma: 2021.10.29.).

¹¹ Paolo Tasca: Principles of Identification and Classification. University College London, London, 2018. 7. o.

¹² Sergio Gorjón: The role of cryptoassets as legal tender. The exemple of El Salvador. Banco De Espana, 2021.

¹³ Silk Road 1.0, Silk Road 2.0, Blue Sky Marketplace, Agora, Pandora Marketplace, Hydra Market

megjelent más virtuális fizetőeszközök kiszélesedett felhasználási körének, másrészt a virtuális fizetőeszközök rendeleti pénzre váltását kínáló szolgáltatók utóbbi időkben bevezetett szigorú ügyfél-azonosítási kötelezettségének, harmadrészt a tranzakciók visszakövethetőségének¹⁴.

Az illegális tevékenységgel összefüggésbe hozható virtuális fizetőeszköz-tranzakciók az összes virtuális fizetőeszközzel indított tranzakcióhoz viszonyított százalékos rátája ugyan csökken, viszont annak volumene továbbra is eléri az évi 10 milliárd dollárt. Ez az összeg több deviáns tevékenység eredményeként manifesztálódik. Ezek közül a legjelentősebbek a lopás, csalás, zsarolás, pénzmosás, terrorizmus finanszírozása, gyermekpornográfia, rablás, kábítószer-kereskedelem, személyes adattal visszaélés, tiltott piacbefolyásolás és nemzetközi korlátozó intézkedések megkerülése.¹⁵

Az illegális tevékenységből származó virtuális fizetőeszközök végleges tárolását megelőzően az elkövetők igyekeznek a nyilvános osztott főkönyvek tranzakciós – követésre lehetőséget adó – láncolatot megszakítani. Az adatelemző társaságok, mint például a Chainalysis, a ComplyAdvantage, az Elliptic vagy éppen a Coinfirm a virtuális fizetőeszközök tranzakciós láncolatát az online szerencsejáték, dereguláltan működő virtuális fizetőeszköz-váltók vagy ún. keverőszolgáltatók¹⁶ biztosító szolgáltatókhoz való beutalásig tudják követni. Az ilyen anonimitást célzó szolgáltatások közbeiktatásával az adott virtuális fizetőeszköz illegális cselekményhez kötése quasi lehetetlenné válik, ugyanakkor ezen szolgáltatások igénybevételének szükségessége az elkövetők számára nem triviális, így számos tranzakciós láncolat a tárolásra használt tárcáig követhető.

A VIRTUÁLIS FIZETŐESZKÖZ TÁROLÁSA

Virtuális fizetőeszközök tárolása alapvetően az osztott főkönyvi hálózaton valósul meg, melyet az ún. publikus kulcs azonosít. A "tárolására" szolgáló tárcák a bárki számára elérhető 26-tól 35 karakterig terjedő publikus kulcs¹⁷ – kizárólag a jogosult által elérhető – 30-tól 64 karakterig terjedő privát¹⁸ párját hivatottak megőrizni. Az elkövetők a bűncselekményből származó virtuális fizetőeszközök feletti rendelkezés jogosultságát biztosító privát kulcsok tárolására a hideg és a forró tárca technikai megközelítések közül választhatnak. A két típus között az alapvető különbség a tárcák telekommunikációs képességében rejlik. A forró tárcák igen, míg a hideg tárcák nem rendelkeznek közvetlen interneteléréssel.

Forró tárcára jó példa az asztali tárca (Exodus, Bitcoin Core), mobil tárca (Jaxx, Bread) és a web app tárca (Metamask), míg hideg tárcára a papír tárca, Hardver tárca (Trezor, Ledger) vagy éppen az agytárca¹⁹.

Az elkövető dönthet úgy is, hogy a privát kulcsát egy letétkezelő-tárcaszolgáltatóra bízza, viszont ebben az esetben azt kockáztatja, hogy az ügyfél-átvilágítás során kompromittálódik.

¹⁴ A bitcoin infrastruktúrán teljesített összes tranzakció és az azokhoz tartozó küldő és fogadó oldali publikus kulcsok is nyilvánosak. Amennyiben sikerül beazonosítani, hogy az adott publikus kulcs kihez tartozik, úgy a teljes tranzakció láncolat felderíthető.

¹⁵ Chainalysis: The 2021 Crypto Crime Report. 2021. 5. o. Elérhető online: <https://go.chainalysis.com/2021-Crypto-Crime-Report.html> (elérés dátuma: 2021.10.29.).

¹⁶ István András Seres, Dániel A. Nagy, Chris Buckland: MixEth: efficient, trustless coin mixing service for Ethereum. Eötvös Loránd University, King's College London, 2020.

¹⁷ 1A1zP1eP5QGefi2DMPTfTL5SLmv7DivfNa

¹⁸ 5Kb8kLf9zgWQnogidDA76MzPL6TsZZY36hWXMssSzNydYXYB9KF

¹⁹ A privát kulcs egy matematikai függvény eredménye, amely bármilyen adatból, így akár egy könnyen megjegyezhető szóból, latin mondásból vagy éppen versszakból is generálható. Ezen adat ismeretében a publikus kulcshoz tartozó privát kulcs bármikor újragenerálható.

A VAGYONELKOBZÁS LEHETŐSÉGEI ÉS AKADÁLYAI

A magyar Büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény 2021.01.01-én hatályba lépett módosítása implementálta az Európai Parlament és a Tanács 2018/1673 a pénzmosás ellen büntetőjogi eszközökkel folytatott küzdelemről szóló irányelvét, mely módosítással a vagyon definíciója is kibővült. Az irányelv a vagyont ekként definiálta:

mindennemű vagyoni eszköz, beleértve az anyagi vagy eszmei, ingó vagy ingatlan, materiális vagy immateriális javakat, valamint bármilyen formájú olyan jogi dokumentum vagy okirat, ideértve az elektronikust és digitális is, amely bizonyítja az ilyen vagyoni eszközökhöz fűződő jogcímet vagy a bennük lévő érdekeltiséget.²⁰

Ezen definíció alapján kijelenthető, hogy a virtuális fizetőeszköz feletti jogosultságot biztosító privát kulcs vagyonnak minősül. Ezzel elhárítva a vagyonelkobzás virtuális fizetőeszközökre való kiterjesztésének akadályát, ugyanakkor nem elhanyagolandó, hogy a lopás, a sikkasztás és a jogtalan eltulajdonítás tényállások elkövetési tárgyaként megjelölt dolog mibenlétére a jogalkotó eltérő értelmezést rögzít. A Btk. 383. § a) pontja alapján

dolgon a villamos- és a gazdaságilag hasznosítható más energiát is, úgyszintén a vagyoni jogosultságot megtestesítő olyan okiratot is érteni kell, amely a benne tanúsított vagyoni érték vagy jogosultság feletti rendelkezést önmagában - illetve a dematerializált formában kibocsátott értékpapír esetében az értékpapírszámla jogosultjának - biztosítja.

Azonban a virtuális fizetőeszközök viszonylatában nem beszélhetünk dologról, energiáról és okiratiságról²¹ sem, így a lopás, a sikkasztás és a jogtalan eltulajdonítás tényállások korszerűsítése érdekében szükséges – a pénzmosás és terrorizmus finanszírozása elleni védekezés módosítását alapul véve – az elkövetési tárgyat dologról vagyonra módosítani.

Mint ahogyan azt korábban láthattuk, a virtuális fizetőeszközök fontos szerepet töltenek be a kiberbűnözők feketegazdaságában, ugyanakkor az osztott főkönyvi technológia használata nem – minden esetben – teszi az elkövetőket láthatatlanná. Azon esetkörökben, amelyek vonatkozásában a tranzakciós láncolat nem szakadt meg, és a feltételezett elkövető azonosítható, az alábbi elméleti lehetőségek mutatkoznak a virtuális fizetőeszközök lefoglalására, ezzel együtt azok későbbi vagyonelkobzására is:

- A kiberbűnöző deliktumok útján szerzett fizetőeszközeinek biztonsága vagy átváltása érdekében kötelezetti sorba emelt szolgáltatónál vesz igénybe letétkezelői vagy virtuális fizetőeszközt rendeleti pénzre váltó szolgáltatást, amely során a személyazonossága azonosításra kerül.
- Az elkövetőnél tartott házkutatás során a nyomozó hatóság munkatársai megtalálják a privát kulcsot vagy a privát kulcs elvesztésének esetére leggyakrabban használt 12 vagy 24 véletlenszerű szóból álló helyreállító kulcsot²².
- Az elkövető önként elárulja a privát kulcsot vagy annak tárolásra szolgáló tárca elérési útját.

Amennyiben a vagyonelkobzás végrehajtása sikertelen, kiegészítő büntetőjogi lehetőség lehet a bűncselekmény elkövetéséből származó vagy elkövetéséhez eszközül szolgáló virtuális

²⁰ AZ EURÓPAI PARLAMENT ÉS A TANÁCS (EU) 2018/1673 IRÁNYELVE. 2. cikk. 2.

²¹ Az okiratot a benne kiállítóként megjelölt személy vagy hatóság állítja ki, illetve annak nyilatkozatát tartalmazza.

²² Reza Soltani, Uyen Tran Nguyen, Aijun A: Practical Key Recovery Model for Self-Sovereign Digital Wallets. York University, 2019.

fizetőeszközök terhére pénzbüntetés kiszabása. Ezen felvetés jogi akadály, hogy a virtuális fizetőeszközök nem definiálhatók pénzként, ugyanakkor a pénzbüntetés vagyona történő kiterjesztése kiegészítő lehetőséget biztosítana a “piszkos” virtuális fizetőeszközök feletti rendelkezési jog megszerzésére.

További lehetőségként tekinthetünk a pénzügyi rendszerek további szabályozására is. A hatályos pénzmossás és a terrorizmus finanszírozása megelőzéséről és megakadályozásáról szóló törvény alapján a letétkezelő-tárcaszolgáltatók, illetve a virtuális fizetőeszközök rendeleti pénzre váltását biztosító szolgáltatók kötelezetti sorba kerültek, ugyanakkor ezen kötelezetti sort szükséges tovább bővíteni az online aukciósházakkal, illetve a POS és VPOS fizetési kapukat biztosító szolgáltatókkal. Utóbbi szolgáltatói kör kötelezetti sorba emelése esetén az egyes blokklánckutató társaságok²³ által “piszkosnak” jelzett vagy azokkal szoros kapcsolatban lévő tárcákról érkező virtuális fizetőeszközök a kereskedelmi tranzakciók során lefoglalhatók lennének.

KONKLÚZIÓ

A virtuális fizetőeszközök vonatkozásában a közkeletű mondás, miszerint “az adat az új arany” a XXI. század második évtizedére a valóság kapuját döngeti. Az évezredekken keresztül optimalizált információcsere fundamentális társadalomalkotó szerepe az emberiség új metafizikai életterének építése során jól azonosíthatóvá vált. A konszenzussal elfogadott információ alapvető értéke – a korábban leírtak mellett – annak valóságteremtő képességében rejlik. A közmegegyezés teremt, és helyezi védelem alá a valóságként elfogadott információt, így kijelenthető, hogy a védendő jogi tárgy a közmegegyezés információhitelesítő képessége. Ennek megfelelően szükséges a jogi védelmet kiterjeszteni a konszenzusra, ezzel együtt a konszenzusosan hitelesített információra, benne az ily módon rögzített virtuális fizetőeszközökre is. A jogi védelem ezen kiterjesztésének elmulasztása a metafizikai térbe vetett közbizalmat, illetve annak objektivizációs törekvéseit ássa alá, amely végső soron a valóság közmegegyezésen alapuló princípiumát sérti, mind az immateriális, mind pedig a materiális világ viszonylatában egyaránt. A jogi tárgy ezen szemlélet mentén történő kiterjesztése lehetőséget adna az egyes vonatkozó elkövetési tárgyak rendszerszintű kiterjesztett értelmezésére, továbbá a vagyoneklobzást támogató intézményrendszer kiépítésére.

²³ Simon Dyson, William J Buchanan, Liam Bell: The Challenges of Investigating Cryptocurrencies and Blockchain Related Crime. Edinburgh Napier University, Edinburgh. 2019

DISPUTE RESOLUTION METHODS ACCEPTED IN BILATERAL AGREEMENTS ON WATER LAW – CASE STUDY ON TURKISH TRANSBOUNDARY WATER-RELATED BILATERAL AGREEMENTS

*Irem Nur Üstüntay**

1st year doctoral student

Deák Ferenc Doctoral School of Law of the University of Miskolc

INTRODUCTION

Humankind challenges by maintaining his life within limited sources. Declaration of ownership over any limited source causes a dispute regarding conflict of interest with counterparts.¹ Taking into account the advantages and disadvantages, many versions of dispute resolution methods developed. Both theory and practical core of the dispute resolution system contain diverse elements in the case of international and national law. Herein the concept of dispute resolution has been taken into account at the level of international law. The essential element of bilateral dispute resolution, the sovereignty of the state, assigns the states to the command of progress.^{2 3} Therefore, the methods that shall apply to a (possible) dispute, must have the consent of the respected states to finalize a dispute. The case of water is a critical issue in international relations of any state considering the various aspects of water. Regarding the fact that water has been the key to economic development, the power of disposition over transboundary waters is important more than ever. Next to the overrule of water, the quantity, quality, and availability of the water are important topics of dispute among riparian states.⁴ Therefore, regulations and dispute resolution are considered topical issues in transboundary water law.⁵

As a hub of multiple water resources, in Turkey, there are five watersheds that shape primary transboundary river basins: namely, from north to south, Maritza, Coruh, Kura-Araks, Euphrates-Tigris, and Orontes. Considering the river Maritza and Orontes rivers, Turkey is the downstream riparian state, while in the case of the Kura-Araks River basin, Coruh river, and Euphrates-Tigris River basin, Turkey is the upstream riparian state. Each one of the river basin systems has its own aspects and requirements which leads the state of Turkey to be in the middle of many complicated situations. Therefore, for the sake of the stability and development of the country, Turkey adopted dispute resolution methods on its transboundary water relations.

In terms of legal vocabulary, several terms require clarification. Herein the term “dispute resolution methods” is used in a broader aspect. Therefore, within the frame of this paper, the concept of alternative dispute resolution is also included in the term dispute resolution methods. The term “agreement” is not only used to refer to a treaty but more generally to refer to the agreed points between two or more parties. In this paper, the term agreement is used in a way

*. Supervisor: Prof. Dr. Szilágyi János Ede full professor

¹ Tayia, Ahmed - Madani, Kaveh: *Transboundary water conflict resolution mechanisms: toward convergence between theory and practice*. XVI World Water Congress, 2016. 1

² Gabriel Eckstein: *Application of International Water Law to Transboundary Groundwater Resources, and the Slovak-Hungarian Dispute over Gabčíkovo-Nagymaros*, 19 Suffolk Transnat'l L. Rev. 67, 1995. p:73. <https://scholarship.law.tamu.edu/facscholar/247>

³ Mitchell C. R: *The structure of international conflict*, Macmillan Press, London, 1981.

⁴ Watkins Kevin: *Human Development Report 2006-Beyond scarcity: Power, poverty and the global water crisis*. UNDP Human Development Reports, 2006.

⁵ Zareie Sahelia - Bozorg-Haddad Omid - Loáiciga Hugo A.: *A state-of-the-art review of water diplomacy*. Environ Dev Sustain 23 (2021) 2337–2357. <https://doi.org/10.1007/s10668-020-00677-2>

that includes a treaty, a memorandum of understanding, and agreed minutes within the concept of international public law.

To possess this research, the adopted main research question was what are the common methods that apply in the case of dispute resolution within the frame of transboundary water law in Turkish bilateral agreements. To answer this question, a systematic review of the critical elements of Turkish transboundary water law has been completed. At this point, a doctrinal legal research method was applied to study Turkish bilateral water law by composing a descriptive and detailed analysis of legal rules found in primary sources. Moreover, current dispute resolution methods are examined from the legal history point of view to classify the dispute resolution methods to highlight the most common approaches. Therefore, the focus of this paper is to underline the dispute resolution methods introduced through the Turkish bilateral agreements that were issued on the topic of transboundary watersheds and highlight the applied methods.

DISPUTE RESOLUTION METHODS

Dispute resolution means the process of finalizing a disagreement that arises among two or more parties. In this way, to assess the concept of dispute resolution, there should be a dispute and contracting parties between which the dispute arose. In which this dispute might arise because of the interpretation or implementation of the agreement. There are several adopted methods used to finalize a dispute.⁶

In order to proceed over dispute resolution methods, the term dispute resolution requires clarification. In legal doctrine, the term dispute resolution may refer to alternative dispute resolution as well. In this case, alternative dispute resolution term uses to describe extrajudicial processes such as arbitration, collaborative law, and mediation that are used to resolve conflict and potential conflict between and among individuals, business entities, governmental agencies, and states in the public international law context.⁷

The major dispute resolution methods may sort as litigation, arbitration, mediation, conciliation (or consultation), negotiation, and facilitation. The case of litigation and arbitration attribute to the process by which the judge or arbitrator determines the outcome that is classified as the adjudicative process. Regarding the methods of mediation, conciliation, and negotiation, in which the parties attempt to reach an agreement classified as consensual processes. Among the mentioned methods, the most favorable one can indicate as negotiation, which is also subtitled as the diplomatic dispute resolution method. In the case of a dispute that arose due to bilateral or multilateral relations of states, the negotiation method is widely considered to finalize the disagreement. All mentioned dispute resolution methods have their own prove and contra. However, among the abovementioned dispute settlements methods, diplomatic methods are more likely to be priorly chosen to solve a disagreement. Eventually, the success of the method is the result of the interest, good faith, and political will of the counterparties.⁸

In international public law, the core of the negotiation mechanism is based on the concept of discussion. In other words, to reinstall the agreement between the parties of the dispute, creating the ground for dialog is the key element to resolve a dispute within the frame of the negotiation method. Dialog shall be conducted with the willing participation of the counterparties based on direct discussion. Taking into account the related article of the relevant agreement, the

⁶ Wolf Aaron - Hamner Jesse: *Trends in Transboundary Water Disputes and Dispute Resolution*. Environment and Security, 2000, 123–148. doi:10.1057/9780230596634_8

⁷ Carneiro Davide - Novais, Paulo - Andrade, Francisco – Zeleznikow, John – Neves, Jose: *Using Case-Based Reasoning and Principled Negotiation to provide decision support for dispute resolution*. Knowledge and Information Systems 36, 2013, 789–826.. doi:10.1007/s10115-012-0563-0

⁸ Shaw Malcolm N: *International Law*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2008.

finalization of the dispute can be operated by appointed institutions (also refers as a joint committee) or authorized represents of the parties. Good faith and meaningfulness are core values of the negotiation method. Therefore, counterparties of the dispute are obliged to consider that values in their actions.

While the negotiation method is also considered as the most preferred mechanism of dispute resolution considering Turkish bilateral relations, the second preferred method is consultation. The definition of consultation in legal terminology is parallel to the general definition, as single or multiple actions of consultation from a specialist of the conflict topic for suggestions. However, in order to proceed in consultation, it shall be stimulated in the relevant bilateral regulation that parties are allowed or should consult an expert for the matter of dispute. The consultation method applies in the case of the signatory parties disagreeing with the interpretation or implementation of the related regulation. The examples of negotiation and consultation methods in Turkish bilateral transboundary water relations are explained in the next section.

EXAMINATION ON DISPUTE RESOLUTION METHODS IN BILATERAL AGREEMENTS OF TURKEY IN THE FIELD OF WATER

It is important to highlight the fact that the Republic of Turkey has a decade of history in international relations. This contains hundreds of bilateral and multilateral agreements, memorandum of understandings, agreed minutes, and many more, to establish and conduct fruitful international relations. Various topics are stimulated with the abovementioned tools of international law, herein this paper, the focus is transboundary waters related bilateral regulations of Turkey.

The principle of good neighbourliness considers as a key element of bilateral relations in Turkish foreign affairs. In the Turkish-Iraqi bilateral relationship on transboundary water issues, the negotiation method is highly appreciated. The Memorandum of Understanding (MoU) in the field of Water that was signed in 2014 has multiple settlements considering the Euphrates and Tigris River basins that create the transboundary watershed between Turkey and Iraq. The MoU stipulates the topic of water management taking into account the protection and utilization of the water resources. When it comes to the matter of dispute from the interpretation or implementation of the MoU, parties agreed to apply a negotiation mechanism.⁹

The Turkish-Syrian bilateral relations on the topic of transboundary waters have been challenged by the parties' unstable political relations for a decade. However, this did not stop parties to embrace a peaceful dispute resolution method regarding finalizing the disputes that may arise in the period of interpretation or the implementation of mutual agreements. The Turkish government developed the policy of "zero problems with neighbours" in 2009 supported a peaceful dispute resolution mechanism as well.¹⁰ For example, the memorandum of understanding on the Construction of a Joint Dam on the Orontes River Under the Name "Friendship Dam" that was signed in 2009 has stipulated the negotiation mechanism as the conflict breaker method. This MoU between Turkey and Syria genially regulates the cooperation on the construction of a joint dam project which may cause numerous disputes. Therefore, parties agreed to take the initiative and enforce the negotiation method as a dispute resolution tool in the case of disagreement on the aspects of the MoU.¹¹

⁹ Memorandum of Understanding in the Field of Water. TR-IRAQ. 25 December 2014.

¹⁰ Zeitoun Mark – Cascão Ana Elisa - Warner Jeroen - et al: *Transboundary water interaction III: contest and compliance*. Int Environ Agreements 17, 2017, 271–294. <https://doi.org/10.1007/s10784-016-9325-x>.

¹¹ Memorandum of Understanding on the Construction of a Joint Dam on the Orontes River Under the Name "Friendship Dam" in the Field of Water. TR-SY. 23 December 2009.

The Turkish-Iranian bilateral transboundary water relations present various examples considering diplomatic dispute resolution methods in order to conclude a conflict over water management. In this way, the mechanism of negotiation has been stipulated in several agreements which one of which is the memorandum of understanding in Cooperation in the field of Environment that was signed in 2015 between Turkey and Iran. This MoU stipulates any disagreement that may arise on the cooperation on wastewater management and water pollution shall settle by the implementation of the negotiation method in an amicable manner.¹² However, the negotiation mechanism is not the only diplomatic peaceful method of dispute resolution that applied to Turkish-Iranian bilateral relations. There are several examples of which negotiation method stipulated to apply with consultation method to finalize any disagreement that arose from the implementation or interpretation of the related agreement. For example, the memorandum of understanding for cooperation in the field of Agriculture that was signed in 2013 between Turkey and Iran stipulated the cooperation on irrigation and irrigation projects solemnly accepts negotiation and /or consultation methods to be applied amicably into the disagreements.¹³

What is inevitable in the rule of law is exceptions. Moreover, in the case of dispute resolution regulations on bilateral transboundary water agreements, there are several exceptions to the common mechanism of negotiation method. First, the memorandum of understanding on the Establishment of a Pumping Station in the Territories of the Syrian Arab Republic for Water Withdrawal from the Tigris River was signed in 2009 between Turkey and Syria brought special stress to the negotiation method. In which parties solemnly agreed that in the case of a dispute, the negotiation method shall apply to finalize the conflict that arose from the implementation or interpretation of the MoU. This MoU stipulates the main regulations on the construction of pumping stations in the bank of Tigris River with critical regulations on water allocation. Moreover, parties dictated that the negotiation process shall be conducted without resorting to a 3rd party. In other words, parties agreed to not involve any 3rd party in the dispute resolution procedure.¹⁴ Exclusion of any 3rd party from the settlement activities of a disagreement due to bilateral agreement is not broadly applied in Turkish bilateral relations. However, regarding the principle of state sovereignty, it is reasonable to dictate it in the bilateral agreement which might be convenient in some cases that implementation of the general principles is jeopardized.

In another example of exceptions in the topic is establishing a joint committee to act in the finalization of the disagreement. In the case of the joint committee, parties of the agreement address a joint committee that is appointed by the parties in order to execute the related agreement. The agreement on Cooperation in Utilizing the Waters of the River Flowing in the Lands of the Two Homelands that was signed in 1970 between Turkey and Bulgaria has a close that appoints the joint committee in the dispute resolution.¹⁵ This agreement stipulates the water allocation between parties and construction of infrastructure systems also describes the establishment and duties of the joint committee. In which parties shall select members to form a joint committee and inform the counterpart. One of the duties of this joint committee is to solve the disagreement in case of a dispute. However, in case the joint committee may not settle on an agreement, the mechanism of negotiation shall execute by the parties in order to finalize the disagreement.

¹² Memorandum of Understanding in Cooperation in the field of Environment. TR-IR. 7 April 2015.

¹³ Memorandum of Understanding in the field of Agriculture. TR-IR. 4 March 2013.

¹⁴ Memorandum of Understanding on the Establishment of a Pumping Station in the Territories of the Syrian Arab Republic for Water Withdrawal from the Tigris River. TR-SY. 23 December 2009.

¹⁵ Agreement on Cooperation in Utilizing the Waters of the River Flowing in the Lands of the Two Homelands. TR-BG. 27 June 1970.

RESULT AND CONCLUSION

As a result of this assessment, the commonly selected dispute resolution method in the bilateral agreements of Turkey with its respected counterparts is negotiation. Taking into account the whole other dispute resolution methods, negotiation mechanism is one of consensual process among others. Due to the nature of the rule of law, in all topics, rules have been interrupted by the exceptions, and the case of transboundary water-related bilateral agreements is one of them. Consultation, which is another peaceful dispute resolution method, was introduced in several bilateral agreements, in order to strengthen the negotiation method and conduct a peaceful mechanism to finalize any disagreement. Another exception that was monitored in the Turkish bilateral agreements is the stress over the core value of negotiation which excludes the possibility of the involvement of any 3rd party in the dispute resolution process.

The process of dispute resolution is diverse between the bilateral agreements that regulate the establishment of a joint committee and the other way. In the case that parties do not stipulate the creation of any joint committee, the disagreement shall conclude with the mutual effort of parties that process via diplomatic channels. However, in case, parties shall predict to establish a joint committee, a two-step process is stipulated. In case of a dispute on the implementation or interpretation of the agreement, the joint committee shall discuss and attempt to resolve the dispute. If the joint committee may agree on a solution, the dispute is considered as finalized. However, if the effort of the joint committee may not succeed to end the dispute, the dispute shall process by the participation of the Parties within the frame of the negotiation method.

THE INTERRELATION OF HUMAN RIGHTS AND ENVIRONMENTAL LAW IN THE INTERNATIONAL LEGAL FRAMEWORK

*dr. Enikő Krajnyák**

1st year doctoral student

Deák Ferenc Doctoral School of Law of the University of Miskolc

INTRODUCTION

The importance of the protection of the environment is by now recognized on a global level, and the challenges that environmental changes pose to humankind are targeted by the instruments of international law, such as the variety of international environmental treaties. Apart from international treaties, however, an even more protective approach is needed, in order to reverse or slow down certain environmental processes that might cause huge damages for the planet. Such an approach could be guaranteed by the international human rights system, as it offers sophisticated legal and extra-legal mechanisms that could be applied for environmental issues.¹ Despite the urging need for an ever higher level of environmental protection, there is yet no international consensus on the position of the environment in the international human rights system. Nevertheless, there are two concepts which are often applied regarding the perception of the environment in relation with human rights. On the one hand, it could be considered as a pre-condition for the satisfaction of a wide spectrum of human rights. On the other hand, certain human rights could also serve as a tool for the promotion of a healthy environment.²

The present paper aims to give a brief overview of the question of the relation between the environment and human rights, by focusing on the main human rights documents provided in the framework of the human rights system of the United Nations.

ENVIRONMENTAL LAW APPROACH IN HUMAN RIGHTS DOCUMENTS

The approach towards the recognition of the right to a clean and healthy environment is inconsistent in the regional human rights documents. We may conclude that two main approaches could be distinguished in this matter: in the first category, the right to a healthy environment is not explicitly mentioned in human rights documents but the courts may develop an extensive interpretation of the provisions, adding an environmental dimension to certain rights. That is the case with the European Convention on Human Rights and its interpretation by the European Court of Human Rights. The environmental dimension is linked with the right to health (Article 2), the prohibition of inhuman or degrading treatment (Article 3), right to liberty and security (Article 5), or the right to respect for private family life and home (Article 8), among others.

The second category encompasses the human rights documents that set out *expressis verbis* the right to a healthy environment. Article 24 of the African Charter on Human and Peoples' Rights recognizes the right to a general satisfactory environment favourable to the development of all people. Furthermore, the Protocol of San Salvador, which is the Additional Protocol to the American Convention on Human Rights also sets out the right to a healthy environment,

* Supervisor: Dr. Raisz Anikó associate professor

¹ Leib, Linda Hajjar. *Human Rights and the Environment: Philosophical, Theoretical and Legal Perspectives*. Brill, 2011, <http://www.jstor.org/stable/10.1163/j.ctt1w8h1t2.4>, pp. 1-3.

² Analytical study on the relationship between human rights and the environment, *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights, A/HRC/19/34*, 16 December 2011, p. 4.

and it designates the States Parties to promote the protection, preservation, and improvement of the environment (Article 11). It is particularly important to point out that in the case of these systems, i.e. the African and the Inter-American human rights systems, the right to a healthy environment is interpreted in the context of the collective rights of indigenous people, as their culture and everyday life is strongly intertwined with the environment.

THE HUMAN RIGHTS FRAMEWORK OF THE UNITED NATIONS

The human rights framework of the United Nations encompasses a wide range of international documents. At the time of their creation, however, the interrelation of human rights with the environment was not recognized and the importance of environmental law in general was less emphasized at that time. Therefore, it is difficult to find direct linkages between human rights and the environment in these documents, or reference to the environment at all. Nevertheless, they set up the framework for the interpretation of the environment as a factor that has an impact on the fulfilment of human rights, as well as the framework for the introduction of a human rights approach in environmental law.

First and foremost, the Charter of the United Nations (1945) shall be discussed, as it is the founding document of the United Nations itself. It sets out the purposes of the United Nations, including the protection of human rights, the maintenance of international peace and security, as well as promotion of economic and social co-operation.³ Although the Charter does not refer to the environment, we may conclude that it lays the foundation for the elaboration of human rights to incorporate environmental protection.

The Universal Declaration of Human Rights (1948) goes one step further and declares a variety of human rights that are dependent on a healthy environment, such as the right to life, the right to a standard of living adequate for the health and well-being, and the right to freely participate in the cultural life of the community.⁴ Regarding the right to life and the right to a certain standard of living, it shall be noted that they are interpreted in an environmental dimension in the practice of the European Court of Human Rights, as it had been already pointed out above. As for the environmental linkage to the right to participate in the cultural life of the community, indigenous peoples' collective rights shall be highlighted, that could be related to the freedom of thought and religion or the freedom of assembly and association, especially in case of tribal religions that are strongly related and linked with nature and natural resources.

The International Covenant on Civil and Political Rights (1966) also declares the right to life that is an inherent right of every human being.⁵ According to General Comment No. 36 (2018), the duty to protect life implies States Parties to take appropriate measures to address the general conditions that may directly threaten life of individuals. Such a threat could be, inter alia, degradation of the environment, deprivation of land, territories and resources of indigenous peoples, the prevalence of life threatening diseases, extensive substance abuse, which are all intertwined with environmental protection.⁶

The text of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (1966) explicitly refers to the importance of the protection of the environment, when it provides the recognition of the right to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health.⁷ Furthermore, the Covenant sets out a number of steps that are to be taken in order to fulfil the realization of this right, including the improvement of all aspects of

³ Charter of the United Nations, Article 1 (3)

⁴ Universal Declaration of Human Rights, Article 3, 25, 27

⁵ International Covenant on Civil and Political Rights, Article 6 (1)

⁶ General comment No. 36 on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights, on the right to life, CCPR/C/GC/36, 2018, p. 6.

⁷ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, Article 12 (1), (2) b)

environmental and industrial hygiene. Based on General Comment No. 14 (2000), this improvement includes, inter alia, prevention and reduction of the population's exposure to harmful substances (e.g. radiation, harmful chemicals, etc.). The wording of the Covenant impels that the right to health embraces a wide range of socio-economic factors that promote conditions in which people can lead a healthy life, such as food and nutrition, housing, access to safe and potable water and adequate sanitation, safe and healthy working conditions, as well as a healthy environment.⁸

The Vienna Declaration and Programme of Action on Human Rights (1993) acknowledge that the right to development should be fulfilled in a way that is equitable for the environmental needs of present and future generations.⁹ It is important to highlight that the Declaration makes a clear linkage between the protection of the environment and the needs and interests of not only present but also future generations.

The Stockholm Declaration on the Human Environment (1972) is of outstanding importance in international environmental law, as it was the result of the first world conference on the environment, thus placing environmental issues at the forefront of international concerns. The Declaration was a breakthrough in the study of the relation of human rights and the environment as well, since it declared the fundamental right to freedom, equality and adequate conditions of life, in an environment of a quality. According to the Declaration, the right to a healthy environment also requires positive actions from the subject of the right (i.e. the people), who bear the responsibility to protect and improve the environment for present and future generations.¹⁰ Moreover, the Declaration clearly defines the relationship between human rights and the environment, by stating that the environment is essential to the well-being of people and to the enjoyment of basic human rights, and at this point it explicitly refers to the right to life.¹¹ It can be concluded therefore, that – despite the fact that the environment has always been a determining factor for the fulfilment of human rights – the Stockholm Declaration was the first one to claim that human rights and the environment are strongly interrelated, or to be more precise, it clearly states that a healthy and clean environment is a prerequisite for the realization and fulfilment of basic human rights.

HUMAN RIGHTS FOR THE PROTECTION OF THE ENVIRONMENT

As it had been pointed out above, there are two common approaches to the environment in international human rights law: firstly, the environment might be perceived as a pre-condition for the satisfaction and enjoyment of human rights – that had been pointed out in the Stockholm Declaration – and secondly, there are certain human rights which could also serve as a tool for the promotion of a healthy environment. The first approach directly or indirectly appears in the previously mentioned human rights documents of the United Nations, however, the framework for the use of human rights for environmental protection was established a few decades after the Stockholm Declaration, namely in the Rio Declaration on Environment and Development (1992).

The Rio Declaration sets out twenty-seven principles intended to offer guidelines for States Parties for sustainable development. The Declaration recognizes the right of all human beings to a healthy and productive life in harmony with nature. Moreover, it mentions three human rights that could serve for handling environmental issues. The key element in the application of these human rights is the participation of all concerned citizens, thus it could be concluded that

⁸ CESCR General Comment No. 14: The Right to the Highest Attainable Standard of Health (Art. 12), 2000, p. 2.

⁹ Vienna Declaration and Programme of Action, I.11.

¹⁰ Stockholm Declaration on the Human Environment, Principle 1

¹¹ Stockholm Declaration on the Human Environment, Preamble 1

these rights are mainly procedural rights. These include access to information, public participation and access to judicial remedies.¹²

Access to information is related to the right to freedom of expression which includes the right to seek, receive and impart information. It shall also be noted that even in the practice of the European Court of Human Rights, access to information is one of the rights in case of which the Court developed an interpretation with an environmental dimension.¹³ The type of information might include (but not limit to) information on hazardous materials and activities in their communities.

Secondly, public participation in the decision-making process implies that States shall facilitate and encourage public awareness and participation by making information widely available, as well as enable the public and non-governmental organizations to comment on plans, proposals affecting the environment.

Lastly, effective access to judicial and administrative proceedings, including redress and remedy, shall be provided. According to the Bali Guidelines (2010), the proceedings should be fair, open, transparent and equitable. The decisions shall be timely and effectively enforced and the public shall have adequate information about the procedures.

CONCLUSION

The aim of this paper was to briefly explain the theoretical relation between human rights and the environment, by highlighting the environmental linkages in the human rights documents of the United Nations. Concerning human rights, it is indispensable, however, to point out certain solutions provided by the regional human rights instruments, namely the African Charter on Human and Peoples' Rights, the American Convention on Human Rights and the European Convention on Human Rights. It could be concluded that the first two documents recognize the right to a healthy environment per se, but the latter one is interpreted in a way that the environmental dimension could prevail in case of certain human rights.

The United Nations also adopted several human rights documents, but due to the fact that international environmental law gradually became more emphasized on a global level a few decades after their adoption, reference to the environment does not appear explicitly in most of the documents. An important change was brought in 1972 by the Stockholm Declaration, which recognized the environment as a prerequisite for the enjoyment of human rights. This perception of the relationship between human rights and the environment is one approach, another one is the perception of certain human rights to be a tool for the promotion of a healthy environment. Such a viewpoint prevails in the Rio Declaration of 1992, that defines procedural human rights (access to information, public participation and access to judicial remedies) which could serve for the protection of the environment.

To sum up, we can conclude that human rights and the environment are strongly interrelated, and this relationship is particularly important from the practical point of view, as the human rights system has the sufficient means (especially concerning the judicial enforcement mechanisms) for an ever higher protection of the environment.

¹² Rio Declaration on Environment and Development, Principle 1, 10

¹³ See, for instance, Case Guerra and Others v. Italy (116/1996/735/932)

A PTK-ÁN KÍVÜLI SZABÁLYOK, SZABÁLYRENDSZEREK ÉS SZTENDERDEK „BEEMELÉSE” A POLGÁRI JOGBA ÉS A HATÁSUK A POLGÁRI JOGI JOGELLENESSÉGRE

*dr. Lévai Ildikó**

IV. éves doktorandusz hallgató

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

BÜNTETŐJOGI JOGELLENESSÉG

A büntetőjogi jogellenesség (inkrimináció) csak akkor állhat fenn, ha a Btk. különleges részében a törvény az adott magatartást, pontosan leírva, tiltja. Kizárt, hogy a Btk-n kívüli szabályrendszerek (pl. erkölcsi szabályok) is büntető jogilag releváns tilalmakat tartalmazzanak, vagyis büntetőjogi szankció alkalmazását vonják magukkal. Igaz, az erkölcsi szabályok megsértése nyerhet jogi relevanciát, feltéve, ha az adott szabályt a 2012.évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről bevitte inkriminációinak sorába. Inkrimináció alatt értjük azt a módot, ahogyan a törvényben a jogellenesség meghatározást jelent. Ez lehet kétféle, általános és különleges. Általános inkrimináció alatt értjük a széles körben megszabott tilalmakat. Különleges inkrimináció alatt pedig azokat a tilalmakat, amelyeknek tartalmát, tényállását, a törvény pontosan leír). Ismeretes, hogy büntetőjogi jogellenesség csakis különleges lehet, nem lehet általános. Ezt megköveteli a nullum crimen sine criminae et sine lege elve: nincs büntethetőség, ha adott cselekményt vagy mulasztást a törvény nem tiltja.

POLGÁRI JOGI JOGELLENESSÉG

Ezzel szemben, a polgári jogi jogellenesség lehet általános is. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény ugyanis általános rendelkezéssel tiltja a károkozást, előírva, hogy aki másnak kárt okoz, köteles azt megtéríteni. (A Ptk. 6:518. paragrafus: A károkozás általános tilalma). Ugyanakkor a Ptk. számos esetkörben „beemel” más, Ptk-n vagy más törvényi jogszabályon kívüli szabályrendszereket. Olyanokat, amelyek nem az állami jogalkotói tevékenység körében fogantak, jöttek létre. Ilyenek pl. az erkölcsi szabályok, írott vagy íratlan üzleti szokások, szokványok, az általános üzletkötési feltételek, valamint a polgári jogi sztenderdek által megszabott értékítéletek, pl. jóhiszeműség és tisztesség. Kérdés az, hogy ezek a szabályok, szabályrendszerek, sztenderdek, korlátozás nélkül válnak-e a polgári jog részévé, „inkriminációs” szabályaival együtt, vagy csak a Ptk. által megszabott „szűrőkön” keresztül.

A kérdésre a Ptk., amint más Ptk-k válasza is. egyértelmű: az, hogy ezek a „törvényen kívüli” szabályok csak a törvényben előírt keretben, feltételek, „szűrők” szerint alkalmazhatóak. Tehát az adott szabály, vagy szabályrendszer, velük együtt e szabályrendszerben fogant tilalmak is, csak akkor és olyan mértékben válhatnak a „törvény részévé” ha megfelelnek a törvényi (Ptk.) elvárásoknak.

A KERESKEDELMI (ÍROTT) SZOKVÁNYOK ÉS ÍRATLAN SZOKÁSOK

A kereskedelmi (írott) szokványok, (íratlan) szokások és általuk előírányzott elvárások inkorporációja a magyar polgári jogba. A történelmi magyar jogban, a rendi korszakban, pl. Werbőczy Tripartitumában¹ (1514), az írott és íratlan szokások szerves részei voltak a jogforrásoknak.

* Témavezető: Prof. Dr. Dsc. Szalma József egyetemi tanár, emeritus

¹ Werbőczy István: Hármaskönyv. In: Márkus Dezső (szerk.): *Corpus Juris Hungarici*. 1897. [a továbbiakban: HK.]. Prol.10..

rendszerben. Sőt, „felülírhatták” a törvényt, ha a törvény velük ellentétben állt. Vagy, amennyiben adott esetben, nem volt teljes a törvényi szabályozás, jogpótló szerepet tölthettek be. A szokás fogalmát Werbőczy megfogalmazta, mai nyelven, mint olyan írott vagy íratlan szabályt, szabályrendszert, amely hosszabb időn keresztül jött létre, amelyet mindenki elfogad és mindenki betart. A polgári korszakban, az 1869. évi bírói függetlenségről szóló törvény is említi a szokást. E törvény szerint a bíró, ítélezés során, csak a törvényhez, és a szokáshoz kötött, más szervek, hatóságok utasításához nem.

A hatályos magyar jogban a szokás alkalmazására elsősorban a kereskedelmi (vállalkozói) jogban kerülhet sor, a Ptk. által megszabott körben. Pontosabban, a kereskedelmi szokásokat illetően. Tehát nem jöhet számításba bármely szokás, hanem csak a kereskedelmi szokás válhat a joggal szankcionált szabályok részévé, akkor, ha a felek alkalmazásukat előirányozták, vagy korábbi üzleti kapcsolataikban tartották magukat hozzá, kivéve, ha ez, a korábbi kapcsolatokra, körülményekre tekintettel, indokolatlan. A Ptk. 6: 63. paragrafusának (5) bekezdése szerint ugyanis: „A szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolataikban megegyeztek és minden gyakorlat, amit egymás között kialakítottak. A szerződés tartalmává válik továbbá minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között – korábbi kapcsolataikra is figyelemmel - indokolatlan volna.

AZ ERKÖLCSI SZABÁLYOK, AZAZ TILALMAK BEEMELÉSE A POLGÁRI JOGBA

A jogszabályok időnként utalnak erkölcsi szabályokra, jogilag előírva az erkölcsös magatartást, vagy éppen megtiltva az erkölcstelenséget, illetve negatív jogkövetkezményt fűzve az erkölcstelen magatartáshoz. Frank Ignác már az 1800-as években azért tekintett semmisnek bizonyos, jogszabályba nem ütköző szerződéseket, mert megfogalmazása szerint azok „a becsülettel össze nem fértek.”²

Annak megítélése során, hogy a szerződés jóerkölcsbe ütközik-e, és hogy ez a jóerkölcsbe ütközés a szerződés érvénytelenségét eredményezi-e, objektív és szubjektív elemeket egyaránt figyelembe kell venni.³

„Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan a jó erkölcsbe ütközik” – deklarálja a Polgári törvénykönyv 6:97. §-a. Ki lehet tagadni az öröklésből azt, aki „erkölcstelen életmódot folytat” [Ptk. 7:78. § (1) bekezdés e) pont]. A „jó erkölcsbe ütközik” és az „erkölcstelen” fogalmak alkalmazásával a jogalkotó hatalmas etikai normarendszert illeszt be a jogba, anélkül hogy megismételné, pontosan rögzítené azokat a szabályokat, amelyek kiváltják a jogkövetkezményt (a szerződés semmisségét, kikényszeríthetlenné válását, illetve a remélt törvényes örökrésztől való megfosztást).⁴

Tehát, a Ptk. fent idézett paragrafusa (jóerkölcsbe ütköző szerződés) szerint: „Semmis az a szerződés, amely nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközik.” ám nem minden erkölcsi szabály megszegése von magával semmisségi jogkövetkezményt (Ptk. 6:95), hanem csak a jóerkölcs megszegése. Bírói megítélés, mérlegelés kérdése lehet, mi érthető a jóerkölcs fogalma alatt. Ennek megítélése változhat, és függhet a közfelfogás változásától. Ma is vannak megítélésbeli különbségek attól függően, hogy jogi vagy etikai szempontból ítélnék meg egy bizonyos magatartást. A közvélemény nagyobb megértést tanúsít egyes fehérgalléros bűncselekmények

²

³ Szalma József: *A jószokások (jóerkölcs) és a közrend megsértésének jogi következményei a magyar polgári jogban. Magyar Jog, 2011/7. 399.*

⁴ Miskolczi Bodnár Péter: *Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata (Polgári Szemle, 2015. december - 11. évfolyam, 4-6. szám)*

elkövetői iránt, mint a jog. A vállalkozók árakat, piacot is érintő megállapodásai tekintetében a gazdasági szféra elnézőbb, mint a versenyjog, amely kartellnek minősítve tiltja ezeket. A polgárok egy része elfogadja, ha nem kap számlát, és szó nélkül tudomásul veszi az adószabályok csorbulását.⁵

A szerződési jog körében a Ptk. generálklauzulák, vagy egyedi tilalmak útján irányozza elő a jogellenességet és ezzel együtt a semmisségi jogkövetkezményt. A Ptk. 6:95. paragrafusa szerint I. semmis az a szerződés, amely (a) jogszabályba ütközik, (b) vagy amelyet jogszabály megkerülésével kötöttek, kivéve ha ahhoz a jogszabály más következményeket fűz. II. Más jogkövetkezmény mellett is semmis a szerződés akkor, ha a jogszabály ezt külön kimondja, vagy ha a jogszabály célja a szerződéssel elérni kívánt joghatás megtiltása. Ezek szerint a szerződési jog körében a semmisség akkor áll be, ha a szerződés ellentétben áll valamely kényszerítő jogszabály szavaival, vagy céljával (rendeltetésével). Semmis a szerződés akkor is, ha kerülő jellegű, vagyis, szavaiban összhangban van, de ellentétben áll a megkerült (imperatív jellegű) törvény céljával. A diszpozitív jogszabály „megszegése” amennyiben ez a szerződési szabadság keretében történik, nem tekinthető kerülő jellegűnek. A szerződés semmis akkor is, ha ellentétben áll egy konkrét tilalommal (pl. uzsorás szerződés, Ptk. 6:97. paragrafusa).

A Ptk. a Bevezető rendelkezések esetében olyan konkrét normákat is megfogalmaz, „amelyeknek az általános, az egész kódexre kiható jelentősége indokolja a kiemelt elhelyezést. A Bevezető rendelkezések között megfogalmazott alapelvek tömören kifejezik a törvény egészének eszmei alapját, szellemiségét, és közvetlen segítséget adnak a jogalkalmazás számára.⁴ Négy alapelvet sorol fel és szabályoz a Ptk., amely végighatárolt követelményként jelenik meg benne: a törvény szabályainak értelmezésére vonatkozó általános tételt,⁵ jóhiszeműség és tisztesség elvét,⁶ az adott helyzetben elvárható magatartás követelményét⁷ és a joggal való visszaélés tilalmát.⁶

A Ptk. sztenderdjei körében, a polgári jog egészére vonatkozóan, jelentős a jóhiszeműség és a tisztesség elvét követő elvárás. A Ptk. alapvető szinten (Bevezető rendelkezések) 1: 3. paragrafusa (a jóhiszeműség és tisztesség elve) irányozza elő, hogy „(1) A jogok gyakorlása és a kötelezettségek teljesítése során a felek a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően kötelesek eljárni. (2) A jóhiszeműség és tisztesség követelményét sérti az is, akinek joggyakorlása szemben áll olyan korábbi magatartással, amelyben a másik fél okkal bízhatott.”

AZ ÁLTALÁNOS ÜZLETKÖTÉSI FELTÉTELEK BEEMELÉSE A POLGÁRI JOGBA

A Ptk. megszabja, hogy az egyik szerződő fél által megszabott általános üzletkötési feltételek /Ptk. 6:77. paragrafusának (1),(2) bekezdése /szerves részeivé válnak a szerződésnek (pl. biztosítási szerződés esetében), feltéve, hogy ezeket a másik szerződő fél megismerhette, és egyedileg megtárgyalhatta. /Ptk. 6:78. paragrafusának (1),(2),(3) bekezdései./

A Ptk.-ban szabályozott általános szerződési feltételek a tartalomalkító szabadság szemszögéből külön kategóriát képeznek. Definíciója szerint: általános szerződési feltételnek minősül az a szerződési feltétel, amelyet az alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározott, és amelyet a felek egyedileg nem tárgyaltak meg.⁷

Legfelsőbb Bíróság Polgári Kollégiuma szerint a „[...]” kötelmi jogban főszabályként érvényesülő diszpozitivitás alól kivételt jelentő, a szerződési szabadságot korlátozó kógens

⁵ Miskolczi Bodnár Péter: *Az erkölcs és a jog szoros kapcsolata (Polgári Szemle, 2015. december - 11. évfolyam, 4-6. szám)*

⁶ Petrik Ferenc (szerk.): *Polgári jog - Az új Ptk. - magyarázata I/VI.* Budapest, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2013. 48.

⁷ Ptk. 6:77.§ (1) bek.

fogyasztóvédelmi magánjogi szabályok léte abból a felismerésből ered, hogy bizonyos kötelmi jogi relációkban a szerződő felek személyében meglévő lényeges különbségek (eltérő szakmai ismeretek, eltérő információk a szerződés tárgyáról stb.) olyan gazdaságiszakismeretei egyensúlytalanságot eredményezhetnek, ami szükségessé teheti a gyengébb szerződéses alkupozícióban lévő fél védelmét”.⁸

Az egyoldalúan megszabott üzletkötési feltételek a törvény alapján semmisek, ha ezek tisztességtelenek, ellentétesek a fogyasztói jogokat szavatoló jogszabályokkal, valamint az őket kiállító vállalkozó számára kizárólagos jogokat irányoz elő (pl. azt, hogy csak a biztosító értelmezheti a szerződést). /Ptk. 6: 79., 6:86 (2) bek., 6:101., 6:102, 6:104 paragrafusok/Tisztességtelen szerződési feltétel esetében e feltételek megtámadhatók közérdekű, pl. ügyészi (Ptk. 6:105), vagy a fogyasztó részéről, magánérdekű (Ptk. 6:103) keresettel.

KÖVETKEZTETÉSEK

Míg a büntetőjog az inkrimináció tekintetében kizárja a „törvényen kívüli” más szabályrendszerek alkalmazását, addig a polgári jog ezt megengedi, de a Ptk. szűrőjén keresztül és meghatározott körben. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény ugyanis egyértelmű válasza: az, hogy ezek a „törvényen kívüli” szabályok csak a törvényben előírt keretben, feltételek, „szűrők” szerint alkalmazhatóak. Tehát az adott szabály, vagy szabályrendszer, velük együtt e szabályrendszerben fogant tilalmak is, csak akkor és olyan mértékben válhatnak a „törvény részévé” ha megfelelnek a törvényi (Ptk.) elvárásoknak.

⁸ 2/2011. (XII. 12.) PK véleménye.

A KÜLÖNLEGES FELELŐSSÉGI ALAKZATOK TÉNYSZERŰ JELLEGÉRŐL

*dr. Lévai Ildikó**

IV. éves doktorandusz hallgató

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

BEVEZETŐ

A különleges felelősségi alakzatok (mint pl. épületkárok, orvosi felelősség, sportkárok, stb.)¹ az általános kárfelelősségi szabályoktól azért eltérőek, mert tényállástól függően, lehetnek szerződési, de deliktualis jellegűek is, szubjektív és objektív felelősséget maga után vonóak, továbbá tartozhatnak a saját és másokért való felelősség szabályainak körébe is.

AZ ORVOSI FELELŐSSÉG

Az orvosi felelősség a gyógykezelési szerződésből fakad. Sajátossága az orvos betegtájékoztatási kötelezettsége, melyben különösen a kockázatok ismertetése a jelentős, egyúttal a betegnek a kezeléssel való egyetértése. Jogellenesség tekintetében nemcsak a Ptk. károkozási tilalma, továbbá az egészségügyi törvény irányadó, hanem az orvosi etika betartása is. Elsősorban eszközkötelem (*obligation de moyens*), tehát az orvosnak a legmagasabb szintű szakmai ismeretek mellett köteles elvégezni diagnosztikai és gyógyító tevékenységét. Eredménykötelemként (*obligation de resultat*) talán az esztétikai műtétek minősíthetők. Habár az orvosi felelősség elsősorban eszközkötelem, tehát az orvos mentesül a felelősségtől, ha úgy járt el, ahogyan ezt az orvosi hivatás és szakma szabályai megkövetelik. Ám orvosi műhiba esetén, tehát ha az orvos nem *lege artis* járt el, akkor felelős a betegnek, kivételesen szűkebb családtagjainak az okozott vagyoni és nemvagyoni kárért.²

Azon kívül, hogy az orvosi felelősség a különleges felelősségi alakzatok körébe sorolható, van még egy jelentős meghatározója, nevezetesen az, hogy az ún. *professzionális* (szakmai, hivatási) felelősségi alakzatok körébe tartozik, úgy mint pl. az ügyvédi, mérnöki, tanácsadói felelősség.³ Ezen osztályozási, besorolási szűkítés azt jelenti, hogy a professzionális felelősségek esetében a jogellenesség ténye közvetlenül nem a jogszabályellenes, hanem professzionális szabályokkal (ügyvédi etika, orvosi etika, gyógyítási szakmai szabályok, építészeti szabályok) ellentétes magatartást jelent, igaz, a jogszabályok rájuk való utalása alapján. A professzionális felelősség közös nevezője, az, hogy az *elvárt magatartás szigorúbb*, azaz a szakmai szabályok követelményéhez fűződő. Az ügyvédnek ismernie kell a legújabb jogszabályokat, az orvosnak a legeredményesebb, legújabb gyógyítási eljárásokat, gyógyszereket. Az orvosi diagnosztikai és gyógyítási tevékenység során az elvárható magatartás szintje magasabb, mint a mindennapi egyéb tevékenységben szokásos. Tehát az orvos, a sebész, gyógyító tevékenysége során a szakma legmagasabb szintű követelményeit, tudományos ismereteit kell tiszteletben tartsa.⁴ Abból adódóan, hogy a kezelőorvosi felelősség különleges, általánostól eltérő, hogy az orvos tevékenysége az emberi élet, testi épség és

* Témavezető: Prof. Dr. Dsc. Szalma József egyetemi tanár, emeritus

¹ Ld. Ptk. 6:535—6:562. §.

² Köles T.: *Orvosi műhiba perek*, Bp. 1999. Az orvosi jogviszony polgári jogi szerződési jellegéről ld. Jobbágyi G.: *Kezelési szerződések az orvosi jogban*, in: Miskolci Konferenciák 2009. A magánjogi kodifikáció eredményei (szerk. Pusztahelyi R.), Miskolc 2010, 33—50.

³ Prof. Dr. Szalma J. –Lévai I. Acta Caroliensia Conventorum Scientiarum Iuridico-Politicarum XXXIV., *Oktatók és hallgatók közös tanulmánykötete*, KRE ÁJK, Budapest, 2021., 243. old.

⁴ Ld. pl., Theo Guhl, *Das schweizerische Obligationenrecht*, 9. Auflage, bearbeitet von Alfred Koller, Anton K. Schnyder, Jean Nicols Druey, *Schulthess Verlag*, Zürich, 2000, 549—550. oldal.

egészség megőrzését szolgálja, ennek a felelősségnek, csupán rá jellemző sajátosságai vannak. Ezek között említhető az, hogy ennél a felelősségnél sajátos az oltalmazott javak köre (személyiségi javak), továbbá az, hogy az orvosi felelősség a gondossági kötelek közé tartozik, valamint az, hogy oksági körülményektől függően lehet szerződési és deliktualis felelősség. Nemkülönböztetve az, hogy mint professzionális felelősségnél, kötelező a felelősségbiztosítás. A sajátosságokhoz tartozik az is, hogy a jogellenesség, mint más professzionális felelősségnél, nem közvetlenül a jogszabály megszegésében nyilvánul meg. Itt a szakmai, hivatási és etikai, tehát úgymond a „jogon kívüli” szabályok megsértése is „kiadja” a jogellenességet. Vannak azonban az általánostól el nem térő jellemzők is, mint pl. az elvi teljes kárfelelősség elve, a pénzbeli és természetbeni helyreállítás elve, a felelősségkimentő okok. Az orvosi felelősség lehet szerződési, de deliktualis is, attól függően, hogy a gyógykezelési szerződés, az általános károkozási tilalom (Ptk.), vagy az EÜ törvényben előírt törvényi kötelezettség megszegéséből ered. A gyógykezelési jogviszony az orvos és a beteg között a gyógykezelési szerződés megkötésével jön létre. E szerződés konszenzuális (szóbeli) jellegű. Pontosabban, a beteg orvoshoz való fordulásával, panaszainak előadásával (ajánlat) és az orvos ezekre való reagálásával, tájékoztatásával, tervezett kivizsgálási, diagnosztizálási, kezelési módok előadásával jön létre (konkludens elfogadás). Az orvosi szerződés megkötését az orvos nem tagadhatja meg, az orvos segítségnyújtási kötelezettsége miatt. Azonban az orvos megszabhatja a szerződés gyógyítási eljárásra vonatkozó (szakmai) elemeit. A szerződés értelmében az orvos vállalja a beteg gyógyítását, a beteg pedig kötelezi magát, hogy betartja az orvosi utasításokat. Igaz, meg is tagadhatja, az önrendelkezési jog gyakorlásával⁵, de ekkor, önhiba miatt, nem jogosult az ebből származó kár orvostól való térítésére. Szerződési felelősségre vonható az orvos és a beteg is, amennyiben nem tartja magát a szerződésben vállalt kötelezettségeket. Pl. a kezelőorvos felelősségre vonható, ha ok nélkül megtagadja a kezelést, vagy a beteg is, ha nem tartja magát az kezelőorvosi utasításokhoz. Az utóbbi eset az orvos kimentéséhez vezet (beteg önhibája).

SPORTKÁROK

Sportkár eredhet szerződésszegésből, de a sportszabályok megsértése esetén lehet deliktualis is. Sportkárért felelős lehet a sportszervezet, objektív felelőssége alapján, ha a károkozásra a sportrendezvényen a sportobjektumok karbantartásának hiánya miatt (pl. tribün leomlása) a közönség tagjai testi sérelmet szenvednek. A sportszervezet vagy a sportorvos felelős lehet akkor is, ha a sportolót nem vetette alá kötelező orvosi vizsgálatnak, vagy e vizsgálat eredménye szerinti eltiltás ellenére a sportolót a sportban való részvételre ösztönözte. A sportoló felelős lehet a másik sportolónak okozott kárért, testi sérelemért, ha nem tartotta be a sportszabályokat. Sportkár felelős alanya lehet a sportszergyártó is, amennyiben a sportoló testi sérülésének oka a sportszer rejtett hibájából ered, pl. szertornában a hibás gyártású nyújtó eltörése miatt, vagy síversenyben hibás gyártású síléc következtében szenved a sportoló sérülést. A testi sérelmeket szinte szükségszerűen okozó sportok esetén vélelmezhető a károsulti hozzájárulás. Ám ez a vélelem megdönthető, ha a károkozásra a sportszabályok megsértése (pl. bokszban övön aluli ütés) alapján került sor, vagy amennyiben szándékos életellenes és tartós egészségkárosodást okozó cselekményből fakadt. A sportfelelősség lehet szubjektív, pl. sportalkalmazási szerződés megszegése, de lehet objektív is, hibás és ezáltal tényszerűen veszélyes sportszer hatása esetében. A különleges felelősség indokai közé tartozik, ha megállapítható a sportoló vagy

⁵ Ld: Ptk. 6:545 paragrafusát (önhiba), mely a vétőképtelen károkozó esetében megtagadja a belátóképesség hiányára való hivatkozást, ha ezt az állapotot maga idézte elő; ld. továbbá, LB, BH 2017. 264: Az önhiba csak felróható magatartás lehet, amelynek okozati összefüggésben kell állnia a bekövetkezett kárral. A károkozó magatartásával összefüggésben lehet meghatározni, hogy a károsult milyen mértékben okozta a kárt.

mások magatartásának jogellenessége,⁶ pl. előbbi a sportszabályok megsértése, utóbbi pedig a sportszervezet felelőssége, a sportbiztonsági mulasztás esetén.

ÁLLATKÁROK

Az állatkárokért az új Ptk. szerint elvben az állattartó felel, kivéve, ha bizonyítja, hogy az állat tartásával kapcsolatban felróhatóság nem terheli.⁷ Elsődlegesen tehát az új Ptk. az állattartó szubjektív felelősségét irányozza elő. Ezzel szemben, az új Ptk. szerint a veszélyes állat tartóját objektív (veszélyes üzemi) felelősség terheli.⁸ Az 1959-es Ptk. a vadállatot tartotta veszélyes üzemi felelősség tárgyának. Szerintem az új Ptk. megoldása a helyes, mivel jogi szempontból nem fogadható el az a felosztás, mely szerint a háziállatokkal kapcsolatos felelősség alanyi, a vadállatok iránti felelősség tárgyi, annak a vélelemnek alapján, hogy a háziállatok nem, a vadállatok, vagy vadon élő állatok kivétel nélkül kárveszélyesek. Ugyanis, tényszerű, hogy a vadállat is lehet olyan, mely nem hordoz fokozott kárveszélyt (pl. vadgalamb), és a háziállat is lehet fokozottan veszélyes (pl. bika, fertőzött házigalamb). Meghatározott vadon élő állatok által okozott kárátalányi típusú kárfelelősséget külön törvény szabályozza. Külön kárfajtát képez a vadászati kár, amely a vadászat mint veszélyes tevékenység különleges kárfelelősségi szabályait öleli fel.⁹

ÉPÜLETKÁROK

Az épületkárok is sajátosak, a döntő oksági kapcsolat alapján a kárért felelős lehet az épület tulajdonosa, tervezője, kivitelezője, karbantartója vagy használója az épület leomlása, vagy az épületről tárgyak, részek lehullása, vagy tárgyak kidobása miatti károkért, általában a tárgyi felelősség szabályai alapján.¹⁰ Az új Ptk. főszabály szerint az épület tulajdonosát teszi felelőssé, kivéve, ha ő bizonyítja, hogy a kár az építkezésre és karbantartásra vonatkozó szabályok megsértéséből ered.

Az új Ptk., hasonlóan az 1959-es Ptk.-hoz, a tárgyi (objektív) felelősséget is különleges felelősségnek minősíti. Igaz, hogy a tárgyi és alanyi felelősség, legyen az szerződési, vagy deliktualis forrású, egymáshoz úgy viszonyul, mint az általános a különöshöz. Főszabály szerint érvényes a szubjektív felelősségi rendszer, aminél a szubjektív felróhatóság (vétkesség) is felelősségi feltétel. E főszabály alól kivételt képez a veszélyes üzemi felelősség, pontosabban a veszélyes tárgy vagy tevékenység következtében beálló kár iránti üzembentartói vagy tulajdonosi felelősség. Ha a fokozott veszélyt hordozó dologból vagy tevékenységből ered a kár, a szubjektív felróhatóság, a „vétkesség” bizonyítására nincs szükség, mivel ennél a felelősségnél döntő felelősségre vonási feltétel az okozatosság. Felelős nem az, aki akarta a kárt, hanem akinek tevékenysége vagy dolga okozta a kárt. Tehát ilyen értelemben a tárgyi felelősség kivétel azon főszabály alól, miszerint szükséges a vétkesség (szubjektív felróhatóság) bizonyítása. A legtöbb jogrendszerben azonban, ennek ellenére, az objektív felelősséget nem minősítik különleges felelősségi alakzatnak, mert, hogy tényszerűen, a veszélyes üzemek és dolgok gyakorisága folytán az objektív felelősség szinte egyenrangú helyet foglal el a szubjektív felelősség mellett. A tárgyi felelősség tényszerű gyakorisága azonban nem bontja fel a szubjektív felelősség elsőbbségét, ugyanis a szubjektív felelősség szabályait akkor kell alkalmazni, ha a kár nem a veszélyes üzem vagy tevékenység hatására jött létre.

⁶ Földi A.: A másért való felelősség a római jogban, Bp. 2004.

⁷ Ld. Ptk. 6:562. § (1) bek.

⁸ Ld. Ptk. 6:562. § (2) bek.

⁹ Újváriné Antal Edit: Felelősségtan, Patrocínium, Budapest, 2017. 202-208.

¹⁰ Ld. Ptk. 6:560. §. Vö. Újváriné: id. m. 194—196.

A fentiekben röviden utaltam már arra, hogy az atomkárok különleges felelősségi alakzatot alapoznak meg, miután pl. a német, osztrák, de úgy tűnik, újabban a magyar jogban is érvényesülő atomfelelősségi törvényekben (*Atomhaftungsgesetz*) bevezetésre került az atomkárokért való ún. abszolút felelősség. Nem vitás, hogy az atomerőmű üzemeltetője az atomkárokért a tárgyi, vagy objektív és deliktuális felelősség szabályai alapján felelős az atommű sugárzása, károsodása következtében harmadik személyeknek okozott életet érintő, egészségi, testi épségi károkért, mivel az atomerőművek fokozott kárveszéllyel járó létesítményeknek számítanak. Legtöbbször maga a törvény limitálja a kártérítési összeget, a kár típusától függően. Míg az általános tárgyi felelősségi szabályok szerint az erőhatalom kimentő ok, addig az abszolút felelősséget bevezető atomtörvények mellőzik e kimentő okot. Pl. ha az atommű megkárosodására, és ebből következő károsító hatására földrengés miatt került sor, akkor a felelősségkimentése céljából az üzemeltető eredményesen nem hivatkozhat erőhatalomra (*vis maiorra*).

EGYEBEK

A munkajogi kárfelelősség¹¹ a magyar jogban a polgári jog határain kívül esik, de a hasonlóságok miatt érdemes röviden kitérni ennek kérdéseire is. A magyar jogban a munkaszerződést nem a Ptk., hanem a Munka törvénykönyve szabályozza. Ugyanez a törvény szabályozza a munkajogi kártérítési felelősséget is, mind a munkáltatói, mind a munkavállalói felelősséget.¹²A munkaszerződésből eredő felelősség lehet munkáltatói, vagy munkavállalói, annak alapján ki szegte meg a munkaviszonyról szóló szerződést. Ez a felelősség elsősorban szubjektív, de objektív és deliktuális felelősség is lehet akkor, ha a kár fokozottan veszélyes üzem vagy dolog következtében állt be. Lehet saját magatartásért való felelősség, mind a munkáltatói, mind a munkavállalói oldalról, de lehet másokért való felelősség is, amennyiben a munkavállaló szerződési munkaviszonya fennállása során, munkaidőben harmadik személynek okozott kárt. Ez utóbbi esetben — amely már nemcsak a munkajog, hanem a harmadik személy vonatkozásában sokkal inkább a polgári jog szabályozása alá tartozik — elsődlegesen a munkáltató felelős a munkavállaló által munkavégzés közben harmadik személynek okozott káráért, de a munkáltatónak visszkereseti joga van a munkavállalóval szemben, ha a károkozás a munkavállalónak róható fel. Az Mt. kifejezetten rendelkezik arról, hogy amennyiben az Mt.-ben nincs speciális jogszabály, akkor a kártérítés tekintetében a Ptk. kárfelelősségi szabályait kell alkalmazni.¹³A Ptk. tehát a munkajogi kárfelelősség tekintetében ún. háttérszabályozásként jelentkezik. A hatályos megoldás szerint a munkajogi szerződési és deliktuális felelősség tekintetében *lex specialis*ként az Mt., *lex generalis*ként pedig a Ptk. szolgál.

A másokért való felelősség szabályai körébe tartozik a vétőképtelen kiskorú cselekményei alapján a szülőt, gondozót terhelő felelősség. Ide tartozik a vállalkozást harmadik személy irányában terhelő felelősség az alkalmazott munkatevékenysége során, az általa okozott kárért, az állam felelőssége a közhatalom jogellenes gyakorlása során harmadik személynek okozott káráért.¹⁴

¹¹ Prugberger T.: *A magyar munkajogi felelősség szabályainak felülvizsgálatra szoruló néhány kritikus pontja*, in: *Kötelmi jogi kodifikációs tanulmányok (2003-2005)*, Miskolc 2005, 185—192; Prugberger T. — Kenderes Gy.: *A munkaviszony keretében fennálló kártérítési felelősség új szabályainak egyes problémáiról*, Magyar Jog 2013/7, 393—402.

¹² A Munka Törvénykönyvéről (Mt.) szóló 2012. évi I. törvény, kiegészítve a 2012. évi LXXXVI. törvény (Mth.) vonatkozó részeivel. Ld. közelebbről a Mt. 42—83. §-ait, amelyek a munkaszerződést, valamint 166—191. §-ait, amelyek a munkáltatói és munkavállalói kártérítési felelősséget szabályozzák.

¹³ a Mt. 177. §-át, amely szerint „a kár megtérítésére egyebekben a Ptk. 6:518—538. §-ait kell alkalmazni.”

¹⁴ Ptk. LXXI. fejezet: Felelősség a közhatalom gyakorlásával okozott kárért (6:548—6:549. §).

A termék által okozott kárért a gyártó¹⁵felel. A gyártónak nem kell megtérítenie a kár azon részét, amely a károsult közrehatásának tulajdonítható.¹⁶

15 Ptk. 6:551., 6:550. §. Ld. továbbá Újváriné: id. m. 186.

16 Ld. Ptk. 6:525. §.

A MUNKAJOGI SZABÁLYOZÁS SZINTJEI A DIGITÁLIS VÁLTOZÁSOK TÜKRÉBEN*

*dr. Máté Dávid Adrián***

III. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETŐ

A munkajogi szabályozást egyre több olyan hatás éri, amelyek folyamatos nyomást gyakorolnak a területre. A nyomást gyakorló változások jelentős része közvetlenül a digitális változásokból ered, vagy azokra közvetett módon visszavezethetőek. A digitális hatások következtében olyan új lehetőségek nyíltak meg, melyek korábban megvalósíthatatlannak bizonyultak. A munkaerő szabad áramlása új értelmet nyer, hiszen ma már minden feltétel adott ahhoz, hogy munkát végezzünk a saját otthonunkból egy, a világ másik pontján működő munkáltató részére. Mindez lehetővé teszi a munkaerőpiac globális szintűvé válását.

A piacgazdaság elveiből adódóan a verseny lételeme a legtöbb gazdaság működésének. A digitalizáció folyamatai pedig még inkább fokozzák, felgyorsítják a versenyt. A munkaerőpiacon is megfigyelhető, hogy új fajta versenyhelyzetek bontakoztak ki, amelyek egyértelműen kihatnak a munkajogi szabályozásra. Ahogy arra Havas Bence is rámutat¹ egyfelől a robotizáció megjelenésével kialakult a verseny a humán munkaerő és a robotok² között. A változások a munkajog alapvető jellegét érintik, melyet jól tükröz a szakszervezeti szervezkedés a kollektív jogok gyengülése, amely részben az elszigetelten végzett munkavégzésből fakad. Az elszeparáltan végzett munkavégzést tovább erősíti a járvány és vele a távmunka, vagy a platform munkások³ távolsága, elszigetelődése. Az „alsó szintig tartó verseny” koncepciója pedig megjelenik a munkajogi szabályozás területén is, amely a deregulációt tartja megfelelő eszköznél a gazdasági folyamatok növelésére, ezáltal mint mágnes az adott országba vonzani a befektetőket.⁴

A fent leírt folyamatok tükrében indokoltnak tartom megvizsgálni a munkajogi szabályozás egyes szintjeit, azok betöltött funkcióit ahhoz, hogy felmérjük a digitális változások szabályozásra gyakorolt hatásait és megfelelő megoldásokat adhassunk az új kihívásokra.

EGYÉNI SZINTŰ SZABÁLYOZÁS

Az általam egyéni szintnek nevezett kategória a szerződő felek szintjét jelöli. Ezen a szinten a munkaszerződés játszik fő szerepet és ezen belül is a felek megállapodása. A munka

* „Az Innovációs és Technológiai Minisztérium ÚNKP-21-3 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Alapból finanszírozott szakmai támogatásával készült.”

** Témavezető: Dr. Mélypataki Gábor egyetemi adjunktus

¹ Havas Bence: Bizonytalan foglalkoztatás az állásbiztonság tükrében, Munkajog 2021/2. lapszám, 20-29.

² Jelen esetben robotok alatt értem mindazon technikai eszközöket, programokat is, amelyek a humán tőke kiváltását eredményezik a foglalkoztatás területén.

³ A platform alapú munkavégzés kifejezést, mint gyűjtőkategóriát kívánom használni. Ebbe a kategóriába sorolom többek között azon eseteket amikor a felek online platformokon keresztül kerülnek egymással kapcsolatba. A tevékenység ellátása azonban nem minden esetben zajlik az internetes felületen keresztül.

⁴ William W. Olney: A Race to the Bottom? Employment Protection and Foreign Direct Investment, Journal of International Economics, 2013, vol. 91, issue 2, 191-203.

Ronald B. Davies, Krishna Chaitanya Vadlamanati: A Race to the Bottom in Labour Standards?, Journal of Development Economics, Volume 103, July 2013, 1-14.

törvénykönyve alapján⁵ a munkaszerződés a munkáltató és a munkavállaló között létrejött, munkavégzésre és a munkajogviszony létesítésére irányuló megállapodás, amely meghatározza a feleknek munkajogviszonyból származó jogait és kötelezettségeit. Ennek értelmében a felek saját maguk alakíthatják a jogviszonyt a hierarchiában felette álló szintek szabályozási kereti között. A munkajogviszonyt a felek megállapodása keletkezteti, alapítja, de annak tartalmát csak részben alakítja, ugyanis a munkajogviszony tartalmának részévé válnak – a felek megállapodásának hiányában is – a jogalkotó által meghatározott kógens elemek.⁶ Ezen a szinten konkrétan a két szerződő fél igényeihez lehet igazítani a jogviszonyt, ezzel egyedivé téve azt, ugyanakkor ennek határait kijelöli a nemzeti szintű szabályozás. Az érdekegyeztetés ezen a szinten a legnehezebb, továbbá ez az a szint, ahol a realizálódik a felek között az egyensúlyhiányos helyzet. Magyar viszonylatban a jelenleg hatályban lévő Munka törvénykönyvének koncepciója elő kívánja segíteni a felek megállapodásin nyugvó szabályozási rendszert.⁷ Az egyéni szinten történő egyezkedés lehetőségének azonban, akkor és csak akkor van értelme, ha megfelelő garanciákat biztosít a szabályozási rendszerben magasabb szinten elhelyezkedő jogszabály. Az egyéni szint szabályozási jellege tehát elsősorban kötelmi jogi, azt a felek alakítják meghatározott kereteken belül. Fontos kiemelni, hogy a felek viszonyában kötelező jellegű szabályozás jön létre. Kiemelendő továbbá, hogy az egyéni szint lehetővé teszi a rugalmas, változatos, egyedi igényekhez igazodó szabályok kialakítását. Az egyéni szintű szabályozás szerepét leginkább a munkaviszony létrehozásában és tartalommal történő megtöltésében jelölhető meg, melynek eszköze a munkaszerződés.

MUNKAJOGI SZABÁLYOZÁS VÁLLALATI SZINTEN

A munkajogi szabályozás következő szintje a vállalati szinten történő szabályozás. Jelen esetben ezen szinten elhelyezkedő szabályozási forma különös jelentőséggel bír a munkajog területén, annak ellenére, hogy nem szükségszerűen létező szabályozási szintről beszélünk. A vállalati szintű szabályozás sajátosságát jelenti, hogy a kötelező szabályozás mellett több esetben puha jogi szabályozási formák is megjelennek. A magyar munka törvénykönyve több olyan szabályt emelt írott jogi szabállyá, amely korábban szokásjogi, vagy a bírói gyakorlat hívott életre. Ahogy arra Kártyás Gábor is rámutat ilyen rendelkezés a fegyelmi büntetések körében a határozott időre alkalmazható joghátrány szabálya, vagy a kétszeres értékelés tilalma a hátrányos jogkövetkezmények megállapításánál.⁸ A munka törvénykönyve szövegezésében is több helyen utal, illetve elismeri a létjogosultságát a munkajog területén a helyben kialakult szokásoknak. Erre történő utalást találunk többek között a közlés szabályai esetében, a munkavállaló kötelezettségei között, az előkészítő és befejező tevékenység meghatározásánál. A szokások és helyi szabályalkotás jelentőségét fémjelzi az a tény is, hogy a korábbi munka törvénykönyvéhez⁹ képest a jelenleg hatályban lévő szabályozás már tartalmaz rendelkezéseket a munkáltatói szabályzatokról. A munkáltató a szabályzatok megalkotása révén olyan részletszabályokat határozhat meg, amely konkretizálja a jogviszony teljesítésével felmerülő kérdéseket, kialakítja a vállalathoz igazodó viszonyokat. A munka törvénykönyve a munkáltatói utasítást a munkáltató egyoldalú jognyilatkozatának, kötelezettségvállalásának tekinti, amelynek dogmatikai alapjai a munkáltató utasítási jogra vezethető vissza.¹⁰ Ebben a tekintetben tehát a munkáltatói szabályozás puha jogi szabályzásnak tekinthető, hiszen a

⁵ 2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről

⁶ Kiss György: Munkajog, Dialóg Campus, Budapest, 2020., 19.

⁷ T/4786. számú törvényjavaslat a Munka Törvénykönyvéről, Általános indokolás

⁸ Kártyás Gábor: A szokásjog átkerült a munkajogi szabályokba, Jogászvilág, <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-szokasjog-atkerult-a-munkajogi-szabalyokba/>, 2013. július 11. (2021.10.14.)

⁹ A munka törvénykönyvéről szóló 1992. évi XXII. törvény

¹⁰ Gyulavári Tamás-Kun Attila: A munkáltatói szabályzat az új Munka Törvénykönyvében, Magyar jog, 2013., 3.

törvény alapvetően nem minősíti munkajogi jogforrásoknak, hiszen nem sorolja a munkaviszonyra vonatkozó szabályok közé, azonban elismeri a munkaviszony tartalmát alakító szerepüket.¹¹ A puha jogi (soft law) szabályozás tekintetében nincs egységes meghatározás, azonban az elmondható, hogy a puha jogi szabályok nem számonkérhetőek, a kikényszeríthetőség terén alul maradnak a kemény jogi (hard law) szabályozással szemben.¹² A hard law-n kívüli szabályozás számos formájával találkozhatunk a munkajogban, melyek az angolszász jogi gondolkodásban igencsak elterjedtek.¹³

Nem szabad megfeledkeznünk a vállalati szintű munkajogi szabályozás legfontosabb képviselőiről sem úgy, mint a kollektív szerződés és az üzemi megállapodás. Mindkét jogintézmény a felek kapcsolatrendszerét hivatott szabályozni. Ahogy arra Szabó Imre Szilárd is rámutat két jogintézmény közül az üzemi megállapodás szerepe egyelőre, másodlagos a kollektív szerződésekhez képest, ugyanakkor tudja biztosítani a munkáltatók számára a rugalmas szabályozás lehetőségét.¹⁴ A két jogintézmény a kollektív munkajog megnyilvánulásai, amelyek az adott kollektíva tekintetében egyedi rendelkezéseket állapítanak meg, a felek és érdekképviselőik kölcsönös előnyökön nyugvó megállapodása keretében. A kollektív alku elősegíti, biztosítja a munkavállalói érdekek érvényesítését, de az elégedettség és biztonsággal a munkaadók számára is stabil vállalaton belüli viszonyokat teremt és elvezethet a vállalattal való azonosuláshoz, ami viszont kifejezett verseny-előnyt biztosíthat a vállalkozás számára.¹⁵

Végül, de nem utolsó sorban említést tehetünk olyan közvetett szabályozókról is, amelyeknek célja elsődlegesen nem a felek közötti viszony rendezése, azonban mégis kihat arra. Ebbe a körbe sorolható például vállalatok társadalmi felelősségvállalásának koncepciója (CSR). A CSR keretében a vállalatok önkéntesen építik be a társadalmi és környezetvédelmi célkitűzéseket üzleti tevékenységeikbe és az érintett szereplőkkel fenntartott kapcsolataikba.¹⁶ A CSR szabályai elsősorban erkölcsi normákon alapulnak, vagy puha jogi eszközökön nyugvó felelősségként jelennek meg.¹⁷

Fontos azt is kiemelni, hogy a vállalati szintű szabályozás feltételezi bizonyos mértékben a nemzeti szintű szabályozás hiányát, ezáltal az üresen hagyott terület kitölthető vállalati szintű szabályozással. Ebben a tekintetben azonban csupán bizonyos értelemben beszélhetünk szabályozatlanságról, hiszen lényegében ezt a teret a munkáltató szabályzatai révén, valamint a felek a megállapodásaikon keresztül töltik meg tartalommal. Így nem a szabályozás hiányáról beszélhetünk, hanem a szabályozás módjának változásáról.¹⁸

A NEMZETI SZINTŰ MUNKAJOGI SZABÁLYOZÁS

Ami relatíve elkülöníti a munkaszerződést és ezáltal az individuális munkajogot a tradicionális magánjogtól, pontosabban a kötelmi jog általános részétől, a munkavállaló védelmét és egyúttal

¹¹ Kun Attila: A puha jog (soft law) szerepe és hatékonysága a munkajogban – Az új Munka Törvénykönyve apropóján, Pázmány Law Working Papers, 2012/41 18.

¹² Blutman László: Nemzetközi soft law: hagyjuk dolgozni Occam borotváját, Közjogi Szemle 2008/1, pp. 28-37

¹³ Jakab Nóra – Rab Henriette: A munkajogi szabályozás foglalkoztatási viszonyokra gyakorolt hatása a szociális jogok és a munkaerőpiac kapcsolatának függvényében, Pro Futuro, 2017/1. 26-40.

¹⁴ Szabó Imre Szilárd: A kollektív szerződések szerepe a megújult munkajogi szabályozásban, Magyar Munkajog E-folyóirat 2015/1, 37.

¹⁵ László Gyula: A kollektív tárgyalások folyamata és taktikai megoldásai, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar Vezetés- és Szervezéstudományi Intézet, Pécs, 2020. 5.

¹⁶ A Bizottság közleménye (2002. július 2.) a vállalatok társadalmi felelősségvállalásáról: a vállalatok hozzájárulása a fenntartható fejlődéshez COM(2002) 347 végleges

¹⁷ Szegeci Krisztina – Mélypataki Gábor, A vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR) és a jog kapcsolata, Miskolci Jogi Szemle 11. évfolyam (2016) 1. szám, 51-70.

¹⁸ Marencsák Zsolt: A kis- és középvállalkozások munkajogi szabályozásának kérdései, különös tekintettel a differenciált szabályozásra, Doktori (PhD) értekezés, 2017. 132.

a munkáltató szerződési lehetőségeit korlátozó, az állami beavatkozás által megszületett normaanyag.¹⁹ A nemzeti szintű szabályozás sajátossága, hogy a magánjogi alapok mellett több közjogi elem is vegyül a szabályozásba.²⁰ A történelem során találhatunk példát a teljesen magánjogi alapokon nyugvó szabályozásra és a közjogtól teljesen áthatott szabályozásra is. A munkavállalót nem lehet teljes védelem nélkül hagyni, ezért a közjogi elemek léte nélkülözhetetlen az önálló munkavégzést szabályozó munkajog területén.

Jellemzően ezen a szinten egy nagyobb kódex szabályozza a munkaviszonyra vonatkozó szabályozást. Hazánkban a rendszerváltást megelőző időszakban a munka törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvény tartalmazta a szabályokat, amely az individuális munkajogra korlátozódott. Az állami berendezkedésnek köszönhetően és az ebből fakadó állami tulajdonosi pozíciójából fakadóan a kódex nemcsak a gazdasági élet munkajogi viszonyait rendezte, hanem a közalkalmazottak és a köztisztviselők munkaviszonyát is. A rendszerváltást követően a munkajogi szabályozás új irányt vett és a gazdasági élet szabályozása külön vált a közszféra szabályrendszerétől. Sőt a közszférán belül további differenciálás történt a köztisztviselők és a közalkalmazottak között, ezzel a szabályozás trichotóm rendszert alkotva.²¹

Az utóbbi időszak a foglalkoztatási jogviszonyok pluralitását hozta magával. Az egyes területek külön, speciális szabályozással rendelkeznek, amelyek kifejezetten az adott terület sajátosságaihoz igazodnak. Természetesen több esetben a munka törvénykönyve jelenti az anyajogszabályt, azonban különálló szabályokat tartalmaz az adott érára vonatkozóan.²²

A jelenleg hatályban lévő szabályozás a rendszerváltást követő második kódex, amely több lényeges koncepcionális újítást hozott a szabályozás jellegében. A munka törvénykönyve a munkaviszonyra vonatkozó szabályok rendszerében alapvetően új jogpolitikai célkitűzést követ. Mindezt a kógens, diszpozitív és relatív diszpozitív szabályainak kombinációja révén teszi lehetővé a törvény. Megítélésem szerint a koncepcionális változás serkentően hat a jogviszonyok rugalmas alakítására, amely a foglalkoztatást a munkaviszony keretei között tudja tartani, képes a megváltozott környezetre reagálni. A koncepcióváltás pedig akként foglалható össze, hogy jelentősen bővíteni kívánja az ún. kontraktuális alapú szabályozás szerepét, az individuális és a kollektív autonómia lehetőségeit, azaz a munkaviszonyban álló felek és a kollektív munkajogi jogalanyok megállapodásainak szabályozó szerepét.²³ Ugyanakkor ahogyan Kun Attila kiemeli, nagyon lassan tudatosul (ha egyáltalán tudatosul) annak a lehetősége, hogy az esetek jelentős részében kollektív megállapodásban szinte azt tehetnének a felek, amit akarnak (kvázi megírhatják saját „új Mt.”-jüket).²⁴

A kollektív alku lehetőségét ezen a szinten is szükséges megemlítenünk. Teszem ezt mindezt azért, mert a kollektív szerződés megkötésére nem csupán „vállalati”, hanem ágazati szinten is van lehetőség. Ezzel pedig a gazdaság egyes szektorait teljesen lefedő szabályozás jöhet létre. Egyetértve Kártyás Gáborral a saját viszonyaikat pontosan ismerő szakszervezetek és munkáltatói partnereik így a konkrét helyi, vagy ágazati helyzethez tudják igazítani a munkavégzés jogi kereteit, amelyek egyrészt az általános hatályú, mindenkire kiterjedő jogszabályoknál konkrétabbak, a helyi sajátosságokat tükrözőek tudnak lenni, másrészt sokkal rugalmasabban, gyorsabban változtathatóak, ha a helyzet úgy kívánja.²⁵

¹⁹ Kiss György: Munkajog, i.m. 27.

²⁰ A munkajog a magánjog legerősebben közjogiasított része. Lásd: Kiss György: Munkajog, Dialóg Campus, Budapest, 2020., 19.

²¹ Jakab Nóra – Prugberger Tamás – Tóth Hilda: A magyar munka- és a közszolgálati jogi szabályozás alakulása a rendszerváltás után, Polgári Szemle, 16. évf. 1–3. szám, 2020, 287–313.

²² Lásd például az egészségügyi szolgálati jogviszonyt.

²³ A munka törvénykönyve általános indokolás 10. pont

²⁴ Kun Attila: Az új munka törvénykönyve, In: Jakab, András; Gajdusчек, György (szerk.) A magyar jogrendszer állapota, MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Jogtudományi Intézet 2016. 385–414.

²⁵ Kártyás Gábor: A munkaügyi kapcsolatok és a kollektív alku szerepe a munkaerőhiány kezelésében, Miskolci Jogi Szemle 14. évfolyam (2019) 2. szám 77-94.

MUNKAJOG NEMZETKÖZI SZINTŰ SZABÁLYOZÁSA

Az utolsó szabályozási szint a nemzetközi szint, amely több szempontból fontos része a rendszernek. Egyfelől a szabályozás lehetőséget nyújt arra, hogy olyan minimum foglalkoztatási feltételeket foglaljon magába, amely a munkát végzők széles rétegeinek biztosít védelmet. Másfelől a nemzetközi szinten történő szabályozás révén lehetőség van a munkaerő szabad áramlását elősegíteni az egységesítés eszközével. Ugyanakkor ezen a szinten több nehézség is adódik. Az egyik, hogy a szabályozás olyannyira általánosnak kell lennie, hogy az minden állam számára kiindulópontot képezzen, azt feltétel nélkül el tudja fogadni. A másik nehézség, hogy a szabályok absztrakt jellege miatt azok inkább csak elvi szintű tételek maradnak, nem mozdítják elő közvetlenül a foglalkoztatottak helyzetét.²⁶

A szabályozás jellegét meghatározza az Európai Unió jog, valamint a nemzetközi jog. Ezen a szinten jelentős szabályozóként a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet emelhetjük ki. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) 1919-es létrejövetel óta számos jelentős egyezményt alkotott meg. Ezeknek az egyezményeknek a fő célja a munkavállalók helyzetének előmozdítása, a foglalkoztatás területén az egyenlő bánásmód előmozdítása, munkaegészségügyi és a munkabiztonsági szempontok erősítése. Az ILO 2019-ben megfogalmazta az univerzális munkajogi garanciák szükségességét.²⁷ Ennek lényege, hogy az alapvető emberi jogok analógiájára a munkát végzőket - a jogviszony típusától függetlenül - megilletne bizonyos védelem, amely egységesen alkalmazandó. Mindez lényegében egy reflektálás a horizonton megjelenő új típusú munkavégzési formákra, mint a platform munkavégzés.

A globális munkajogi szabályok, vagy minimum standardok létjogosultságát támasztja alá a globális szintűvé váló munkaerőpiac. Az internet segítségével már országhatárokon és kontinenseken átívelően végezhetünk munkát, így a munkavállalás térbeli kötöttsége sokkal inkább lazul. Előnyükre írható, hogy olyan védelmi küszöböt állítanak fel, amely a foglalkoztatottak jelentős részét lefedi, ezáltal az egyes országok között kiegyensúlyozottabbá válik a foglalkoztatás, megakadályozva a munkaerő drasztikus vándorlását. A munkajog alapját képező társadalmi viszonyok megváltozására már a 1998-ban kiadott Supiot-jelentés is felhívta a figyelmet.²⁸ Egyre nagyobb teret nyer a nemzetközi munkajogi gondolkodásban az a tétel, miszerint fontos lenne, hogy létezzenek olyan univerzális munkajogi biztosítékok, amelyek a foglalkoztatási jogviszony típusára tekintet nélkül garantálják a legalapvetőbb „tisztességes munkafeltételeket”.²⁹

Nemzetközi szinten másik jelentős szabályozóként az Európai Unió jogforrásokat emelhetjük ki. A dokumentumok közül az Európai Unió Alapjogi Chartáját kívánom kiemelni, tekintettel arra, hogy ezen dokumentum az emberei jogok mintájára fogalmaz meg minimális elvárásokat a foglalkoztatás területén is. A charta több fontos rendelkezést tartalmaz a foglalkoztatás tekintetében. Külön fejezet foglalkozik a méltányos munkafeltételekről, amelyen belül megjelenik a biztonságos és rugalmas foglalkoztatás, a bérek, a védelem elbocsátás esetén, a szociális párbeszéd, a munka és a magánélet közötti egyensúly, az egészséges és biztonságos munkavégzés alapvető szabályai.

²⁶ Ráczy Ildikó: A digitalizáció hatása a munkajog egyes alapintézményeire, PhD értekezés, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 2020. 69.

²⁷ Global Commission on the Future of Work: Work for a brighter future. Geneva, 2019. 38.

²⁸ European Commission: Transformation of labour and future of labour law in Europe

Final Report, June 1998. https://www.medelnet.eu/images/stories/docs/supiotreport_en.pdf (2021.10.24.), A dokumentum a munkajog újra szabályozásának lehetőségével foglalkozik a megváltozott környezetben. Többek között a függő viszonyok egyenlőtlenségére is rávilágít.

²⁹ Kun Attila: A szakszervezeti szervezkedés szabadsága versenyjogi kontextusban, A XVII. Magyar Munkajogi Konferencia szerkesztett előadásai, Budapest, 2020., 167-191.

ÖSSZEFOGLALÁS

A fentiek tükrében valóban fontos kérdésként merül fel, hogy vajon a munkajog feladata továbbra is a munkahely biztonságának megteremtése, vagy ezen az idő már túlhaladt, és inkább a jövedelem és foglalkoztathatóság védelmét kell ellátnia?³⁰

Összegzésként elmondható, hogy a munkajogi szabályozás szintjei egy meglehetősen differenciált szabályozást alkotnak. Minden szint fontos szerepet tölt be a komplex rendszeren belül, amelyek egymást kiegészítve alkotnak egy megfelelő rendszert. A digitális kihívások, azonban az egyes szintek feladatait megváltoztatják, az egyes szintek között az arányokat eltolják. Legfőképp a nemzeti szabályozásra gyakorol nagy hatást, azt elsősorban a dereguláció irányába készíti. A munkajogi szabályozás legfőbb kihívása tehát abban áll, hogy a deregulációs nyomás ellenére, kiszolgálja a rugalmasságot igénylő piaci környezetet, ugyanakkor megfelelő egyensúlyba tartsa a felek jogviszonyát, amely a fékek és egyensúlyok megfelelő beépítésén múlik. Megítélésem szerint a rugalmasság a megfelelő keretek között nem kell, hogy a munkajog védelmi szintjének a csökkentését jelentse.

A digitális változások továbbá átrendezik a munkaerőpiaci folyamatokat is. Az elmúlt évek alatt a munkaerőpiacon bekövetkezett változások révén nem a foglalkoztatás bővítése, hanem a munkaerőhiány megoldása vált sürgős feladattá.³¹ A piacgazdasági környezetben a digitális változások robbanásszerű jellegéből eredően szembe kell nézni a munkaerőhiánnyal. Ebben a helyzetbe a munkajogi szabályozás vállalati szinten nyitva hagyott munkaviszony feltételeinek alakíthatósága épp olyan fontos, mint az egyéni szinten konkretizált szabályok. A munkáltatók egy jól kialakított vállalati koncepcióval és helyi szintű szabályozással olyan versenyelőnyre tehetnek szert, amely megoldhatja a munkaerőhiányt, hiszen vonzóbb a munkavállalók számára.³² Ehhez azonban mindenképpen fel kell ismerniük a feleknek a saját hatáskörükben alakítható szabályozásban rejlő lehetőségeket, melynek alapja a kölcsönös előnyökön nyugvó feltételek kialakítása.

Végezetül pedig egyetértek azon gondolattal, mely szerint a munkajogi fejlődés új fókusz a emberi tőkében jelölhető meg, mely olyan alapjogi védelmet igénylő érték, amely egyúttal a gazdasági fejlődés kulcsa is.³³ A munkajoggal szemben támasztott elvárásaink a digitális világban pedig ugyan azok, mint munkajog történetének kezdetekor: a munkáltató számára legyen kellően rugalmas, bontsa le a fejlődés előtti akadályokat, ugyanakkor ne hagyja kizsákmányolni a munkavállalót.³⁴

³⁰ Jakab Nóra – Rab Henriette: A munkajogi szabályozás... i.m. 2017/1. 26-40.

³⁰ Szegedi Krisztina – Mélypataki Gábor, A vállalati társadalmi felelősségvállalás (CSR) és a jog kapcsolata, Miskolci Jogi Szemle 11. évfolyam (2016) 1. szám, 51-70.

³¹ Kártyás Gábor: A munkaügyi kapcsolatok... i.m. 77-94.

³² Egyes szerzők a családi élet és a munka összhangja kapcsán a rugalmasság és a kiszámíthatóság fogalomparjával és a szabályozottság és egyéniesítés párosával jellemzi a viszonyt. Kiemeli, hogy míg a szabályozottság és az egyéniesítés elvei arra vonatkoznak, hogy a munkajog mennyire intenzíven avatkozzon be a felek szerződési szabadságába, a rugalmasság és a kiszámíthatóság elvei a felek egymás közti viszonyában kell, hogy érvényesüljenek. In: Család és munka – munkajogi kérdések a gyermekvállalással összefüggésben, Mailáth György tudományos pályázat, Budapest, 2014., https://birosag.hu/sites/default/files/2018-08/23_dok.pdf (2021.10.22.)

³³ Jakab Nóra – Rab Henriette: A munkajogi szabályozás... i.m. 2017/1. 26-40.

³⁴ Kártyás Gábor, Répáczki Rita, Takács Gábor: A munkajog digitalizálása, A munkajog hozzáalkalmazása a digitális munkakörnyezethez és a változó munkavállalói kompetenciákhoz, Budapest 2016. 98. o., World Bank (2013) id. mű 50-51.

GONDOLATOK A BIZTOSÍTÁSI INTÉZKEDÉS ÉS AZ IDEIGLENES INTÉZKEDÉS ELHATÁROLÁSÁRÓL

*dr. Móricz Alíz**

I. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

1. BEVEZETÉS

A biztosítási intézkedés és az ideiglenes intézkedés hosszú múltra visszatekintő, közös töről fakadó jogintézmények, amelyek már a XIX. század második felétől kezdődően meghatározó szerepet játszottak hazánk polgári eljárásjogában. Míg a biztosítási intézkedésre irányadó alapvető szabályok a bírósági végrehajtásban kerültek lefektetésre, addig a másik az ideiglenes intézkedéssel a polgári peres eljárás során találkozhatunk. E két jogintézmény azonban hasonló céljukból, tartalmukból kifolyólag mégis szorosan összefonódik, elhatárolásuk nehézsége pedig épp ebből a hasonlóságból ered.

Jelen tanulmányban célkitűzésem, hogy meghatározzam a biztosítási intézkedés és az ideiglenes intézkedés polgári eljárásjogban betöltött helyét és szerepét. A definíciókból kiindulva, legfontosabb eljárásjogi jellemzőiket és a kialakult bírósági joggyakorlatot figyelembe véve vizsgálom és vetem össze a két jogintézményt, ezáltal meghatározva a főbb elhatárolási szempontokat.

2. FOGALOM-MEGHATÁROZÁS

Véleményem szerint az ideiglenes intézkedés tekintetében megállapítható, hogy bár számos jogtudós¹ tett kísérletet az intézkedés fogalmának meghatározására, meglehetősen szűken értelmezték azt. Egy-egy fogalmi elemet kiragadva – főként a jogintézmény célját, funkcióját szem előtt tartva – kívántak definícióval szolgálni, habár egyéb lényeges tartalmi elemek mellőzésével erre mégsem került sor. Ezenfelül sem a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) miniszteri indokolása, sem a kapcsolódó kommentárok nem szolgálnak pontos fogalommal – holott ez álláspontom szerint feltétlenül szükséges és indokolt. Az ideiglenes intézkedés fogalmaként a Wopera Zsuzsa által megalkotott definíció tűnik a legpontosabb meghatározásnak: „*az ideiglenes intézkedés a bíróságnak az a nem érdemi, azonnali jogvédelmet biztosító intézkedése, melynek célja annak a megakadályozása, hogy a jelenlegi állapot megváltozása miatt a kérelmező helyzete jelentősen megnehezedjen, vagy jogainak gyakorlása meghiúsuljon, illetőleg az intézkedés által a kérelmezőt közvetlenül fenyegető kár hárítható el.*”²

A biztosítási intézkedés kapcsán a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) kommentárja mindössze annyit rögzít, hogy a biztosítási intézkedés a későbbi végrehajtás sikeressége érdekében megállapított korlát.³ Ezen meghatározás bár megfelel az Alkotmánybíróság által támasztott követelményeknek⁴, mégsem tartalmazza a

* Témavezető: Turkovicsné Dr. Nagy Adrienn egyetemi docens

¹ Lásd: WOPERA Zsuzsa: *Az ideiglenes intézkedés elmélete és gyakorlata a polgári eljárásjogban*. PhD értekezés, Miskolci Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2001. 11-13. o.

² WOPERA Zsuzsa: *Az ideiglenes intézkedés perjogi intézményének elméleti megközelítési lehetőségei*. Jogtudományi Közlöny, 2003/5. 229. o.

³ B. KOREK Ilona: Biztosítási intézkedés végrehajtása. In: BALOGH Olga – B. KOREK Ilona – CSÁSZTI Ferenc – JUHÁSZ Edit: *A bírósági végrehajtás*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2009. 456. o.

⁴ Lásd: 46/1991. (IX. 10.) AB határozat, amely a végrehajtás előfeltételeként egy bírósági, vagy más, garanciákat nyújtó eljárást kíván meg.

teljesség igényével a jogintézményt meghatározó legfontosabb fogalmi elemeket. Mindezekre tekintettel a biztosítási intézkedés fogalmát a következők szerint határozom meg: *a biztosítási intézkedés a bíróságnak a végrehajtást kérő kérelmére elrendelt intézkedése, amely a követelés kielégítését, a későbbi végrehajtás sikerét hivatott biztosítani, amennyiben végrehajtható okiratot még nem lehet kiállítani, és a végrehajtást kérő valószínűsítette, hogy követelésének későbbi időpontban történő kielégítése veszélyben forog.* Természetesen ez a definíció a klasszikus értelemben vett biztosítási intézkedés tartalmi elemeit hivatott összefoglalni, és nem irányadó azokban az esetekben, amikor a per folyamán, vagy esetleg perindítás előtt is sor kerülhet biztosítási intézkedés elrendelésére.⁵

3. TARTALMI JELLEMVONÁSOK

A biztosítási intézkedésre vonatkozó szabályanyag a Vht.-ben található, míg az ideiglenes intézkedésre a Pp. rendelkezései az irányadók. Mindkét intézkedést a bíróság rendelheti el, mégpedig kérelemre: biztosítási intézkedésre a végrehajtást kérő kérelmére kerülhet sor, ezzel szemben ideiglenes intézkedést a peres fél kérheti az ellenérdekű féllel szemben.⁶ A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvénnyel ellentétben a jelenleg hatályos Pp. már lehetővé teszi a keresetlevél beadását megelőzően is az ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelem benyújtását – ennek okán nevezi a jogszabály a feleket kérelmezőnek és kérelmezettnek.

Biztosítási intézkedés elrendelésének a Vht. 185. §-a alapján akkor van helye, ha végrehajtható okiratot még nem lehet kiállítani, de a végrehajtást kérő valószínűsítette, hogy követelésének későbbi időpontban történő kielégítése veszélyben forog. Ebből következik, hogy amennyiben végrehajtható okirat kiállítására már sor került, biztosítási intézkedést már nem lehet elrendelni. Ideiglenes intézkedés elrendelését a Pp. 103. § (1) bekezdése értelmében négy ok alapozhatja meg: a) a fennálló állapot megváltozásának megakadályozása, feltéve, ha az eredeti állapot utóbb helyreállíthatatlan lenne, b) a kérelmező későbbi joggyakorlása megghiúsulásának megakadályozása, c) a kérelmezőt közvetlenül fenyegető hátrány bekövetkezésének elhárítása, valamint d) egyéb, különös méltánylást érdemlő ok.

A két jogintézmény elhatárolása tekintetében kiemelt fontosságú a kérelmező fél (végrehajtást kérő) által elérni kívánt cél. A biztosítási intézkedés azt biztosítja, hogy a később esetlegesen bekövetkező végrehajtás esetén a követelés kielégítési alapja rendelkezésre álljon, ezáltal a későbbi kielégítési végrehajtás sikeres legyen. De ez nem jelenti a követelés előrehozott kielégítését, csak egy olyan átmeneti helyzet megteremtését, amely biztosítja, hogy a megfelelő időben a követelés kielégíthető legyen.⁷ Az ideiglenes intézkedés azonnali jogvédelmet biztosít a fél számára az időmúlás miatt utóbb már el nem hárítható jogsérelem megelőzése érdekében.⁸ Az ideiglenes intézkedés elrendelésével a bíróság a kereseti kérelemben, illetőleg az ideiglenes intézkedés iránti kérelemben foglaltak teljesítésére kötelezi az alperest, e jogintézmény tehát nem más, mint a bíróság marasztaló határozata.⁹ Mindezek alapján megállapítható, hogy mindkét intézkedés egy közös célt szolgál: egy későbbi időpontban bekövetkező joghátrány kiküszöbölését, a felek helyzetének átmeneti rendezését.

Az intézkedés bíróság általi elrendelésére vonatkozó határozat hatálya tekintetében a végeredményt tekintve megállapítható, hogy mindkét jogintézmény kapcsán megjelenik az előzetes végrehajthatóság. A Vht. 190. § (3) bekezdésének értelmében, ha a biztosítási intézkedést elrendelő végzéssel szemben fellebbezéssel éltek, a fellebbezésnek a végzésre

⁵ Lásd Vht. 187-188. §-aiban foglalt eseteket

⁶ BDT 2017.3744.

⁷ BH 2002.441.

⁸ BH 1993.699.

⁹ BH 2003.110., BH 1993.699.

nézve nincs halasztó hatálya. Ideiglenes intézkedés kapcsán, ha a teljesítési határidő eredménytelenül eltelik, a határozat előzetesen végrehajtható.¹⁰ Ennek következtében, mivel a kötelezett önkéntes teljesítésének elmaradása kielégítési végrehajtást von maga után, súlyosabb jogkövetkezményekkel jár, mint a biztosítási intézkedés.¹¹ Ugyanakkor fontosnak tartom kiemelni, hogy az ideiglenes intézkedés tárgyában hozott határozathoz nem kapcsolódott mindig az előzetes végrehajthatóság jogintézménye. Ugyanis a 105/1952. (XII. 28.) MT Rendelet 6. §-a úgy rendelkezett, hogy amennyiben a bíróság az ideiglenes intézkedés elrendelése tárgyában hozott végzését utóbb nem helyezi hatályon kívül, az a jogerős ítélettel azonos hatályú. Ebből fakadóan az idézett § utolsó szakasza csakis úgy értelmezhető, hogy az így hatályban maradt ideiglenes intézkedésről hozott végzés anyagi jogerőt eredményező végleges döntéssé vált.¹²

E szempontokat figyelembe véve úgy gondolom, hogy a biztosítási intézkedés és az ideiglenes intézkedés biztosítási, átmeneti jellegű jogintézmények, tartalmukat tekintve rokonintézmények – mégis eltérő jelleget hordoznak. Az ideiglenes intézkedés a polgári perben nyújt segítséget a kérelmező félnek, azonnali jogvédelmet biztosítva, míg a biztosítási intézkedés a végrehajtást kérőt védelmezi, és megteremti a későbbi kielégítési végrehajtás sikerének.

4. A BÍRÓI GYAKORLAT

A biztosítási intézkedés és az ideiglenes intézkedés elhatárolásának nehézségét tükrözi az is, hogy bár a bírósági joggyakorlat számos kísérletet tett rá, nem tudta meghatározni azon elhatárolási szempontokat, melyek támpontot nyújthatnának az elméleti és a gyakorlati jogászok számára egyaránt – így a jogintézmények gyakorlati alkalmazását tekintve számos probléma merült fel.

A Legfelsőbb Bíróság 2001/23. számú bírósági határozatának középpontjában az adós tulajdonában álló ingatlanok zárlatának, mint biztosítási intézkedésnek elrendelése áll. A biztosítási intézkedés elsőfokú bíróság általi elrendelésére amiatt került sor, mivel a rendelkezésre álló okiratok alapján megállapítást nyert, hogy az adós ellen más ügyben végrehajtási eljárás folyik, amelynek során ingatlanaira végrehajtási jog került bejegyzésre. Ez a körülmény pedig valószínűsíti, hogy a végrehajtást kérő követelésének későbbi időpontban történő kielégítése veszélyben van.

Az eljáró bíróság végzése ellen az adós nyújtott be fellebbezést, amelyben a végzés megváltoztatását és a végrehajtást kérő biztosítási intézkedés elrendelése iránti kérelmének elutasítását kérte arra hivatkozással, hogy mind a végrehajtást kérő kérelme, mind pedig az elsőfokú végzés eljárásjogi feltételei hiányoznak. Továbbá, arra hivatkozott, hogy az elsőfokú bíróságnak figyelemmel kellett volna lennie a (BH 2001-es volta végett az 1952-es) Pp. 156. §-ában foglaltakra, amely az ideiglenes intézkedésre vonatkozó rendelkezéseket rögzíti.

A Legfelsőbb Bíróság az elsőfokú bíróság végzését helybenhagyta, továbbá kiemelte, hogy az ideiglenes intézkedés szabályai nem vethetők össze a végrehajtási törvényben szabályozott biztosítási intézkedés jogintézményével. Azonban ezen az egyetlen mondaton kívül semmilyen iránymutatással nem szolgált a biztosítási intézkedés és az ideiglenes intézkedés elhatárolására vonatkozóan.

Az 1993./699. számú bírósági határozat tartalmát tekintve szintén a két jogintézmény elhatárolásának kapcsán született. A felperes készfízető kezesi minőségben az általa kifizetett összeg és kamata megfizetése iránt indított pert az alperes ellen. Beadványaiban a felperes jogi

¹⁰ PESTOVICS Ilona: *Bírósági végrehajtás*. Novissima Kiadó, Budapest, 2005. 228. o.

¹¹ WOPERA Zsuzsa: *Hatékony jogvédelem a magyar és az Európai Unió polgári eljárásjogában – Az ideiglenes intézkedés*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2007. 99. o.

¹² WOPERA Zsuzsa: 2003/5, i.m. 231. o.

képviselője a szóban forgó követelés biztosítására ideiglenes és biztosítási intézkedés meghozatalát kérte, melynek indokaként előadta, hogy a korábban benyújtott inkasszóinak eredménytelensége, továbbá az alperesi tulajdonban lévő gazdasági társaság bizonytalan helyzete miatt követelésének későbbi kielégítését veszélyeztetve látja. Az elsőfokú bíróság a felperes ideiglenes intézkedés iránti kérelmét elutasította, még hozzá azzal az indokkal, hogy annak a(z 1952-es) Pp., valamint a Vht. vonatkozó rendelkezései alapján nincs helye. Az elsőfokú bíróság végzésével szemben a felperes fellebbezéssel élt, melyben a végzés megváltoztatásával kérte az ideiglenes intézkedés elrendelését.

A Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy bár az ideiglenes intézkedés feltételei nem állnak fenn, biztosítási intézkedés elrendelésére sor kerülhetne. Csakhogy a kötelezett az intézkedés alapjául szolgáló vagyontárgyakat nem jelölte meg, és az elsőfokú bíróság sem vizsgálta a biztosítási intézkedés feltételeinek fennállását. Így habár az Legfelsőbb Bíróság a végzést hatályon kívül helyezte, valamint az elsőfokú bíróságot új határozat meghozatalára utasította, nem szolgál válasszal a tekintetben, hogy milyen szempontok alapján kell elhatárolni egymástól a biztosítási intézkedést és az ideiglenes intézkedést. E bírósági határozat pedig kiválóan tükrözi azt is, hogy az elhatárolással összefüggő aggályok nem csak kizárólag a bírák tekintetében állnak fenn. Hiszen a vonatkozó jogvita során a felperes jogi képviselője biztosítási és ideiglenes intézkedés elrendelésére vonatkozó kérelmet is előterjesztett – ez pedig jól példázza a jogi képviselők bizonytalanságát is, mivel a felperes jogi képviselője sem tudott érdemi különbséget tenni a két jogintézmény között.

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

Bár egyes európai államok hasonlóságuk és tartalmi rokonságuk miatt egységes rendszerben¹³ szabályozzák a biztosítási és az ideiglenes intézkedést, véleményem szerint mégis szükséges a két jogintézmény külön rendszerben történő szabályozása. A Vht.-ben szabályozott biztosítási intézkedés ugyanis nem bír tágabb vagy szűkebb jelentéssel, mint az ideiglenes intézkedés, hanem minőségileg másfajta eszköznek minősül.¹⁴

Meglátásom szerint fontos, hogy legyen egy olyan jogintézmény, amit a jogosult az eljárás bírósági végrehajtási szakaszában is igénybe vehet, amely védelmet jelent számára azzal szemben, hogy az adós a rendelkezésére álló vagyont elvonja, és ezáltal meghiúsítsa a követelés teljesítését. Az ideiglenes intézkedésnek nem célja a követelés későbbi kielégítésének biztosítása, és bár a későbbiekben meghozott jogerős ítélet eredményes végrehajtását szolgálhatja ugyan, de nem ez az intézkedés által elsődlegesen elérni kívánt cél¹⁵ – ez utóbbi feladatot a biztosítási intézkedés hivatott ellátni.

¹³ Lásd: WOPERA Zsuzsa: *Európai körkép egyes államok polgári eljárásjogának ideiglenes intézkedéseiről*. Jogtudományi Közlöny, 2001/5., 213-221. o.

¹⁴ VÖLCSEY Balázs: *Az ideiglenes intézkedés*. In: VARGA István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja, I/III*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2018. 453. o.

¹⁵ PUSKÁS Péter: *Az ideiglenes intézkedés*. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *Polgári eljárásjog I-II. – Kommentár a gyakorlat számára*. HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2021. 210. o.

BEISMERŐ NYILATKOZAT ÉS BIZONYÍTÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN*

*dr. Németh János***

I. évfolyamos doktorandusz hallgató

Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETÉS

Az új büntetőeljárási törvény¹ számos téren szemléletmódbeli változást is igénylő újításaival, vagy eddig is létező, de újraértelmezett jogintézményeivel gazdag táptalajt nyújthat – és nyújtott is az elmúlt években – az eljárásjogi kutatásoknak, a jogtudományon és a gyakorlati tapasztalatokon alapuló álláspontok ütköztetésének, s mindenekelőtt a problémafelvetéseknek. Tóth Mihály a Be. hatálybalépését megelőzően például több, a törvényt szöveg formai, így szerkesztési és nyelvhelyességi hibájára is rámutatott,² kiemelve ugyanakkor, hogy „ezek általában nem súlyos és feloldhatatlan ellentmondásokhoz vezetnek, de elkerülhetők, csökkenthetők lettek volna, s nagy részük könnyen javítható.”³ A Be. új, bizonyítási indítványokra és azok elbírálására vonatkozó szabályainak kutatása kezdeti szakaszában járva kiemelt jelentőséget tulajdonítottam egy „újrahasznosított” jogintézmény, az előkészítő ülés vizsgálatának, tekintettel annak központi szerepére a bizonyítási indítványok megtételének folyamatában. Ennek során szembesültem azzal az ellentmondással, mely az előkészítő ülésen tett vádlotti „beismerő nyilatkozat” megfogalmazást, valamint a terhelti vallomás törvénybeli fogalmát, s ezáltal az előkészítő – nyilvános – ülést és a bíróság előtti eljárásban lefolytatott bizonyítást övezi. Ezek a későbbiekben ismertetésre kerülő problémák véleményem szerint – mindamelllett, hogy szintén elkerülhetőek lett volna – elég súlyosak ahhoz, hogy ugyancsak igényt támaszthassanak a kijavításra, mely által az azokat övező ellentmondások is feloldhatóak lennének.

AZ ELŐKÉSZÍTŐ ÜLÉS ÉS A BIZONYÍTÁSI ELJÁRÁS KAPCSOLATA

A hatályos szabályok alapján az előkészítő ülés már kötelezően alkalmazandó és a vádemelést követően a tárgyalás előkészítésének keretei között ténylegesen a tárgyalást előkészítő nyilvános ülésként realizálódik. A törvényalkotó mintegy lehetőségként utal is a Be. 499. §-ában annak perkoncentráló, előkészítő funkciójára, amikor kimondja, hogy itt „a vádlott és a védő a tárgyalást megelőzően kifejtheti a váddal kapcsolatos álláspontját és közreműködhet a büntetőeljárás további menetének alakításában.” A bizonyítás körülhatárolásának funkciója az újraszabályozással a jelenlegi eljárásokban meghatározó szerepet kapott minden olyan esetben, amikor a bűnösség eredményes beismerésére nem kerül sor, illetve olyan esetekben is, amikor a beismerés sikeres volt, de az eljárás folytatása szükségszerű és indokolt.

Az előkészítő ülés a tárgyalás előkészítésének szakaszában szabályozott jogintézmény, mely nyilvános ülésként ezen szakasz végén, többnyire közvetlenül a tárgyalást megelőző eljárási cselekményként kerül megtartásra. A Be. 425. § (1) bekezdése alapján a bíróság tárgyalást tart, ha a vádlott büntetőjogi felelősségének megállapítására bizonyítást vesznek fel. Amíg tehát a

* A tudományos közlemény elkészítését az EFOP-3.6.3- VEKOP-16-2017-00007 azonosító számú, „Tehetségből fiatal kutató” A kutatói életpályát támogató tevékenységek a felsőoktatásban című projekt támogatta.

** Témavezető: Dr. Tóth Andrea Noémi egyetemi adjunktus

¹ 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról, a továbbiakban: Be.

² Lásd részletesen: Tóth Mihály: Néhány megjegyzés az új büntetőeljárási törvényhez, *Belügyi Szemle*, 2018/3, 62-70.

³ Tóth Mihály: i.m. 66.

bizonyítási eljárás lefolytatása a tárgyalás eljárásjogi sajátossága, az előkészítő ülésen – „mindössze” nyilvános ülés lévén – bizonyítási cselekmények nem végezhetők. Tagadhatatlan kapcsolata a tárgyalással – s így kézenfekvően a bizonyítási eljárással – tehát nem a konkrét bizonyítási cselekmények lefolytatásában, hanem a bizonyítási indítványok megtételében, a valóságnak elfogadott tények megjelölésében, s ezáltal a bizonyítás kereteinek meghatározásában ragadható meg.

Véleményem szerint azonban egy további módon is kapcsolódhat a bizonyításhoz az előkészítő ülés, mégpedig a bűnösség beismerésének értékelése, és a beismerő nyilatkozat jogintézménye által.

PROBLÉMÁK A BEISMERŐ NYILATKOZAT ÉS A TERHELTI VALLOMÁS ELHATÁROLÁSA KAPCSÁN

A Be. a 183. § (1) bekezdésében határozza meg a terhelti vallomás fogalmát: e szerint a terhelt vallomásának minősül a terhelt minden olyan, a büntetőeljárásban a terhelti figyelmeztetés utáni, bíróság, ügyészség vagy nyomozó hatóság előtt tett, illetve ezeknek címzett szóbeli vagy írásbeli közlése, amelyben a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényről állít. A terhelti vallomás egyike a büntetőeljárásban felhasználható bizonyítási eszközöknek,⁴ fogalmát pedig a kodifikáció során az előző eljárásjogi törvény alatt felmerült jogértelmezési viták hatására alakították ki, ezáltal egyértelműen meghatározva, hogy a terhelt mely nyilatkozatai minősülnek vallomásnak, és ekként melyek értékelhetők bizonyítási eszközként.⁵

Az előkészítő ülésre vonatkozó szabályanyag azonban egy másik terhelti közlést is említ: a jogalkotó a bűnösség beismerését a vádlott „beismerő nyilatkozataként” nevezi meg, és konzekvensen ezt a kifejezést alkalmazza a Be. LXXVI. fejezetében. A Be. az eljárás előkészítő ülésen történő lezárásának együttes feltételeként határozza meg, hogy ahhoz a vádlottnak a bűnösség beismerése – t.i. abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek – és a beismeréssel érintett körben a tárgyaláshoz való jogról történő lemondása szükséges. További feltétel, hogy az ügy az előkészítő ülésen elintézhető legyen, vagyis ne kelljen egyéb, járulékos kérdésben sem bizonyítást lefolytatni. Míg az utóbbi feltétel viszonylagos (azaz nem feltétlenül képezi részét minden esetben a döntéshozatalnak), addig az első kettő minden – előkészítő ülésen történő – beismerés esetén vizsgálendő. A Be. 504. §-ában foglaltak szerint a bíróság a beismerés és a tárgyaláshoz való jogról történő lemondás ténye, az eljárás ügyiratai, illetve a vádlotti nyilatkozat vizsgálata alapján dönt a vádlotti beismerés elfogadásáról. A hivatkozott szakasz (2) bekezdése szól a nyilatkozatban elhangzottak vizsgálatának szempontjairól, nevezetesen, hogy a) a vádlott e nyilatkozatának természetét és elfogadásának következményeit megértette-e, b) felmerülhet-e a bíróságban észszerű kétely a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt, illetve, hogy c) a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű-e és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják-e. Fontosnak tartom ismét kiemelni, hogy a bíróság az előkészítő ülés keretein belül bizonyítást nem folytathat. A beismerő nyilatkozat elfogadásáról történő döntés, a beismerés értékelése így tehát – a Be. fentebb már hivatkozott, kizárólag tárgyaláson történő bizonyításra vonatkozó rendelkezése alapján – bizonyításnak nem minősülhet, a beismerő nyilatkozat pedig nem lehet bizonyítékként felhasználható az esetleges későbbi eljárásban.

Ha a beismerő nyilatkozat a terhelti vallomás Be. 183. §-ban foglalt törvényi fogalmába még beilleszthető is lenne, ez akkor sem magyarázná, mégis miért alkalmazott más kifejezést a

⁴ Terjedelmi okok miatt nem térve ki annak jelentőségét, a többi bizonyítási eszközökhöz viszonyított súlyát elemző jogirodalmi álláspontok ismertetésére. A témáról bővebben lásd: Mező Annamária: A terhelt vallomásának szerepe a büntetőeljárásban, Debreceni Jogi Műhely, 2012/3, 111-117.

⁵ A Be. 183. §-ához fűzött miniszteri indokolás

jogalkotó.⁶ Úgy gondolom, az eltérő megnevezés használata céltudatos volt, azonban ez az eltérés olyan értelmezési problémákat szült, melyekre az elmúlt évek jogirodalma⁷ és a jogalkalmazás sem tudott egyértelmű választ adni.

Varga Zoltán már a Be. hatálybalépése előtt hangot adott azon álláspontjának, amely szerint a terhelti beismerő nyilatkozat semmi esetre sem tekinthető terhelti vallomásnak, tekintettel arra, hogy a beismerő nyilatkozatnak a történeti tényállásban írtakra és az anyagi jogi bűnösségre kell kiterjednie ahhoz, hogy a bíróság azt elfogadja.⁸ Bő egy évvel később megjelent írásában – még mindig ragaszkodva fenti álláspontjához – kiemelte, hogy a beismerő nyilatkozat terhelti vallomásként történő értékelése a többvádoltas ügyekben fokozott problémákhoz vezethet: ilyen esetekben ugyanis ha „a terhelt beismerő nyilatkozatot tesz, amelynek törvényi kritériuma csupán annyi, hogy beismeri a bűnösségét a váddal egyezően (értsd: az ott leírt tényállást és a jogi minősítést elfogadja), a bíróság gyakorlatilag a terheltnek az előkészítő ülésen a vádra tett igenlő nyilatkozatát bizonyítékként használja fel a többi terhelttel szemben akkor is, ha tanúként él a mentességi jogával. Ebből pedig az következik, hogy a bíróság kvázi a váddal bizonyítja a többi terhelt bűnösségét, ami védői oldalról elfogadhatatlan.”⁹ Amint arra Bócz Endre is rámutat, „az ügyészségi vezető a vádiratban köteles írásban rögzíteni a tényállás lényegét. Igaz, ez a kijelentés nem "urbi et orbi", nem a nyilvánosság számára készül, hanem a bírósághoz szól; nem a vita lezárása, hanem a bizonyításra felajánlott tények körvonalazásával épp a további vita szilárd megalapozása a rendeltetésé, ám mégis összegezés ez. "Megállapítás" abban az értelemben, ahogyan [...] "a valóság hű rekonstruálása eredményének tárgyilagos közlése", ha nem is a véglegesség igényével.”¹⁰ Egy beismerő nyilatkozattal azonban „a bizonyításra felajánlott tények” bizonyítékká válhatnak, és így érthetővé válnak Varga Zoltán fent idézett kétségei is.

Kiemelendő, hogy ugyancsak a beismerés elfogadásának a többvádoltas ügyekkel kapcsolatos problémájával foglalkozott az Alkotmánybíróság is 26/2021. (VIII. 11.) számú döntésében, ezt azonban jelen írásomban – figyelemmel a terjedelmi korlátokra – nem kívánom hosszabban elemezni. A továbbiakban inkább egy másik problémás esetkörre, mégpedig az egyvádoltas, többcselekményes ügyek során elfogadott beismerő nyilatkozat és az ez alapján kialakult bírói meggyőződés problematikájára is szeretnék rámutatni egy olyan jogeseten keresztül, ahol a vádlott egyes cselekményeit beismerte, míg a beismeréssel nem érintett cselekményekre a bíróság tárgyaláson bizonyítási eljárást folytatott le. Az eset érdekessége a beismerés és a be nem ismerés ténye, illetve ezeknek a bíróság általi értékelése.

A 2.B.62/2019/20. számú ügyben az eljárás egy vádlott ellen folyt, akinek a terhére – részben az előkészítő ülésen tett beismerő nyilatkozata, részben tárgyaláson felvett bizonyítás alapján – első fokon többrendbeli lopás és közokirat-hamisítás elkövetését állapította meg a Járásbíróság. A bíróság az összesen tíz vádpontból nyolcban a vádlottnak az előkészítő ülésen elhangzott,

⁶ Bár véleményem szerint az, hogy a terhelti vallomás „a bizonyítás tárgyára vonatkozó tényt állít,” önmagában kizárja, hogy a nyilvános ülés keretei közt tett beismerő nyilatkozat az itt nem folyó bizonyítással kapcsolatba hozható legyen.

⁷ Néhány példa a kérdéskört említő jogirodalomból (a teljesség igénye nélkül): Belovics Ervin: A büntetőeljárásról szóló törvény új jogintézményei (II., befejező rész), *Ügyvédek Lapja*, 2019/5, 2-5., Elek Balázs: Költség és időtartalékok a büntetőeljárásban, in: Elek Balázs – Miskolczi Barna (szerk.): Úton a bírói meggyőződés felé – A készülő büntetőeljárás törvény kodifikációja, Printart-Press, Debrecen, 2015, 9-29., Ibolya Tibor: Az új Be.-törvény ügyészi szemmel, *Ügyvédek Lapja*, 2019/6, 24., Kónya István: A Be. egy éve kúriai szemmel, *Ügyvédek Lapja* 2019/6, 10-18., Szabó Judit – Hornyák Szabolcs: Az új büntetőeljárás kódex hatása a bírósági igazgatásra, *Bírósági Szemle*, 2020/1, 29., Tóth Mihály: A koncepció korrekciója? Gondolatok a Büntetőeljárás törvény új módosításairól, *Ügyvédek Lapja*, 2020/5-6, 11-18., továbbá Varga Zoltán lentebb idézésre kerülő, az előkészítő ülést vizsgáló írásai.

⁸ Varga Zoltán: Kötetlen tárgyalás vagy sarokba szorított védelem?, *Ügyvédek Lapja*, 2018/4, 28.

⁹ Varga Zoltán: Az előkészítő ülés hatása a büntetőeljárásban, *Ügyvédek Lapja*, 2019/6, 28.

¹⁰ Bócz Endre: „Megismerés” és „bizonyítás” a büntető eljárásban, in: *Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica*, Szeged, 1992, 90.

érvényes beismerő nyilatkozata és az eljárás ügyiratai alapján döntött, míg a két maradék vádpontban¹¹ foglalt cselekmény – az elismert cselekményeknél relatíve nagyobb értékre elkövetett lopások¹² – elkövetését a vádlott nem ismerte be. Ennek okán tárgyalás tartása vált szükségessé, mivel a bíróság a Be. 521. § korlátai között további bizonyítás lefolytatását látta szükségesnek. A vádlott bűnösségét a bíróság a 2. és 3. – be nem ismert vádpontok – tekintetében többek között a sértetti feljelentések, a sértett nyomozás során tett tanúvallomása, igazságügyi tárgyszakértői vélemény, a szemléről, lefoglalásokról készült jegyzőkönyvek, rendőrségi feljegyzések és a vádlott által használt mobiltelefonok adatforgalmából kinyert információkra alapította.¹³ A bíróság a bizonyítás lefolytatásában és az egyes bizonyítékok értékelésében megfelelően járt el, s az indokolásban kitért arra is, hogy a bizonyítékokat egymással és a vádlott védekezésével összevetve milyen megállapításokat tett: A bíróság szerint „azon túlmenően, hogy a vádlott védekezése önmagában is életszerűtlen és következtelen volt, a vádlott tagadását cáfolták a fentiekben értékelt személyi és okirati bizonyítékok is. [...] A vádlott rövid idővel a bűncselekmények elkövetése előtt és után is(!) bizonyítottan az elkövetéssel érintett településen tartózkodott.”¹⁴ Jelen értekezés szempontjából azonban a következő sorok bírnak kiemelt jelentőséggel:

„Nem mellesleg a vádlott beismerő nyilatkozatával [Be. 504.§] érintett lopások alapján olyan a vádlottra jellemző elkövetői profil állapítható meg, amelynek tökéletesen megfeleltek a 2. és 3. tényállási pontokban (2. és 3. vádpontban) írt bűncselekmények is.”¹⁵

A beismerés elfogadásáról az érintett cselekmények –1., valamint 4-10. vádpont – tekintetében a bíróság az előkészítő ülésen végzést hozott, azokat azonban a 2. és 3. vádpontban foglalt cselekményekkel együtt a tárgyaláson bírálta el azzal, hogy további bizonyítást nem folytatott le előbbieik vonatkozásában. Véleményem szerint azonban kétséges a beismert cselekményekre akként hivatkozni, amelyek megalapozhatták a bírói meggyőződést egy olyan elkövetői képről – az indokolás fentebb idézett része szerinti teljes *elkövetői profilról* –, mely alapul szolgálhat a két másik, bizonyítást igénylő cselekmény tekintetében való döntéshozatalhoz. Kétséges azért is, mert a beismeréshez kapcsolódó kihallgatást a jogalkotó nem tartja bizonyítási cselekménynek, valamint azért is, mert úgy vélem, észszerűnek tűnhet azt feltételezni, hogy a vádlott célja a 2. és 3. vádpontban érintett cselekmények elkövetése beismerésének megtagadásával az volt, hogy lehetősége legyen érdemi védekezést kifejteni a későbbi tárgyaláson a nélkül, hogy az egyébként elismert többi cselekmények is a bizonyítási eljárás részét képeznék. Jogos lehet az az elvárás a vádlott részéről, hogy ha egyébként együttműködik az eljárás menetének gyorsításában az önkéntes beismerésével, ezt a tényt – s főleg az ebből levont következtetéseket – ne értékeljék hátrányára. A bíróság azonban hiába – az eljárási szabályokat teljes mértékben betartva – nem tette a bizonyítás anyagává az előkészítő ülésen felvett terhelti beismerést, illetve a kihallgatáson elhangzottakat, a kérdéses ügyekben kialakult meggyőződéséhez úgy tűnik nagyban hozzájárult az az elkövetői kép, amelyet a beismerés és az ügyiratok alapján a vádlottról az előkészítő ülésen kialakított.

Az, hogy az eljáró bíróban valamilyen meggyőződés alakuljon ki a beismerő nyilatkozat és a vádiratban foglalt tényállás alapján, valószínűleg elkerülhetetlen. Egyelőre azonban a Be. semmilyen elvárást nem támaszt annak érdekében, hogy ennek a meggyőződésnek az ítélethozatal során¹⁶ történő felhasználását kizárja, s így az ismertetett indokolásra is módot adhat, akár bizonyítékokkal kevésbé alátámasztott ügyek esetében is. Így pedig nem zárható ki

¹¹ Az ügyben: „2. és 3. vádpont”

¹² Egy 562.500 Ft és egy 148.800 Ft értékű kerékpár.

¹³ Az ítélet indokolásából kitűnik, hogy a legmeggyőzőbb bizonyítékul az utóbbiból kinyert információk szolgáltak.

¹⁴ 2.B.62/2019/20., 9.

¹⁵ 2.B.62/2019/20., 9.

¹⁶ Értve ez alatt a beismeréssel nem érintett cselekményekben történő döntéshozatalt.

annak lehetősége, hogy a bíróság az elfogadott tényállás alapján „beskatulyázza” a vádlottat, s ezáltal saját gondolatmenetét, meggyőződését végső soron pedig döntését is esetlegesen negatívan befolyásolja az egyéb, bizonyítást igénylő cselekmények kapcsán is.¹⁷

ZÁRÓ GONDOLATOK

Úgy vélem az előkészítő ülés nemcsak, hogy több szálon kapcsolódik a bizonyításhoz, de jelentős befolyásoló hatása is van arra nézve. Az előkészítő ülés a Be. hatályos szabályai alapján jelentheti a büntetőeljárás lezárását, de ugyancsak szolgálhat az eljárás későbbi menete kialakításának eszközeül. Fontos megjegyezni az előkészítő ülés és a bizonyítási eljárás egy további kapcsolódási pontját, mégpedig azt, amely a bűnösség érvényes beismerése esetén az eljárásnak az előkészítő ülésen történő be nem fejezése esetére vonatkozik. Amennyiben ugyanis az ügy az előkészítő ülésen nem intézhető el (például, ha valamilyen járulékos kérdésben történő döntés miatt bizonyítás felvétele szükséges), tárgyalás tartására kerül sor. A vádlott és a védő ilyenkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését nem érintő bizonyítás lefolytatására és egyéb eljárási cselekményekre vonatkozó, illetve bizonyíték kirekesztésére vonatkozó indítványt terjeszthet elő. Ezen indítványokra az ügyész észrevételt tehet és szintén a törvényben meghatározott indítványt terjeszthet elő. Ilyenkor tehát korlátozott kérdéskörre vonatkozó bizonyítással folytatódik az eljárás tárgyalási szakaszban. Ezen tárgyalást pedig - ha megtartásának nincs akadálya –, a bíróság nyomban megtarthatja (Be. 505. §).

A terhelti beismerő nyilatkozat jogintézménye és annak értelmezése azonban továbbra sem egyértelmű: az nemcsak, hogy rokonítható a bizonyítékok körében szabályozott terhelti vallomással – és így bizonyítással –, de úgy tűnik, a Be. hatálybalépése óta eltelt évek alatt még mindig nem tisztult ki a határ a tárgyaláson lefolytatott bizonyítási eljárás és a beismerő nyilatkozat bíróság általi értékelésének értelmezése között. Az előkészítő ülésnek a tárgyalásra – és elsősorban a bizonyítási eljárásra – vonatkozó befolyásoló hatása nem csak a perkoncentrációban, a bizonyítás kereteinek és terjedelmének meghatározásában érhető tetten, de a beismerő nyilatkozat is lehet olyan hatással a későbbi eljárásra, amely a bíróság döntését a beismert cselekményektől eltérő cselekményekben, esetleg más vádlottak kapcsán befolyásolhatja. Az elhatárolás kérdésben a legfrissebb, s talán legmesszebbmenő meghatározás az előkészítő ülésen folytatott kihallgatásra vonatkozó „korlátozott bizonyítás” szókapcsolat, amely a Be.-t 2021. január 1-i hatállyal módosító, a büntetőeljárásról szóló törvény és más kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2020. évi XLIII. törvény végső előterjesztői indokolásában is szerepel. E szerint ugyanis „az előkészítő ülésen - annak speciális céljára figyelemmel - a büntetőjogi felelősséget nem érintő, korlátozott terjedelmű bizonyítás folyik, amelynek során a vádlottat olyan körben kell kihallgatni, hogy a bíróság megalapozottan tudjon dönteni a bűnösséget beismerő nyilatkozat elfogadásáról, vagy a beismerő nyilatkozat elfogadásának megtagadásáról.” Véleményem szerint azonban fontos lenne egy tényleges, szilárd jogalkotói álláspontot kialakítani a beismerő nyilatkozat értékelésének tekintetében, és vagy teljes mértékben elszigetelni azt a bizonyítékként való értékelés lehetőségétől, vagy kijelenteni, hogy igenis folyhat bizonyítás az előkészítő ülésen is.

¹⁷ Utóbbi gondolatok nem annyira az ismertetett ügyre vonatkoznak, lévén ott a bűnösség egyéb bizonyítékokkal is megfelelően alátámasztásra került, s az ítélet indokolása kiemelt bekezdésének elhagyása gyakorlatilag jelen okfejtésemet is nagy eséllyel ellehetetlenítette volna.

SÖTÉT HÁLÓBAN A FOGYASZTÓ, VALAMINT A SÖTÉT MEGOLDÁSOK SZABÁLYOZÁSA AZ UNIÓS ÉS NEMZETKÖZI KÖRNYEZETEBEN

*dr. Nyikes Zita**

II. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETÉS

Napjaink digitális világában számtalan olyan esettel találkozunk, amikor egy átlagosnak tekinthető kommunikáció során egy digitális kommunikációs csatornában a fogyasztói döntést különböző tényezők befolyásolják. Ezek mögött tudatosan felépített sötét megoldások is állnak, amelyekben a fogyasztó befolyásolhatóságára építenek. Tanulmányomban ezeket a fogásokat tekintem át, és megvizsgálom, hogy milyen nemzetközi és európai szabályozás vonatkozik ezekre az esetekre. Fontos megállapítást tesz az Európai Unió és a Tanács egyik közelmúltban elfogadott rendelete a digitális szolgáltatásokra vonatkozóan: biztonságos, kiszámítható és megbízható online környezetre van szükség.

1. A FOGYASZTÓ MEGKÍSÉRTÉSE

David Ogilvy¹, a második világháború utáni reklámszakma atyja egyik meghatározó döntése kapcsán mesélte egyszer, hogy a pszichológus felvillantott többszáz szót a képernyőn, és egy elektromos mérővel mérte az emocionális reakcióit a nézőknek. Mivel a 'kedves' (darling) nagyon magas számot ért el, ezért is használta a 'kedvesem' szót főüzenetként az ötvenes években az egyik Dove-reklámban: „Kedves, a legkülönlegesebb élményben van részem. Tetőtől talpang fürdőzöm a Dove-ban”.²

1.1. PSZICHOLÓGIA A REKLÁMOK MÖGÖTT

Mi alapján befolyásolható a fogyasztó? A reklámpszichológiai kutatások³ az általános lélektan oldaláról közelítik meg a kérdést. Molnár Edina *A lélektan alakulása és hatása a reklámozásra* című tanulmánya alapján „a reklám egy kommunikációs folyamat, az információ adója a reklámozó cég, a befogadó a fogyasztók széles köre, ezért a reklámüzenet különböző”.⁴ Ebből a szemszögből nézve a reklámok szorosan kapcsolódnak az egyén információfeldolgozási folyamataihoz és belső motivációs-érzelmi struktúrájához. A reklámpszichológiai kutatások azt emelik ki, hogy reklám figyelemmegragadó, meggyőző erejű, ezekből adódóan vásárlásra ösztönöz, amelynek elsődleges célja az eladás növelése.

Molnár azt is vizsgálja⁵ hogy a reklám a fogyasztóban mit vált ki, milyen pszichológiai folyamatok zajlódhatnak le a reklámüzenet befogadójában. Felveti, hogy a reklámpszichológia

* Témavezető: Prof. Dr. Barta Judit egyetemi tanár

¹ David Ogilvy (1911 – 1999)

² „Darling, I am having the most extraordinary experience... I am head over heels in Dove”

³ Reklámpszichológiáról csak azóta beszélhetünk, mióta a reklámozás önálló szakmává nőtte ki magát. A reklám kifejezést az 1830-as évek óta használják a mai értelemben. Az első reklámügynökséget Volney B. Palmer hozta létre 1841-ben az Amerikai Egyesült Államokban Philadelphiában. Ezt tekinthetjük a modern reklámszakma kezdetének. A hirdetési módszerek fejlődését a XIX. században lehetővé tette az új technikai eszközök alkalmazása, mint például a fotográfia vagy a telegráf. A pszichológiai kutatási eredményeket az 1900-as évektől alkalmazták a reklámban. <https://mipszi.hu/cikk/091023-reklam pszichologia-kialakulasa-fejlodes>

⁴ Molnár Edina, *A lélektan alakulása és hatása a reklámozásra, doktori disszertáció, Pécsi Egyetem, 2009. 6. o.*

⁵ Molnár Edina, *A lélektan alakulása és hatása a reklámozásra, doktori disszertáció, Pécsi Egyetem, 2009.*

kapcsán említést kell tenni arról, hogy a fogyasztó nincs tisztában a tettei okaival. A nem tudatos részvétel ugyanakkor nem jelenti a fogyasztó passzivitását. A fogyasztó mechanikus működése arra utal, hogy az inger, ami a reklám, és a válasz, ami az emlékezés és a vásárlás, közötti belső működést nem vesszük figyelembe. A reklámhatás kulcsa a fogyasztón kívül az ingerben keresendő. Molnár szerint a tudatos fogyasztó ismeri cselekvései okait, és tisztában van környezetével elvárásaival. Az AIDA-elmélet⁶ elmélet szerint a fenti információ-feldolgozó folyamatok egymás után, lineárisan lépnek működésbe, a fogyasztó mechanikusan cselekszik és hoz mechanikus döntéseket.

A reklámpszichológia a személyes kommunikáció meggyőzési folyamatait használja fel, a meggyőzés, a rábeszélés, a befolyásolás jelenségeit átviszi a reklámkommunikációra. Molnár az interperszonális környezetben befolyásolást eredményező, az amerikai professzor Robert Beno Cialdini⁷ által felállított tételt veszi vizsgálat alá, és hat tényezőt⁸ részletez. A kölcsönösség tényezője játszik szerepet abban az esetben, amikor a fogyasztó ingyenes árumintát kap, amely maga után vonhatja a lekötelezettség érzését. A következetesség az ember azon hajlandósága, hogy egy választás vagy döntés után mások előtt következetesnek mutassa magát és következő döntésével az előzőt igazolja. Ennek magyarázata az elkötelezettség kialakulása, ez alapján válhat a potenciális vevő fogyasztóvá. A társadalmi bizonyosság, az a tendencia, hogy egy cselekedetet megfelelőbbnek tartunk, ha mások is azt teszik. Ha egy átlagember mutatja be a terméket, ez mozgósítja a fogyasztóban a társadalmi bizonyosságot, hogy ő is ugyanolyan átlagember, mint aki a reklámban látható. A szeretet is kulcskérdés a befolyásolás pszichológiája során: a vonzalom, a melegség érzéseit kihasználva könnyebben győzhető meg a fogyasztó. Az ötödik tényező a tekintély, hiszen a meggyőzés hatékonyabb, ha a meggyőző személy tekintélyes, és ehhez elegendő lehet például elegáns öltözéket, drága autót mutatni. Végül a hatodik tényező a hiány, ami arra alapoz, hogy ha valami vonzóbbá válhat, ha elérhetetlennek tűnik. A szakirodalom szerint a reklámban a lehetséges veszteség említése nagyobb hatást vált ki, mint az ugyanolyan értékű nyereség említése. A fogyasztó úgy gondolkodik, hogy az a termék, amihez nehezebb hozzájutni, minőségileg jobb.⁹ 2016-ban Robert Beno Cialdini meghaladta a saját tételeit, és egy hetedik tényezővel egészítette ki korábbi kutatásait¹⁰. Bevezette az 'egységben az erő' érzés kulcselemét. Az állítja, hogy minél inkább azonosnak érezzük magukat másokkal, annál inkább mások hatása alá tudunk kerülni. Ennek tipikus példája, ha azt a szót használják egy reklámban, hogy 'mi'.

2. A SÖTÉT MEGOLDÁSOK

Tízből egy az e-kereskedelmmel foglalkozó website-ok közül 2019-ben használt sötét megoldást.¹¹ A sötét megoldásra a szakirodalom és a témával foglalkozó cikkek és tanulmányok is az angolszáz terminológiát használják, és úgy utalnak, hogy 'dark pattern'. A sötét

⁶ AIDA: attention - felkelti a figyelmet, interest - ez érdeklődéshez vezet, desire - az érdeklődés vágyat ébreszt, action - ami cselekvésre, vásárlásra ösztönöz

⁷ Robert Beno Cialdini (1945 -) professzor emeritus, kutatási területe a pszichológiai és a marketing. Az arizonai egyetemen tanít, de több amerikai egyetemen is vendégprofesszor. Leginkább az 1984-ben megjelent könyve miatt vált ismertté világszerte. A könyv címe: *Befolyásolás: a pszichológiai meggyőző ereje* (Influence: the Psychology of Persuasion), amelyet saját tapasztalatai alapján írt, amikor autókereskedésben, alapítványoknál és egy telemarketing cégnél dolgozott. A befolyásolás 6 kulcselemen alapszik.

⁸ kölcsönösség (reciprocity), következetesség (commitment and consistency), társadalmi bizonyosság (social proof), tekintély (authority), szeretet (liking), hiány (scarcity)

⁹ Molnár Edina, *A lélektan alakulása és hatása a reklámozásra, doktori disszertáció, Pécsi Egyetem, 2009.* 9-10.

¹⁰ Robert Beno Cialdini: *Pre-Suasion: A Revolutionary Way to Influence and Persuade*, 2016

¹¹ <https://www.businessinsider.com/what-are-dark-patterns-2021-3>

megoldások ellen viszont hathatós megoldásokért kiáltanak a jogalkotásban és a jogalkalmazásban résztvevők.

2.1. BEVÁLT WEBTERVEZÉSI „TRÜKKÖK”

A sötét megoldás egy online körökben használt kifejezés, amely olyan felhasználói felületeket jelöl, amelyek arra készítetik a felhasználókat, hogy megtegyenek valamit, amit a felület ilyen kialakítása hiányában nem tennének meg. A fogalmat a brit Harry Brignull user experience (UX) designer alkotta meg 2010-ben. A UX, a user experience design a felhasználói élmény megtervezését jelenti. Harry Brignull a www.darkpatterns.org weboldal indításakor az internetes oldalakon, illetve applikációkban alkalmazott trükkökként írta le a sötét megoldásokat, amelyek például a felhasználót arra készítetik, hogy akkor is vásároljon meg egy terméket vagy iratkozzon fel valamilyen szolgáltatásra, ha ez nem állt kifejezett szándékában.¹²

Website tervezési technikaként a sötét megoldásokat leggyakrabban akkor alkalmazzák, amikor valamilyen aktív cselekvésre van szükség a felhasználó részéről, mint például a személyes adatok kezelésének megkezdéséhez szükséges hozzájárulás, vagy online szerződéskötés esetén a szerződéskötést megelőző mozzanatokhoz kapcsolódó magatartás. Alapvetően két csoportba sorolhatók a sötét megoldások. Az egyik csoportba a felhasználó számára elérhető információt és információáramlást befolyásoló megoldások, a másik csoportba pedig a felhasználó döntési folyamatát befolyásoló megoldások tartoznak.¹³

2.1.1. Az elérhető információt és információáramlást befolyásoló sötét megoldások

Olyan esetben lehet megtévesztő a megjelenés, ahol a képi kreatív megoldás például harsány színekkel szándékosan elterli a figyelmet egy másik lényeges dologról. Amikor az 'elfogadás' vagy a 'vásárlás' gomb nagyobb vagy zöld színű, viszont a 'tovább lépés' vagy az 'elutasítás' gomb kisebb és nehezen kivehető. Rejtett többletdíjak is megjelenhetnek egy-egy vásárlás során, amelyek csak akkor jelennek meg, miután a felhasználó sok időt töltött egy termék keresésével: ilyenkor a például a termékrendelésnél a 'rendelés áttekintése' oldalon jelenik meg először egy hozzáadott összeg például kezelési vagy egyéb extra költségként. És vannak még olyan technikák, amikor a vásárlási folyamat során a webhely egy további terméket, szolgáltatást csúsztat a kosárba, gyakran egy korábbi oldalon található opt-out gomb vagy jelölőnégyzet elhelyezésével: például a egy utasbiztosítás kerül jegyfoglaláskor úgy a kosárba, hogy a 'Választ utasbiztosítást?' kérdésre adott válaszoknál a 'Nem' opció helyett az egyik biztosítás az alapbeállítás.¹⁴

2.1.2. A felhasználó döntési folyamatát befolyásoló sötét megoldások

A felhasználók ezekben az esetekben nincsenek tisztában azzal, hogy miért és milyen információt kell megadniuk. Például először meg kell adniuk az e-mail címüket, utána a telefonszámukat; valójában az e-mail elegendő lenne, de az adatkezelő ezzel a megoldással több adatot be tud gyűjteni, mint amennyi szükséges, és amit például marketing célra, nem kívánt marketingkommunikáció vagy reklámkommunikáció céljából felhasználhat. Korlátozás az, amikor bizonyos opciókat teljesen kizárnak a felhasználói felületről, amikor például az Általános Szerződési Feltételekre lehet kattintani, de az adatvédelmi tájékoztatóra vagy a

¹² <https://www.darkpatterns.org>

¹³ dr. Domokos Márton - dr. Horváth Anna Zsófia: Dark patterns – napvilágra kerülő sötét megoldások, <https://www.jogiforum.hu/blog-ip-it-vedjegy-domain-internet-jogi-blog-11/2021/09/02/dark-patterns-napvilagra-kerulo-sotet-megoldasok/>

¹⁴ <https://www.darkpatterns.org>

feliratkozásra külön-külön nem. A felhasználó könnyen kerül egy helyzetbe, mint például egy ingyenes néhány hónapos használat, ahol az ingyenes próbaidőszak után a lemondás nagyon bonyolult. A sürgetés az a sötét megoldás, amikor a vásárlót gyors döntéshozatali helyzetbe kényszerítik, például számláló mutatja, hogy meddig tart még az akció, hogy mennyien érdeklődnek adott pillanatban a termék iránt, vagy hogy mennyi elérhető termék van.¹⁵

2.2. ÚJKELETŰ SZABÁLYOZÁS AZ AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOKBAN

A sötét megoldás kifejezést tartalmazó első jogszabály az Amerikai Egyesült Államokban 2021. március 15-én született meg, a hatályba lépése pedig 2023. január 1-jén következik be. A Kaliforniai Fogyasztói Magánéleti Törvény (CCPA - California Consumer Privacy Act) módosításaként emlegetett Kaliforniai Magánéleti Jogok Törvénye (CPR - California Privacy Rights Act) kifejezetten megtiltja a vállalatoknak és cégeknek, hogy sötét megoldásokat használjanak. Olyan példákat hoznak fel, minthogy a fogyasztói döntés zavaró nyelvezettel való korlátozása, a fogyasztót az adott vállalat több képernyőn keresztül viszi végig a megrendelés folyamatán. A CPR a következőképpen határozza meg a sötét megoldás fogalmát: a felhasználói felület a felhasználó autonómiáját, döntését vagy választását felfogató, zavaró, hátrányosan érintő alapvető befolyásoló hatásokkal van tervezve vagy manipulálva.¹⁶

Valamint olyan példákat hoz fel, minthogy a személyes adatok tekintetében a vásárlás során az elutasításra vagy kilépésre irányuló folyamat nem kívánhat meg több lépést az üzleti folyamatban, mint a belépésre irányuló eljárás. A folyamatban a lépések száma ott kezdődik, amikor a fogyasztó arra a gombra kattint, hogy 'Nem járulok hozzá a személyes adataim továbbításához harmadik fél részére'. Az elutasítási folyamat során a fogyasztót a nyelvezettel nem lehet megtéveszteni, megzavarni vagy zavarba hozni.¹⁷ Bizonyos esetekben a jogszabály megengedi, hogy a szolgáltató kötelezze a fogyasztót, hogy megismerjen rövid érvelést arra vonatkozóan, hogy miért ne lépjen ki az előtt, mielőtt az 'opt-out' gombra kattint. A szolgáltató arra sem kérheti a fogyasztót, hogy olyan személyes adatokat adjon meg, amelyek nem szükségesek ahhoz, hogy telejtsék a kérését. Amikor a fogyasztó rákattint a 'Nem járulok hozzá a személyes adataim továbbításához harmadik fél részére' gombra, akkor a szolgáltató nem kötelezheti arra, hogy keresnie kelljen vagy végig kelljen görgetnie magánéleti irányelveken vagy hasonló tartalmú dokumentumon, vagy nem irányíthatja egy másik website-ra, hogy ott történjen meg a „leiratkozás” a szolgáltatás igénybe vételéről.¹⁸

A 2021. júliusában elfogadott és 2023 júliusában hatályba lépő Kolorádó Magánéleti Törvény (CPA – Colorado Privacy Act) is foglalkozik a sötét megoldások szabályozásával: megtiltja, hogy a szolgáltató sötét megoldások segítségével nyerje el a fogyasztó hozzájárulását. A sötét megoldáson a következőt érti: fogyasztó által használt megtervezett vagy manipulált felület, amely megtéveszti, zavarja vagy befolyásolja a fogyasztót az autonómiában, a döntéshozatalban és a választásában.¹⁹

¹⁵ <https://www.darkpatterns.org>

¹⁶ Dark pattern” means a user interface designed or manipulated with the substantial effect of subverting or impairing user autonomy, decisionmaking, or choice, as further defined by regulation.

California Consumer Privacy Act CCPA 1798.140.
https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?division=3.&part=4.&lawCode=CIV&title=1.8

¹⁷ A duplatagadás tilalmából kiindulva ezt a példát említik az amerikai példák közül: 'Don't Not Sell My Personal Information', <https://www.natlawreview.com/article/dark-patterns-come-to-light-california-data-privacy-laws>

¹⁸ Dark Patterns Come to Light in California Data Privacy Laws, <https://www.natlawreview.com/article/dark-patterns-come-to-light-california-data-privacy-laws>

¹⁹ The Colorado Privacy Act joins list of comprehensive state privacy law, https://www.goodwinlaw.com/publications/2021/07/07_13-the-colorado-privacy-act-joins-list

3. A SÖTÉT MEGOLDÁSOK ELLENI FELLÉPÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A 2020. november 13-án elfogadott Új fogyasztóügyi stratégia²⁰ kimondta, hogy a digitális transzformáció jelentősen átalakítja a fogyasztói szokásokat, ami többek között azt jelenti, hogy több lehetőséget tesz elérhetővé és áruk, szolgáltatások szélesebb skáláját kínálja. Az Új fogyasztóügyi stratégia viszont hozzátette, hogy a radikális változások megnehezítik a fogyasztók számára a megalapozott döntéshozatalt és érdekeik védelmét.

Az uniós szabályokat nézve a digitális transzformáció kapcsán fogalmazódott 2021 tavaszán²¹, hogy meg kell akadályozni az olyan eljárások alkalmazását, mint az úgynevezett sötét megoldások²², bizonyos személyre szabási gyakorlatok, amelyek sok esetben a profilalkotáson alapulnak, de nem megengedettek a rejtett hirdetések, a csalások, a hamis vagy megtévesztő információk és a manipulált fogyasztói értékelések. A fogyasztó védelmét kiemelve pedig további iránymutatásokra van szükség a tisztességtelen kereskedelmi gyakorlatokról szóló irányelvvel és a fogyasztói jogokról szóló irányelvvel kapcsolatban, mivel a fogyasztókat online és offline egyaránt hasonló szintű védelem és méltányosság illeti meg.²³ Fontos a fogyasztókat képességekkel és szerepekkel való felruházása, kulcsszereplővé tetele, ezáltal az uniós gazdaság és az egységes piac versenyképességének erősítése.

További kereteket ad a digitális tartalmak szabályozásának a 2021. december 15-én elfogadott a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról elfogadott Európai Parlament és a Tanács rendelete.²⁴ A 2000/31/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvben²⁵ lefektetett jogi keret elfogadását követően az elmúlt húsz évben új és innovatív üzleti modellek és szolgáltatások, online közösségi hálózatok és piacterek jöttek létre, új módokon oszlanak meg információk, ezér volt szükség szabályozás frissítésére. A rendelet a fogyasztóvédelmet helyezi a középpontba, részletesen szabályozza az online piacereket, amellyel biztosítja a digitális gazdaságba vetett fogyasztói bizalmat a felhasználók alapvető jogainak tiszteletben tartása mellett. Kiemeli, hogy az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások az Európai Unióban mindennapok fontos részévé váltak. Az uniós polgárok többsége jelenleg napi szinten használja ezeket a szolgáltatásokat. Az ilyen szolgáltatások digitális átalakulása és fokozott használata azonban új kockázatokat és kihívásokat is eredményezett az egyéni felhasználók és a társadalom egésze számára egyaránt. A rendelet kimondja, hogy fontos a „biztonságos, kiszámítható és megbízható online környezetre vonatkozó egységes szabályok meghatározása”.²⁶ Kitér az online hirdetések átláthatóságára, mely szerint „az online interfészükön hirdetéseket megjelenítő online platformok biztosítják, hogy a szolgáltatások igénybe vevői – az egyes igénybe vevőknek megjelenített egyes hirdetések vonatkozásában – egyértelműen és valós időben megállapíthassák, hogy a megjelenített információ hirdetés; mely természetes vagy jogi személy nevében került sor a hirdetés megjelenítésére; melyek a

²⁰ A BIZOTTSÁG KÖZLEMÉNYE AZ EURÓPAI PARLAMENTNEK ÉS A TANÁCSNAK Új fogyasztóügyi stratégia A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében, COM(2020) 696 final, 3.2 pont, 2021. 11. 13.

²¹ Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – A Bizottság közleménye az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak – Új fogyasztóügyi stratégia – A fogyasztói reziliencia erősítése a fenntartható helyreállítás érdekében, 2021/C 286/09, 2. 3. 2. pont, 2021. 04. 27.

²² A dokumentum úgy fogalmaz: „dark pattern” gyakorlatok

²³ Uo.

²⁴ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX:52020PC0825>

²⁵ Az Európai Parlament és a Tanács 2000/31/EK irányelve (2000. június 8.) a belső piacon az információs társadalommal összefüggő szolgáltatások, különösen az elektronikus kereskedelem, egyes jogi vonatkozásairól („Elektronikus kereskedelemről szóló irányelv”)

²⁶ a digitális szolgáltatások egységes piacáról (digitális szolgáltatásokról szóló jogszabály) és a 2000/31/EK irányelv módosításáról elfogadott Európai Parlament és a Tanács rendelete, 1. cikk (2) b)

szolgáltatás hirdetéssel megcélzott igénybe vevőjének meghatározására szolgáló főbb paraméterekkel kapcsolatos érdemi információk.”²⁷

ÖSSZEFOGLALÁS

A digitális világban egyre több olyan technikai kihívás adódik, amely valós idejű, szinte azonnali beavatkozást kíván, a jogszabályoknak kellene választ adniuk. Jelenleg úgy tűnik, hogy a technikai innováció sokkal előbbre jár, és a jogszabályok általi „utánkövetés” lassabb. Ilyen utánkövetésként értékelhető, hogy a sötét megoldások jogi szabályozása az Amerikai Egyesült Államokban már megvalósult, az Európai Unióban még csak folyamatban van. A sötét megoldások a vállalkozások, szolgáltatók számára komoly, de rövidtávú anyagi haszonnal járnak és magas kockázatot rejtenek. A sötét megoldásokkal gyűjthető szinte korlátlan adatmennyiség alapján a szolgáltatás személyre szabható. A hatékony „interface” több kattintást, interakciót, nagyobb közösségi elérést, magasabb értékesítési hasznosságot eredményezhet – rövid távon. Felhasználói bizalomvesztéshez, a hitelesség elvesztéséhez vezethet azonban hosszú távon. Még nincs jogi szabályozás, kérdés azonban, hogy milyen eredménnyel jár majd a sötét megoldások jogszabályok általi korlátozása. A fogyasztói döntés pedig egy olyan komplex kontextusba ágyazódik a digitális kommunikációs csatornáknak, hogy a fogyasztó csak kapkodja a fejét, és várja a külső megerősítést: a biztonságos, kiszámítható és megbízható online környezetet.

²⁷ Uo. 24. cikk

AGRÁRJOGI RENDELKEZÉSEK A VISEGRÁDI EGYÜTTMŰKÖDÉS ORSZÁGAINAK ALKOTMÁNYAIBAN

*dr. Szinek Csütörtöki Hajnalka**

II. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETÉS

A Visegrádi Együttműködés országai, azaz Csehország, Szlovákia, Lengyelország és Magyarország tekintetében megállapítható, hogy az alkotmány, mint a hierarchia csúcán álló legfőbb jogforrás, mint az állam alaptörvénye, kifejezi az állam alapvető elveit, meghatározva különösen a törvényhozó, a végrehajtó és a bírói szervek összetételét, hatáskörét és eljárásának szabályait, valamint rögzíti a vezető tisztségviselők kinevezésének módját, a hatalom gyakorlását megerősítő, kifejező és közvetítő hivatalok és funkciók szerkezetét,¹ illetve az állampolgári jogokat és kötelezettségeket.

Jelen tanulmányban azt kívánom megvizsgálni, hogy a visegrádi országok legfőbb jogforrásaiban, azaz az egyes országok alkotmányaiban miként jelenik meg az agrárjog szabályozása. Ebben a rövid tanulmányban csupán a főbb vonalakat, illetve a következtetéseimet kívánom ismertetni, e ponton hangsúlyozva, hogy a tanulmány kizárólag az alkotmányos szintet – az alkotmányok szövegét – vizsgálja és mutatja be, ezzel átfogó képet adva a címben megfogalmazott témáról.

CSEHORSZÁG

A cseh jogrend kapcsán rögzítendő, hogy az ország legmagasabb szintű jogforrásának értelmében az alkotmánytörvények² a Cseh Köztársaság Alkotmányával,³ illetve az Alapjogok és Alapvető Szabadságok Chartájával⁴ együttesen alkotják a Cseh Köztársaság alkotmányos rendjét.⁵ Így, ennek megfelelően, a cseh alkotmány ide vonatkozó rendelkezése alapján megállapítható, hogy az alkotmánytörvények a cseh alkotmányos rend szerves részét képezik, és az ilyen jogszabályban foglaltak kétségtelenül alkotmányos szintű szabályozásnak minősülnek.⁶

A vizsgált ország esetében tehát, amennyiben az alkotmányos szintet vesszük górcső alá, két – a kutatási téma szempontjából releváns – jogforrást szükséges kiemelni: magát a cseh alkotmányt, illetve a Chartát. Annak ellenére, hogy a cseh alkotmány főként a törvényhozó, a bírói, illetve a végrehajtó hatalomra vonatkozó rendelkezéseket tartalmazza, abban két helyen találkozhatunk agrárjogi vonatkozású rendelkezésekkel: egyrészt a preambulumban,⁷ melyben

* Témavezető: Prof. Dr. Szilágyi János Ede egyetemi tanár

¹ Peter Kresák: *Porovnávacie štátne právo*, PrF UK, Bratislava, 1993, 30.

² Más szóhasználatnál élve: alkotmányerejű törvények, illetve alkotmányos törvények.

³ A Cseh Köztársaság Alkotmánya (*Ústava České republiky, Ústavní zákon č. 1/1993 Sb.*). A továbbiakban: cseh alkotmány vagy Csehország alkotmánya.

⁴ Alapvető Jogok és Szabadságok Chartája (*Listina základních práv a svobod, Usnesení č. 2/1993 Sb., Usnesení předsednictva České národní rady o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD jako součástí ústavního pořádku České republiky*). A továbbiakban: Charta.

⁵ A Cseh Köztársaság Alkotmánya, 112. cikk (1) bekezdés

⁶ Hojnyák Dávid – Szinek Csütörtöki Hajnalka: *A különleges jogrend alkotmányos és törvényi szintű szabályozása Csehországban*, in: Nagy Zoltán – Horváth Attila (szerk.): *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2021, 217.

⁷ Lásd: a Cseh Köztársaság Alkotmánya, preambulumban, 10. sor.

– többek közt⁸ – az örökölt természeti javak megőrzésének és fejlesztésének kötelessége került rögzítésre, másrészt a 7. cikkben, amely kimondja, hogy az állam felügyeli a természeti erőforrások takarékos felhasználását és a nemzeti vagyon védelmét.⁹ A Charta 11. cikkében került rögzítésre a tulajdonhoz való jog, amellyel a Charta rendelkezései szerint tilos azzal mások jogait sértő módon visszaélni, továbbá tilos azt a törvény által védett általános érdekekkel ellentétesen gyakorolni. A Charta rendelkezik továbbá arról is, hogy e jog gyakorlása a jogszabályokban előírt mértéket meghaladóan nem károsíthatja az emberi egészséget, a természetet vagy a környezetet.¹⁰ A Charta további, kifejezetten agrárjogi szabályokat nem tartalmaz, azonban számos, környezetvédelmi szempontból jelentős jogszabályhely található benne, amely közvetetten kapcsolódik az agrárium jogi szabályozásához is.¹¹

SZLOVÁKIA

A cseh jogrendhez hasonlóan, a szlovák jogrend kapcsán szintén fontos kiemelni, hogy az alkotmányos rendszer nem csak az alkotmányból, hanem az alkotmány mellett több alkotmánytörvényből áll.¹² Megemlítendő az is, hogy az alkotmány és az alkotmánytörvények viszonyának kérdése a szlovák alkotmánybíróságot¹³ is foglalkoztatta, mely kapcsán a taláros testület megállapította, hogy a jogrend legfelsőbb rétegét az alkotmány képezi.¹⁴

A vizsgált ország, illetve a tanulmány fókuszja tekintetében fontos szerepet játszik a Szlovák Köztársaság Alkotmányának¹⁵ 2017-es módosítása,¹⁶ melynek egyik kitűzött célja a szlovák föld kiemelt állami védelmének a biztosítása volt. Mindemellett, a szlovák alkotmány egyértelműen rendelkezik arról is, hogy az ásványkincsek, a barlangok, a felszín alatti vízkészlet, a természetes gyógyvízforrások és a vízfolyások a Szlovák Köztársaság tulajdonát képezik, sőt, a Szlovák Köztársaság óvja és ápolja e kincseket, kíméletesen és hatékonyan hasznosítja az ásványkincseket és a természeti örökséget polgárai és a jövő nemzedékek javára.¹⁷ A szóban forgó módosítás a kutatási téma tekintetében két cikket érintett hangsúlyosabban: a tulajdonhoz való jogot érintő alapvető rendelkezéseket, azaz a 20. cikket, valamint a 44. cikket. A 20. cikket érintő legfőbb módosítás abban rejlik, hogy az eredetileg megfogalmazott célok kiegészítésre kerültek, mégpedig a társadalom szükségleteinek és az állam élelmiszerbiztonságának szavatolásával.¹⁸ Ezen felül, ahogy már fentebb említésre került, figyelemre méltó még a szlovák alkotmány 44. cikke, amely arról rendelkezik, hogy az állam gondot fordít a természeti erőforrások kíméletes hasznosítására, a mezőgazdasági föld és az

⁸ A kulturális, anyagi és szellemi javak mellett.

⁹ A Cseh Köztársaság Alkotmánya, Alapvető rendelkezések, 7. cikk

¹⁰ Alapvető Jogok és Szabadságok Chartája, 11. cikk (1) és (3) bekezdés

¹¹ Ennek kapcsán lásd bővebben az Alapvető Jogok és Szabadságok Chartájának 35. cikkét, melyben rögzítésre került, hogy mindenkinek joga van a kedvező környezetre.

¹² Szinek János – Szinek Csütörtöki Hajnalka: *A különleges jogrendi esetkörök alkotmányos és törvényi szintű szabályozása Szlovákiában*, in: Nagy Zoltán – Horváth Attila (szerk.): *A különleges jogrend és nemzeti szabályozási modelljei*, Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, Budapest, 2021, 531.

¹³ A Szlovák Köztársaság Alkotmánybírósága (*Ústavný súd Slovenskej republiky*)

¹⁴ Az alkotmány és az alkotmánytörvények viszonyának kérdése kapcsán lásd az I. ÚS 39/93. sz. AB határozatot.

¹⁵ *Ústava Slovenskej republiky, Ústavný zákon č. 460/1992 Zb.* A továbbiakban: szlovák alkotmány vagy Szlovákia alkotmánya.

¹⁶ Az alkotmány módosítás 2017. május 16-án került elfogadásra.

¹⁷ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, Alapvető rendelkezések, 4. cikk

¹⁸ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 20. cikk: „*Törvény állapítja meg, hogy a 4. cikkben említett vagyonon kívül mely egyéb, a társadalmi szükségletek, az élelmiszerbiztonság, a nemzetgazdasági fejlődés és a közérdek biztosítása céljából szükséges vagyon lehet az állam, az önkormányzat vagy meghatározott jogi és természetes személyek kizárólagos tulajdonában. Törvény azt is megállapíthatja, hogy meghatározott dolgok kizárólag szlovák állampolgárok vagy a Szlovák Köztársaságban székhellyel rendelkező jogi személyek tulajdonában lehetnek.*”

erdő talajának védelmére, az ökológiai egyensúly fenntartására, a környezetről való hatékony gondoskodásra és egyes vadon élő növény- és állatfajok védelmére.¹⁹ Sőt, az alkotmányozó a természeti erőforrások közül kifejezetten kiemeli a mezőgazdasági földet, illetve az erdő talaját, és azokat nem megújuló természeti erőforrásokként rögzíti, melyek nem csak az állam, de a társadalom részéről is kiemelt védelmet élveznek.²⁰

Csehországhoz hasonlóan, az alkotmányos szinten további agrárjogi szabályokat nem találunk, viszont környezetvédelmi szempontból releváns, így az agrárjogi szabályozást közvetetten érintő szabályokat igen.²¹

LENGYELORSZÁG

Lengyelország esetében az alkotmányos szint vizsgálata például Csehországgal szemben egyszerűbbnek bizonyul, hiszen jelen ország esetében „csak” az ország legmagasabb szintű jogforrását, a Lengyel Köztársaság Alkotmányát²² szükséges górcső alá venni.

Elsőként a Köztársaságról címet viselő fejezetben találunk a téma szempontjából releváns rendelkezéseket, mely keretében deklarációra került, hogy az alkotmány védelmezi az ország függetlenségét és területi integritását, valamint biztosítja az állampolgári jogokat, az emberi jogokat, és a szabadságokat. Mindemellett a nemzet örökségének védelme, illetve a természet védelmének biztosítása is helyet kapott a lengyel alkotmányban.^{23,24} Szintén a szóban forgó fejezet rendelkezései közt rögzíti az alkotmányozó, hogy a családi gazdaság képezi az állam mezőgazdasági rendjének alapját.²⁵

Ezen felül szükséges kiemelni a lengyel alkotmány két további cikkét, amelyek szerint az alkotmányos jogok törvény általi korlátozása kapcsán kerül megemlítésre a természetes környezet védelme,²⁶ illetve az is, hogy a közhatalmi szervek olyan politikákat követnek, amelyek által a jelen és a jövő generációk számára biztosítják az ökológiai biztonságot.²⁷ Ami a további, környezetvédelmet érintő rendelkezéseket illeti, elmondható, hogy az alkotmányozó a közhatalmi szervek kötelezettségeként határozza meg a környezet védelmét.²⁸ Mindemellett, a lengyel alkotmány értelmében mindenki jogosult arra, hogy a környezet minőségéről és védelméről információt szerezzen,²⁹ sőt, az alkotmányozó a közhatalmi szervek támogatói feladatát is hangsúlyozza az állampolgárok környezetet védő és minőségét fejlesztő tevékenységei tekintetében.³⁰

¹⁹ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 44. cikk (4) bekezdés

²⁰ A Szlovák Köztársaság Alkotmánya, 44. cikk (5) bekezdés

²¹ Ennek kapcsán lásd például a Szlovák Köztársaság Alkotmányának 44. cikk (1)-(3) bekezdését, mely rögzíti a kedvező környezethez való jogot, amelyhez a szükséges feltételeket az állam köteles biztosítani, míg az állampolgárok kötelesek azt védeni. Továbbá, e bekezdések tartalmazzák azt is, hogy senki sem veszélyeztetheti vagy károsíthatja törvényben megállapított mértéken felül a környezetet, a természeti erőforrásokat és a műemlékeket.

²² A Lengyel Köztársaság Alkotmánya (*Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*). A továbbiakban: lengyel alkotmány vagy Lengyelország alkotmánya.

²³ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 1. fejezet, 5. cikk

²⁴ Megjegyzendő, hogy a felsoroltak testesítik meg a lengyel államiság legjelentősebb alapelemeit.

²⁵ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 1. fejezet, 23. cikk

²⁶ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 2. fejezet, 31. cikk

²⁷ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 2. fejezet, 74. cikk (1) bekezdés

²⁸ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 2. fejezet, 74. cikk (2) bekezdés

²⁹ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 2. fejezet, 74. cikk (3) bekezdés

³⁰ A Lengyel Köztársaság Alkotmánya, 2. fejezet, 74. cikk (4) bekezdés

MAGYARORSZÁG

Magyarország Alaptörvényének³¹ vizsgálata során arra a megállapításra jutunk, hogy az számos, agrárjoggal kapcsolatos rendelkezést tartalmaz, ami az előző alkotmányhoz³² képest jelentős előrelépésnek tekinthető.³³

Már a preambulaként funkcionáló Nemzeti Hitvallásban is találunk a kutatás szempontjából fontos rendelkezéseket, hiszen az alkotmányozó e részben rögzítette, hogy „*Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.*” Prof. Dr. Szilágyi János Ede megfogalmazása szerint „*e rendelkezés – többek között – hozzájárulhat az Alaptörvény más szakaszainak az értelmezéséhez, valamint a magyar állami szervek is erre tekintettel kötelesek eljárni.*”³⁴ E ponton kiemelendő, hogy az Alaptörvény Nemzeti Hitvallás részének szóban forgó pontja az Alapvetések közt fellelhető P) cikkben nyer lényegi értelmet,³⁵ hiszen e rendelkezés rögzíti, hogy a természeti erőforrások – azok közül külön kiemelve a termőföldet, az erdőket és a vízkészletet, a biológiai sokféleséget, különösen a honos növény- és állatfajokat, valamint a kulturális értékeket – a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése nem csak az állam, de mindenki kötelessége.³⁶ Az alkotmányozó mindemellett rögzíti, hogy a termőföld és az erdők tulajdonjogának megszerzése, valamint hasznosítása a fentebb említett célok eléréséhez szükséges korlátait és feltételeit, valamint az integrált mezőgazdasági termelés-szervezésre és a családi gazdaságokra, továbbá más mezőgazdasági üzemekre vonatkozó szabályokat sarkalatos törvény³⁷ határozza meg.³⁸

Továbbá, figyelembe véve jelen tanulmány terjedelmi korlátait, a témához kapcsolódó további, releváns rendelkezések részletesebb ismertetésétől e ponton eltekintek, azok csupán dióhéjban kerülnek felvázolásra. Megemlítendő tehát a közpénzek kérdéseit taglaló 38. cikk,³⁹ a testi és lelki egészséghez való jogot deklaráló XX. cikk,⁴⁰ a kutatási témához közvetett módon

³¹ Magyarország Alaptörvénye 2012. január 1-jén lépett hatályba, felváltva a Magyar Köztársaság Alkotmányát.

³² A Magyar Köztársaság Alkotmánya, 1949. évi XX. törvény

³³ Hojnyák Dávid: *Az agrárszabályozási tárgyak megjelenése az EU tagállamainak alkotmányaiban, különös tekintettel a Magyar Alaptörvényben megjelenő agrárjogi szabályozási tárgyakra*, Miskolci Jogi Szemle, 14. évfolyam, 2. szám, 2019, 58.

³⁴ Szilágyi János Ede: *Változások az agrárjog elméletében?*, Miskolci Jogi Szemle, 11. évfolyam, 1. szám, 2016, 47.

³⁵ Hojnyák Dávid: *Az agrárszabályozási tárgyak megjelenése az EU tagállamainak alkotmányaiban, különös tekintettel a Magyar Alaptörvényben megjelenő agrárjogi szabályozási tárgyakra*, Miskolci Jogi Szemle, 14. évfolyam, 2. szám, 2019, 72. Lásd továbbá: Gáva Krisztián – Smuk Péter – Téglási András: *Az Alaptörvény értékei – Tudástár*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2017, 8.

³⁶ Magyarország Alaptörvénye, P) cikk (1) bekezdés

³⁷ Ennek kapcsán lásd Hojnyák Dávid által megfogalmazottakat, aki kiemeli, hogy „...a P) cikk által előírt jogalkotói kötelezettségének ezidáig azonban csak részben tett eleget az Országgyűlés: habár a mező-, és erdőgazdasági földek tulajdonjogának megszerzésével, hasznélvezetével, használatával és hasznosításával kapcsolatos jogi kérdéseket a 2013. évi CXXII. törvény elfogadásával rendezte, ...” azonban rámutat arra, hogy például a mezőgazdasági üzemeket szabályozó sarkalatos törvények megalkotására mindezidáig nem került sor. Hojnyák Dávid: *Az agrárszabályozási tárgyak megjelenése az EU tagállamainak alkotmányaiban, különös tekintettel a Magyar Alaptörvényben megjelenő agrárjogi szabályozási tárgyakra*, Miskolci Jogi Szemle, 14. évfolyam, 2. szám, 2019, 72-73.

³⁸ Magyarország Alaptörvénye, P) cikk (2) bekezdés

³⁹ Ennek kapcsán lásd: Magyarország Alaptörvénye, 38. cikk (1) bekezdés: „(1) Az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele. A nemzeti vagyon megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit sarkalatos törvény határozza meg.”

⁴⁰ Magyarország Alaptörvénye, XX. cikk:

„(1) Mindenkinek joga van a testi és lelki egészséghez.

kapcsolódó, az egészséges környezethez való jogot tartalmazó XXI. cikk, valamint a tulajdonhoz való jogot rögzítő XIII. cikk.

ÖSSZEGZÉS

A tanulmány célul tűzte ki, hogy áttekintse a visegrádi országok alkotmányait, arra keresve a választ, hogy vajon az egyes alkotmányok tartalmazznak-e az agrárjoggal kapcsolatos rendelkezéseket, és amennyiben igen, akkor azok az alkotmány mely részében kapnak helyet. Abból az okból kifolyólag, hogy a kutatási témám fókuszában a mezőgazdasági föld áll, vizsgálat tárgyát képezte az is, hogy az adott országok alkotmányai rögzítik-e kifejezetten a természeti erőforrások védelmét.

A fent felvázoltak alapján megállapítható, hogy a vizsgált országok közül Magyarország Alaptörvénye, valamint Csehország alkotmánya rögzít agrárjogi rendelkezéseket a legfőbb jogforrásuk preambulumban. Továbbá szembetűnő, hogy az agrárjogi rendelkezések a visegrádi országok alkotmányaiban az emberek és állampolgárok jogait és kötelezettségeit meghatározó részekben kaptak helyet. Mindemellett a fentiekből az is kitűnik, hogy a természeti erőforrások példálózó jellegű felsorolását Magyarország Alaptörvénye adja; Szlovákia alkotmánya kiemeli a természeti erőforrások közül a mezőgazdasági földet és az erdő talaját; míg a cseh alkotmány csupán a természeti erőforrások szókapcsolatot rögzíti. Megállapítható az is, hogy agrárjogi rendelkezésekkel a vizsgált országok alkotmányaiban kivétel nélkül állami feladatként vagy államcélként találkozhatunk.

A Visegrádi Együttműködés országainak alkotmányainak vizsgálata után megállapítható, hogy kivétel nélkül mindegyik alkotmány tartalmaz agrárjogi rendelkezéseket, tehát az agrárjogi szabályozás viszonylag hangsúlyosan jelenik meg az alkotmányokban, azonban az is kiemelendő, hogy egyedül Magyarország Alaptörvénye deklarálja az egészséges élelemhez és a vízhez való jogot, illetve a genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasági termelést.

(2) Az (1) bekezdés szerinti jog érvényesülését Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdasággal, az egészséges élelmiszerekhez és az ivóvízhez való hozzáférés biztosításával, a munkavédelem és az egészségügyi ellátás megszervezésével, a sportolás és a rendszeres testedzés támogatásával, valamint a környezet védelmének biztosításával segíti elő.”

CURRENT CHALLENGES FOR SOCIAL MEDIA

*dr. János Színek**

2nd year doctoral student

Deák Ferenc Doctoral School of Law of the University of Miskolc

INTRODUCTION

New media is part of media – from different kinds of newspaper articles, and blogs to music and podcasts delivered digitally. From a website or email to mobile phones and streaming apps, any internet-related form of communication can be considered new media.¹ An essential thing to know about this phenomenon, that it is always dynamically changing. As a result, professionals have to be aware of the constant changes in trends and technologies, making it a fascinating and dynamic field to enter.²

This paper is focusing on one of the most dominant part of the new media, the realm of social media platform providers. The paper provides a comprehensive analysis of the most challenging issues affecting social media and outlines the attempts of the European Union to regulate them.

Social media platforms have radically transformed the nature of public communication. Previously unimaginable crowds were involved in the production and sharing of content, actively connected in an online space. However, this structural change has also had several negative consequences: on the one hand, the digital algorithms used by social media providers offer content that best matches the interests of users, thus creating a filter bubble. Moreover, the censorship of social media content violates the freedom of expression and the right to access all information. On the other hand, traditional journalism – and editorial responsibility – is not applicable anymore, and fake news is becoming more prevalent in news consumption. The spread of hate speech poses a new challenge because it rates growth and because of its rapidity and global nature.³ There is also a worrying presence of online brutal crimes and posts advocating their Commission and online broadcasting of these crimes.⁴

CURRENT ISSUES AND POSSIBLE SOLUTIONS

Social media platforms (for example, Facebook, Twitter, Instagram) play an essential role in everyday life. From a legal perspective, the social media platforms are not content providers but service providers acting as gatekeepers, using algorithms,⁵ to decide for themselves how information flows and how it is filtered.⁶ Service providers have the discretion to define the principles of behaviour expected on their platforms, typically set out in their general terms and

* Supervisor: Dr. Raisz Anikó associate professor

¹ Katalin Fehér: *Az új és a régi média. Médiadeterminizmus és médiakonvergencia*, In: Katalin Fehér (ed.): *Tanulmányok a társadalmi kommunikáció témaköréből*, Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2007, 93–103.

² For more about the new media read: András Koltay: *Az új média és a szólásszabadság – A nyilvánosság alkotmányos alapjainak újragondolása*, Budapest, Wolters Kluwer, 2019, 159.

³ Krisztina Nagy: *Facebook files – gyűlöletbeszéd törölve? A közösségimédia-platformok tartalom-ellenőrzési tevékenységének alapjogi vonatkozásai*, In: Gábor Polyák (ed.): *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*, Budapest, 2020. Available at: <http://pea.lib.pte.hu/handle/pea/23431> (accessed: 6 December 2021)

⁴ András Koltay: *A social media platformok jogi státusa a szólásszabadság nézőpontjából*, In *Medias Res*, 2019/1, pp. 1–56.

⁵ Algorithms are automated command lines that filter, sort and classify content based on specific criteria and even make content inaccessible or hidden based on such an automated system.

⁶ Kate Klonick: *The New Governors: The People, Rules, and Processes Governing Online Speech*, *Harvard Law Review* 1598, 2018, 1669.

conditions. These extra-regulatory rules have a substantial impact on the exercise of fundamental rights. The further problem is that business interests are also reflected in the established regulatory frameworks. Social media providers cannot be considered traditional media actors, as they do not engage in content production; they only make accessible user-generated content, which means they lack traditional editorial control and responsibility. From a legal point of view, social media platforms are intermediary service providers. The regulation of intermediary service providers differs from one country to another, with the US solution providing broader immunity for service providers to deal with infringing content, while European regulation follows the stricter indirect legal liability practice. At the same time, under the European Union guiding principle, service providers are not liable for content posted on their platform until they become aware of the infringement.⁷ Twenty years ago, the European Union adopted the Directive on Electronic Commerce (hereinafter referred to as eCommerce Directive), intended to regulate social media platforms.⁸ The European Union has regulated platforms in recent years through many instruments, including the amendment of the AVMS Directive⁹ and the adoption of the GDPR Regulation¹⁰ in 2018.

The online environment has changed since adopting the eCommerce Directive, and new challenges have emerged.¹¹ The EU has also prepared its own set of proposals to regulate the online space, announced by the Commission in December 2020.^{12,13} The two draft legislative proposals published by the Commission in December 2020 are a milestone in EU regulation. Once adopted, the Digital Services Act and Digital Markets Act (The Digital Services Act package) will create a single rulebook for the European Union internal market. The two legislative proposals rethink the responsibilities of users, platforms and public authorities.

Intermediary service providers have partly taken over functions that were previously concentrated in others (e.g. shopping in a physical store), and on the other hand, they have developed functions that were unknown in the offline world. For the legislation, the parallel interpretation of the human and the digital code is complex, and the necessary narratives have not yet been consolidated, leading to a lack of clarity in the legislation. Further tension is how to reconcile the business interests of social media with fundamental rights.¹⁴

⁷ On legal responsibility of internet service providers see: Melinda Imre: *Az internet-szolgáltatók felelősségének szabályozása a szerzői jogot sértő tartalmak tekintetében*, Iustum Aequum Salutare II., 2006/1–2., pp. 213–227.

⁸ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'). Available online at: <https://bit.ly/31UiwTY> [(accessed: 6 December 2021)]

⁹ Directive 2010/13/EU of the European Parliament and of the Council of 10 March 2010 on the coordination of specific provisions laid down by law, regulation or administrative action in the Member States concerning the provision of audiovisual media services (Audiovisual Media Services Directive) (Text with EEA relevance). Available online at: <https://bit.ly/31XUtux> (accessed: 6 December 2021)

¹⁰ Regulation (EU) 2016/679 of the European and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data, and repealing Directive 95/46/EC (General Data Protection Regulation) (Text with EEA relevance). Available at: <https://bit.ly/31ZKncC> (accessed: 6 December 2021)

¹¹ Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market ('Directive on electronic commerce'). Available at: <https://bit.ly/33gNcQ1> (accessed: 6 December 2021)

¹² Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a Single Market for Digital Services (Digital Services Act) and amending Directive 2000/31/EC, COM/2020/825 final. Available at: <https://bit.ly/31KpImy> (accessed: 6 December 2021)

¹³ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on contestable and fair markets in the digital sector (Digital Markets Act), COM/2020/842 final. Available at: <https://bit.ly/3pQPtch> (accessed: 6 December 2021)

¹⁴ Zsolt Zódi: *A jog és a kód*, In: Gábor Polyák (ed.): *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*, Budapest, 2020, pp. 15–19.

THE PROPOSED REGULATION BY THE EUROPEAN UNION

The eCommerce Directive was adopted by the European Parliament and the Council of the European Union in 2000. The eCommerce Directive creates the basic legal framework for online services in the internal market, covering the transparency and information requirements for online service providers and limiting the liability of electronic contracts and intermediary service providers.¹⁵ At the time of its creation and adoption, many of today's dominant online service providers were on the brink of serious commercial and economical success, and many did not exist yet (for example, Facebook, Instagram, TikTok). The changes that have taken place over the last 20 years have made it necessary to recast the eCommerce Directive to reflect current problems. Negotiations between the European Commission and four big brands (Facebook, Twitter, Microsoft and YouTube) have begun, and in 2016 an agreement was reached with them to curb hate speech.¹⁶ The European Union has also regulated platforms by other instruments. These include the legal framework for audiovisual media, the Audiovisual Media Services Directive (hereinafter referred to AVMS Directive), adopted in 2010. The AVMS Directive was amended in 2018 regulating the rapidly growing streaming and video-sharing services, mainly Netflix and YouTube.

In the same year, the General Data Protection Regulation (hereinafter referred to as GDPR) entered into force. The GDPR covers all EU data processing and ensures the right to be forgotten.¹⁷ Building on the principles of the eCommerce Directive, the European Commission published in December 2020 a draft Digital Services Act (DSA) and a draft Digital Markets Act (DMA), as well as created a proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on a single market for digital services and amending Directive 2000/31/EC. The next step in adopting the legislation is for the European Parliament and the Member States to discuss the proposals under the ordinary procedure. The ambition of the Commission is to make 2020-2030 Europe's Digital Decade, with similar actions in many areas. These include drafting the Digital Markets Act and the draft Digital Services Act. Other topics covered by the package also include artificial intelligence, a European data strategy, a European industrial strategy, high-performance computing, cybersecurity, digital skills and connectivity.

THE DIGITAL SERVICES ACT AND THE DIGITAL MARKETS ACT

The DSA aims to harmonise how service providers operate in cross-border EU markets. The draft legislation promotes competitiveness, helps smaller platforms to operate, encourages innovation and rethinks the responsibilities of users, platforms and public authorities. The DSA will put consumer protection in cyberspace at the forefront, providing a framework for transparency and accountability of platforms and help growth in the EU market. The DSA leaves intact the provisions of the eCommerce Directive related to illegal content and the liability of service providers. Intermediary service providers are still not subject to general obligations to track or actively detect illegal content, which means that the platforms are still not obliged to automatically monitor the content on their websites.¹⁸ The proposed legislation

¹⁵ European Commission: e-Commerce Directive. Available at: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/e-commerce-directive> [(accessed: 7 December 2021)]

¹⁶ Krisztina Nagy: *Facebook files – gyűlöletbeszéd törölve? A közösségimédia-plattformok tartalom-ellenőrzési tevékenységének alapjogi vonatkozásai*, In: Gábor Polyák (ed.): *Algoritmusok, keresők, közösségi oldalak és a jog – A forgalomirányító szolgáltatások szabályozása*, Budapest, 2020. Available at: <http://pea.lib.pte.hu/handle/pea/23431> (accessed: 6 December 2021)

¹⁷ Linda Kelemen: *A közösségi platformok szabályozása az Európai Unióban*. Available at: <https://bit.ly/3GAV3Gx> (accessed: 7 December 2021)

¹⁸ Katalin Horváth: *A digitális szolgáltatásokról szóló rendelet (DSA): új jogszabályi környezet a platformgazdaság számára*. Available at: <https://www.jogiforum.hu/blog-ip-it-vedjegy-domain-internet-jogi->

is structured in a step-by-step approach: the four levels of service providers are subject to a uniform set of rules for one part of the service, and the set of rules is cumulative as moving up the levels. The first level, called providers of intermediary services¹⁹ applies to all service providers. The second level applies to hosting providers, including online platforms.²⁰ The third level regulates the additional provisions for online platforms,²¹ while level four deals with the additional obligations for very large online platforms to manage systemic risks.²²

To implement the DSA, Member States will designate one or more responsible authorities, one of which will be designated as the digital service coordinator. The coordinator will be responsible for implementation and coordination at a national level. The coordinator will carry out its tasks impartially and transparently.²³ The legislation establishes the European Board for Digital Services, an independent advisory body of coordinators, to monitor the intermediary service providers. The European Board for Digital Services will advise the European Commission. Jurisdiction will be granted to the Member State where the intermediary service provider is established. If the service provider does not have an establishment in the EU, the residence of its legal representative should be taken into account. The DSA will also impose a sanction for enforcement of the legislation. The maximum amount of the fine shall not exceed 6% of the annual income or turnover of the intermediary service provider concerned. The level of the sanction will vary, the amount of the fine being determined by the seriousness of the infringement committed.²⁴

THE DIGITAL MARKETS ACT (DMA)

The draft legislation was prepared simultaneously as the digital services legislation. The draft aims to regulate online platforms with significant economic power, a strong intermediation position - i.e. a sufficiently large number of consumers and traders - and a dominant market position. A further objective of the DMA is to reduce business users' vulnerability, promote innovation in the sector based on fair competition, and provide consumers with better quality and broader choices at better prices.²⁵

The draft adopts the concept of the gatekeeper in communication theory. In communication theory, gatekeepers filter and transmit incoming information, thus having a significant opinion-forming power. The legislation is intended to cover service providers who are classified as gatekeepers. In order to qualify as a gatekeeper, three criteria must be met: the nature of the service,²⁶ the market value of the company and the number of users.

Another condition for qualification as a gatekeeper is that the company must have a significant market value, i.e., meet specific economic requirements. To qualify as a gatekeeper, a company must have an annual turnover in the European Economic Area of at least 6.5 billion € over the last three years or an average capital market or equivalent real market value of more than 65 billion € over the last year and provide platform services in at least three the Member States. In terms of users, there must be 45 million monthly active end-users and 10.000 business

blog-11/2021/04/19/a-digitalis-szolgalatasokrol-szolo-rendelet-dsa-uj-jogszabalyi-kornyezet-a-platformgazdasag-szamara/ (accessed: 8 December 2021)

¹⁹ DSA Article 10-13.

²⁰ DSA Article 14-15.

²¹ DSA Article 16-24.

²² DSA Article 25-33.

²³ DSA Article 41.

²⁴ DSA Article 42. 3.

²⁵ Explanatory Memorandum of the DMA.

²⁶ The following services may be classified as gatekeepers: online intermediary services, online search engines, online social networking services, video-sharing platform services, number-independent personal communications services, operating systems, cloud services and advertising services.

users registered in the EU. In case of non-compliance, a fine may be imposed, up to a maximum of 10% of the total turnover of the gatekeeper in the previous financial year.²⁷ Recently, the online space has changed significantly. The issues that can be found here pose significant challenges to the legislator. It is clear, that the provisions of the eCommerce Directive and AVMS Directive are simply not sufficient to regulate the social media platforms. There is an urgent need to (re)regulate platforms, but caution must be exercised to avoid over-regulation. Certainly, the DSA and DMA proposals will have a significant effect on the regulation of the online space. We are sure to witness exciting changes in the forthcoming years concerning the regulation of social media platforms.

²⁷ Chapter II. on Gatekeepers.

GYŰJTEMÉNYI MOBILITÁS ÉS MŰTÁRGYKÖLCSÖNZÉS JOGI ASPEKTUSAI

*dr. Sztermen Orsolya Lili **

I. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

BEVEZETÉS

Doktori kutatómunkám a gyűjteményi mobilitás európai programjával kíván foglalkozni, mely az Európai Unió kulturális politikájának részeként az elmúlt 15 évben jelentős eredményekkel fut. Kutatómunkámban számba veszem a vonatkozó intézményeket és jogi eszközeiket, az elkészült dokumentumokat a nemzetköz és a hazai gyűjteményi mobilitás esetkörében. Megvizsgálom, hogy azok milyen hatással voltak és vannak a hazai aktívan kölcsönző múzeumok életében, azok telephelyeinek gyűjteményi mobilitás tevékenységében. Nem csak a gyűjteményi mobilitás programjával, de az Unió kulturális politikájával is foglalkozom. A gyűjteményi mobilitás program keretében megvalósuló jogi aktusok közül a haszonkölcsön-szerződéssel foglalkozom részletesebben, de sorra veszem majd a mobilitás tárgykörébe tartozó megkerülhetetlen jogintézményeket is, így a kölcsönzések adminisztrációját, a biztosítás és nem-biztosítás kérdését, a műtárgyak biztosítási összegének meghatározását, a kiállítási garanciát, a jogi immunitást, a hosszú távú kölcsön intézményét, a kölcsönzési díjakat és a szállítmányozást. Mindezeket vizsgálom kutatásaimban a szempontból is, hogy az uniós és a nemzetközi jogi törekvések e területeken milyen hatást gyakorolnak a magyar múzeumok kialakult gyakorlatában. Elhatárolást kívánok tenni a haszonkölcsön-szerződés és más nevesített, a kulturális javak mobilitásához nem használt, de típusát tekintve hasonló szerződések között.

DOGMATIKAI MEGHATÁROZÁSOK

Gyűjteményi mobilitás: a muzeális intézmények alapleltárában szereplő kulturális javak kölcsönvétele és kölcsön adása más muzeális intézmény számára, a kulturális javak mind szélesebb megismerhetőségének és hozzáférhetővé tételének érdekében.¹

Időszaki kiállítás: legfeljebb 12 hónapig nyitva tartó kiállítás.²

Kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.³

Kurír: műtárgykísérő szakember⁴.

Regisztrátor: műtárgykölcsönzési szakember, első betöltött pozíciója az Egyesült Királyság területén 1991-ben volt. Megnevezése regisztrárként is ismert és helyes.⁵

Soft law: olyan jogalkotók által tett nyilatkozat, mely nem rendelkezik jogi kötőerővel, de mások magatartására befolyásoló erővel bír.⁶

* Témavezető: Dr. habil. Juhász Ágnes egyetemi docens

¹ Ronald de Leeuw et al., Lending to Europe: Recommendations on Collection Mobility for European Museums, Council of the EU, Rotterdam, 2005, 8-9.

² 2012. évi XCV. törvény a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről 2§

³ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről 7§

⁴ Revised Courier Guidelines Executive Summary, International Exhibition Organizers, 2009.

⁵ Ronald de Leeuw, Recommendations on Collection Mobility, i.m., 11.

⁶ <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199796953/obo-9780199796953-0040.xml>

ALAPVETÉS

A gyűjteményi mobilitás a múzeumok gyűjteményeinek kölcsönadása és kölcsön vétele más muzeális intézmény által kiállítás, kutatás, tudományos munka céljából. A gyűjtemények ilyen formán történő mozgatása elősegíti az európai gyűjteményekben őrzött műtárgyak, a közös európai örökség megismerését, megőrzését és terjesztését Európa és a világ polgárai körében. A gyűjteményi mobilitás jó esetben intézményközi reciprocitáson alapul, amely ha nem is minden esetben valósul meg, mindenképp elősegíti a kölcsönös bizalom, együttműködés és aktív kapcsolatok intézményközi fennállását. Jelenleg több mint 30.000 múzeum működik Európa szerte, melyeket körülbelül 500 millió ember látogat évente. A múzeumoknak azonban csak töredéke szervez jelentős méretű, időszaki kiállításokat. Felmérések kimutatták, hogy a múzeumok aktív kiállítási programjai vonzzák a látogatókat, az állandó kiállítások kedvéért sokkal kevesebben utaznak és látogatnak el az intézményekbe. A nagyszabású, jelentős ismertséggel dicsekedhető kulturális javak időszaki kiállításai azonban mágnesként vonzzák az érdeklődőket, ezzel csábítva őket az állandó kiállítások gyűjteményeire is. E gyűjteményi mobilitás témáit boncolgatva számos jogszabály, ajánlás és tanulmány született mind nemzetközi, mind uniós, és a hazai gyakorlat szintjén is.⁷

MAGYARORSZÁG ÉS GYŰJTEMÉNYEINEK MOBILITÁSA

Hazánkban több, nagy látogatottságú múzeum üzemel. 2015-ben 701 múzeum nyitotta kapuit, melyet egy KSH adatközlésből is lehet tudni.⁸ E múzeumok, ha honlapjukra felmegyünk, vagy ha megvizsgáljuk a KSH statisztikai adatokat, sok időszaki és állandó kiállításnak adnak otthont. A vidéki intézmények időszaki kiállításai általában belföldi kölcsönzések révén valósulhatnak meg, az önkormányzati fenntartású múzeumok nehezen jutnak nemzetközi anyagokhoz. Az ehhez szükséges tapasztalat, rutin, ismeret és jártasság inkább a nemzetközi viszonylatban is ismertebb budapesti múzeumok birtokában van. A nevezett statisztikai kimutatás arról tanúskodik, hogy a rendszerváltást követően sem a múzeumok száma, sem a látogatottság nem növekedett a maihoz képest. Míg 1990-ben 754 muzeális intézmény működött Magyarországon, 2015-ben csak 701 volt ez a szám. A látogatók száma 1990-ben 13.977 ezer fő volt éves szinten, 2015-ben 9.513 ezer. A kiállítások száma azonban 2015-ben a duplája a '90-es évek kiállításszámához képest, 4.292 darab egy év alatt. A tárlatvezetések, a kiadványok és a rendezvények száma is két-háromszorosára nőtt a '90-es évek számaihoz képest. Érdekes, hogy 2000- és 2002 közt 812 múzeum működött hazánkban, a kiállítások száma azonban 2015-ben a legmagasabb. A látogatottságra ez már nem igaz, 2000 és 2004 között is magasabb látogatottságnak örülhettek az intézmények, mint egy-két éve. Egyértelműen Budapest múzeumai mutatják a legnagyobb aktivitást a számok tükrében. A megrendezésre kerülő időszaki kiállításokra jellemző, hogy ha kisebb kiállításról van szó, 4-5 helyről érkeznek a műtárgyak, azonban egy-egy nagy kiállítás esetében, mint például a Modigliani vagy a Picasso-alkaváltozások az SZM-ben, 40-70 kölcsönadótól is érkehetnek a művek. Az SZM belföldi, kimenő kölcsöneinek a száma hozzávetőlegesen 23 volt 2016-ben, külföldre viszont a duplája, 50 is ment. Minél nagyobb gyűjteményi anyag vándorol ki időszakos helyére a múzeumnak, annál nagyobb ismertségre tesz szert az anyaintézmény.

⁷ Ronald de Leeuw, Recommendations on Collection Mobility, i.m., 9.

⁸ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zkk005.html

A MUZEÁLIS INTÉZMÉNYEKRE VONATKOZÓ HAZAI JOGANYAG

A magyar jogban számos jogszabály érinti a kultúra és a muzeális intézmények tevékenységi körét.⁹

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló törvény (továbbiakban: Kultv.)¹⁰ tartalmazza a muzeális intézményekre vonatkozó alapvetések legnagyobb részét.

4. § Mindenkinnek joga, hogy

a) megismerhesse a kulturális javakat és ezek jelentőségét a történelem alakulásában, a nemzeti, nemzetiségi önismeret formálásában, valamint az ezek védelmével kapcsolatos ismereteket a muzeális intézmények tevékenysége, a könyvtári szolgáltatások, az oktatás, a közművelődés, az ismeretterjesztés, a sajtó és a tömegtájékoztatás útján.¹¹

A gyűjteményi mobilitás, mint a múzeumok egyik tevékenysége a Kultv. rendelkezéseinek értelmében valósul meg. E szerint a múzeumok feladatai többek között:¹²

- a társadalom szolgálatában állva a közösségekkel, valamint településekkel aktív kapcsolatokat ápol, a közösség számára nyilvánosan üzemel,
- a kulturális javakhoz széleskörű és egyenlő hozzáférést biztosít,
- működése nem gazdasági haszonszerzés célján alapszik,
- a működési engedélyében meghatározott gyűjtőkörébe tartozó kulturális javak gyűjteményeit tekintve gondoskodik a gyűjteménygondozásról, tudományos feldolgozásról, publikálásról és a hozzáférhetővé tételről,
- a kulturális javakhoz történő hozzáférhetővé tétel feladatának keretében gondoskodik állandó és időszakos kiállítások megrendezéséről, digitalizál, közművelődési programokat és kiadványokat szervez és szerkeszt, kutatási tevékenységet biztosít, s turisztikai vonzerejénél fogva elősegíti a gazdaság élénkítését,
- gyűjteményének gyarapítását többek között csere útján biztosítja.

A 30/2014. EMMI rendelet az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól is említi a mobilitást, mint a múzeum kiemelt feladatainak ellátása.

3 § Az 1. § (2) bekezdés d) pontja szerinti kiemelt feladata ellátása érdekében a múzeum gyűjtőkörében

e) kiállítási politikájával biztosítja a gyűjteményi mobilitás elvének való megfelelést.¹³

A felsorolt feladatok kielégítése érdekében valósul meg intézmények között a kulturális javak cseréje, amely folyamatot a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv.¹⁴ és a Kultv. 38/A. § szabályoznak részletesen. Az intézmények alapleltárában szereplő kulturális javak a külön jogszabályban meghatározottak szerint cserélhetők el az adott intézmény gyűjtőkörébe tartozó más kulturális javakkal.

A GYŰJTEMÉNYI MOBILITÁS TIPIKUS TERÜLETEINEK JOGI VONATKOZÁSAI

Minden, a kulturális javakat érintő intézményközi kölcsönzés esetén, a kölcsönzés tárgyát képező műtárgyak olykor felbecsülhetetlen eszmei és kulturális értéke miatt felmerülnek olyan kérdések, melyeket jogilag is rendezni szükséges. Ilyen kérdések például a kölcsönzött

⁹ <http://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/kultura/muzeumi-terulet/muzeumi-terulet>

¹⁰ 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról, és a közművelődésről

¹¹ Uo. 4§

¹² Uo. 42§

¹³ Uo. 3§

¹⁴ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről

műtárgyak biztosítása, szállítványozó cég kiválasztása és megbízása, az állami immunitás megléte vagy maga a kölcsönszerződés megkötése. A gyűjteményi mobilitás programot, mint korábban is írtam, a 2005-2006-os kulturális munkaterv öt legfontosabb alapelvének egyikeként jelölte meg a Bizottság. A munkaterv ideje alatt számos jó megoldás és iránymutatás született ezen területek kezelésére. Az aktív munkát követően pedig napjainkig tartanak a szakkonferenciák, workshopok a kérdéses területek megvitatására. Az alábbi témákat szeretném bemutatni az uniós iránymutatások tükrében.

BIZTOSÍTÁS

Egy megrendezésre kerülő kiállítás egyértelműen legnagyobb költsége a műtárgyakra kötött biztosítás összege. A biztosítás összegének meghatározása azonban nem egyszerű folyamat. Mekkora költséget is jelenthet például egy már nem élő világhírű festő művének a piaci értékét megállapítani, s a kiállítás kedvéért kölcsönvett és utaztatott több, akár húsz-harminc kép esetében e képzett biztosítási díjat múzeumok által meg is fizetni egy kereskedelmi biztosítónak? A biztosítási díj általában a biztosítási összeg egy-három ezreléke. Ez az arány kevésnek tűnhet, de ha a műtárgyak értékére gondolunk, akkor érzékelhető, hogy akár egy darab festmény esetében is elérheti a biztosítás összege a tíz-tizenötezer eurót. A biztosítók is eltérő arányszámot használnak annak tükrében, hogy mekkora a káresemény bekövetkezésének esélye: szállítás alatt nagyobb az esélye a károk keletkezésének, mint a megnyitott kiállítási idő alatt, mikor is az alkotások fix helyükön tartózkodnak. A műtárgyak értékének meghatározásában is megállapodhatnak a kölcsönadó és kölcsönvevő intézmények, de akár a nem biztosítás esete is szóba kerülhet. Ez utóbbi annak köszönhető, hogy az állami tulajdonú műtárgyak esetében az állam önmaga tulajdonát nem biztosítja, így egy államon belüli kölcsönzés esetében a biztosítási díj elhagyhatóvá válik.¹⁵

KIÁLLÍTÁSI GARANCIA ÉS KIÁLLÍTÁSI VISZONT-GARANCIA

A biztosítóknak fizetendő nagymértékű díj csökkentése érdekében az állam is szerepet tud vállalni, méghozzá a kiállítási garancia vagy a kiállítási viszont-garancia vállalásával. A kiállítási garancia vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket az Államháztartásról szóló 2011. évi CXCV tv. (továbbiakban: Áht.) és a 110/2006. (V.5.) az állam által vállalt kezesség előkészítésének és a kezesség beváltásának eljárási rendjéről szóló Kormányrendelet tartalmazza. Az Áht. rendelkezési a kiállítási garanciára:

JOGI IMMUNITÁS

A jogi immunitás hazai szabályozását a 2012. évi XCV. a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről című törvény tartalmazza.¹⁶ A jogintézmény lényege, hogy a kölcsönzött kulturális javak különleges védelmének ideje alatt a kölcsönzött kulturális javakra tilos olyan bírósági, hatósági vagy más hivatalos eljárás során intézkedés, kényszerintézkedés végrehajtását elrendelni, mely korlátozza vagy elvonja a kölcsönzött kulturális javakkal kapcsolatos rendelkezési vagy birtoklási jogokat. A kiállító birtokából jogellenesen kikerült kulturális javak esetében ez a különleges védelem nem áll fenn. A jogszabály diplomáciai védelmet biztosít a kölcsönzött kulturális javakra a kiállítás, valamint a kiállítási megjelenés megszervezésének idejével hosszabbított időtartamra. Ezáltal a kölcsönadott tárgyak a kiállítás befejeztével sem ütköznek semmilyen akadályba a visszaszolgáltatás esetére. Negatív példa a 2005-ben történt lefoglalás esete: a Puskin Múzeumból kölcsönzött ötvennégy darab műtárgy

¹⁵ Ronald de Leeuw et al., *Lending to Europe*, i.m., 10.

¹⁶ 2012. évi XCV. törvény a kölcsönzött kulturális javak különleges védelméről

került lefoglalás alá, orosz államadósságra hivatkozva a svéd illetőségű Noga cég igénye kapcsán.

HOSSZÚTÁVÚ KÖLCSÖNÖK

Két típusú kölcsönzés valósul meg múzeumok között: az egyik a rövid távú kölcsön, mely tipikusan időszaki kiállításokhoz beszerzett művészeti alkotások esetében valósul meg, illetve a hosszútávú kölcsön, mely más megfontolásokból és célok miatt valósul meg és fél évnél mindenképp hosszabb időtartamra szól. Az első hosszútávú kölcsön 1958-ban valósult meg az amszterdami Rijksmuseum és a londoni Nemzeti Múzeum között. 2003-ban szakkonferencián Delphiben, majd azt követően Nápolyban, Hágában, Manchesterben, Helsinkiben és Münchenben is foglalkoztak a szakértők a témával.¹⁷

A MŰTÁRGYKÖLCSÖNZÉSI SZERZŐDÉS ELHATÁROLÁSI KÉRDÉSEI

A kölcsön folyamatának meghatározó dokumentuma a haszonkölcsön-szerződés, mely rendezzi a felek között kialakult kötelezettségvállalásokat és a 6. fejezetben ismertetett releváns kérdéseket. A magyar jogszabályok rendelkezései értelmében nincs típuskényszer a műtárgy kölcsönszerződésére tekintettel, tartalmi előírások azonban vannak a Kultv. 38.§-ban:

- írásbeli, határozott idejű szerződés
- a szerződésnek tartalmaznia kell: a kölcsönvevő által a kölcsönzött kulturális javaknak biztosítandó állományvédelmi követelményeket, beleértve a klimatikus viszonyokat, a csomagolás és a szállítás feltételeit, a kölcsönzött kulturális javak sérülése esetén követendő eljárást, a kölcsönvevő által nyújtandó vagyonszükségleti feltételeket, beleértve az esetlegesen szükséges muzeológusi, rendőrségi vagy egyéb fegyveres kíséretet is.
- a szerződéshez mellékelni kell a kölcsönzött kulturális javak leltári számával ellátott jegyzéket, a fennálló fizikai állapotukat bizonyító szakleírást és képi dokumentációt.

ELHATÁROLÁSI MEGKÖZELÍTÉSEK

A haszonkölcsön- és a letéti szerződés elhatárolásának legfőbb pontja, hogy míg haszonkölcsön esetében a műtárgyakat használatba, addig a letét esetében azokat őrizetbe adják. A konszenzuális típusú *haszonkölcsön-szerződés* ún. használati szerződés, mely lényegében a bérlet és a haszonbérlet ingyenes alakzata. A *letéti szerződés* ugyancsak konszenzuálszerződés, megőrzési szolgáltatásra irányul, visszterhes ügyletként definiálja a Ptk. A felek kifejezetten a dolog megőrzésére, épségben tartásában állapodnak meg, a letevő és a letéteményes kötelezettségeire a felek megállapodása az irányadó. A dolog használat, hasznosítás, vagy más birtokába történő átengedés esetére a Ptk. főszabály szerint tilalmat ír elő. A haszonkölcsön-szerződés a tulajdonjog tartalmát képező birtoklás, használat és hasznok szedésének jogát engedi át ingyenesen vagy visszterhesen másik fél részére. Visszterhes ügylet esetében az ellenérték szimbolikus, így nem viseli magán a bérlet vagy a haszonbérlet jegyeit. A haszonkölcsönt a bérlettől, a haszonbérlettől és a rendhagyó haszonkölcsöntől az ügylet ingyenessége és szubszidiárius jellege határolja el. Ez utóbbi vonja maga után a teljesítés megtagadására és a szerződés felmondására vonatkozó kedvezőbb szabályokat. A szívességi kölcsöntől az ügylet tárgyának dologi jellege ad elhatárolást. A haszonkölcsön-szerződés tárgya meghatározott dolog időleges használatba engedése, ill. ugyanennek a dolognak a visszaadása. A meghatározott, birtokba vehető testi tárgy lehet ingó és ingatlan. Ingó abban az esetben, ha

¹⁷ ICOM Code of Ethics for Museums, 202.

tulajdonságára nézve helyettesíthető /res fungibilis/, de nem elhasználható vagy elfogyasztható /res non consumptibilis/, hiszen az tulajdonszerzést eredményezne, s az esetben már szívességi kölcsön valósulna meg. A kiállítási célú igénybevétel, azaz a használat, nem eredményezheti a dolog elhasználódását. A kölcsönvevő a kölcsönzött kulturális tárgyat rendeltetésének megfelelően használhatja, a rendeltetésellenes vagy szerződésellenes dologhasználat szerződésszegésnek minősül, ami a korábbi Ptk. szerint rendkívüli felmondást és kártérítési igényt alapozhat meg. A Ptk. e szerződéstípust a felek bizalmi viszonyán alapuló, fiduciárius szerződésként kezeli. Korábban a haszonkölcsön reálszerződés volt, de ma a polgári jog konszenzuálisként szabályozza, melynek hátránya a clausula rebus sic stantibus elvének alkalmazásával védhető ki. E szerint az elv szerint a kötelezett a teljesítést a szerződéskötést követően felmerülő bizonyos méltányolható okoknál fogva megtagadhatja. Ezen felmerülő okok Ptk.-beli szabályozásából következtethető, hogy az ügylet bizalmi jogviszonyt keletkeztet. Ennek tükrében a kölcsönadó nem csak akkor tagadhatja meg a teljesítést, amikor a felek körülményeiben lényeges változás áll be, vagy amikor felmondásnak lenne helye, hanem akkor is, ha a kölcsönvevőhöz fűződő viszonyában állt be olyan lényeges változás, amelynél fogva a szerződés teljesítése tőle már nem elvárható.¹⁸

¹⁸ Benke József, Az új Polgári Törvénykönyv magyarázata, Kommentár a 2013. évi V. törvényhez, Budapest, 2016 Menedzser Praxis, 806.

A PÉNZHAMISÍTÁS NEMZETKÖZI KÖRNYEZETE

Töreki Milán

*III. évfolyamos doktorandusz hallgató
Nemzeti Közszolgálati Egyetem*

BEVEZETÉS

A pénzhamisítás egyidős a pénzhasználat elterjedésével, sokak szerint maga a hamisítás hivatása a második „legősibb” mesterség a prostitúció után. Az euró 2002-es bevezetését követően sem sokat kellett várni az első hamis eurós érme felbukkanására. Az első hamis 1 eurós, német hátlappal rendelkező érmét egy írországi boltban találták meg 2002-ben. Viszont a pénzhamisítás elterjedése sok esetben megelőzi pénzhamisítás szankciójának, illetve az egyéb prevenciók lépéseinek a bevezetését. A modern korokban is egy – egy pénzcseré mögött gyakran pénzhamisítás elterjedése áll. Például egy 2014-ben végzett kutatás szerint az akkoriban forgalomban lévő angol 1 fontos érmék 3,04%-a volt hamis, éppen ezért 2017-ben új bimetal, 12 szögletű 1 fontos érmét hozott a brit kormány forgalomba, hogy ezzel is nehezítse a hamisítók dolgát.¹ Általános vélekedés volt, hogy a bimetal (azaz két fémből készült) érmék kifognak a hamisítokon, ám ez hamar kiderült, hogy téves vélekedés: 2002 és 2006 között megközelítőleg 400 000 darab hamis euróérmét vontak ki a forgalomból, igaz a 69 milliárd darab euróérméhez képest ez elenyésző arány.²

Jogtörténeti szempontból Kr. e. 81-ben megalkotott Lex Cornelia szabályozta először részletesen a pénzhamisítást, mint bűncselekményt. A törvény több tényállást és pénzhamisításnak könyvelt el. A testamentaria nummaria ugyanúgy büntetéssel súlytandó, aki az ötvénybe kisebb értékű pénz belekever, aki a pénz ércmennyiségének csökkenti, aki a forgalomban lévő pénz utánozza, valamint azt is, aki hamis pénz tudatos kiadásában részt vesz. A büntetés minden esetben a száműzés volt. Ez meglehetősen enyhe büntetésnek számított ugyanis, a pénzhamisítás legtöbbször a felségsértés kategóriájába tartozott, ugyanis királyi kiváltság volt a pénzkibocsátás monopóliuma, aki ezt megsértette az tulajdonképpen magát az uralkodót sértette meg. A római császárkorban a pénzek hátoldalán a császár képmása szerepelt már, s emiatt a pénzhamisítás büntetőjogi megítélése megváltozott, már nem a vétség, hanem a császári felség megsértéseként volt értelmezendő.³ Dante feljegyzéseiből ismerjük név szerint az első pénzhamisítót, Mastro Adamo-t, aki a 13. századi Firenzében hamisított aranyforintokat, tetteért akasztás járt. 1690-ben Angliában letartóztatták Rogers házaspárt, akik 40 darab ezüstpénz körbevágásáért állítottak bíróság elé. Thomast felakasztották és felnégyelték, Annet pedig elevenen elégették. Egyébként Angliában 1797 és 1821 között több mint 300 ember akasztottak fel pénzhamisításért, e szigorúság példázására George Cruikshank grafikusművész tervezett egy bankjegyutáncot, amit William Hone adott ki és a főpénztáros aláírását a hírhedt egykori nyilvános hóhér, Jack Ketch váltotta fel.⁴

Magyarország esetében I. István államszervező intézkedéseinek egyike az önálló magyar pénzverés megindítása. Ezzel István a magyar állam külpolitikai önállóságát, továbbá uralkodói

¹ *How can I spot a fake £1 coin?* <https://www.telegraph.co.uk/finance/personalfinance/10707540/How-can-I-spot-a-fake-1-coin.html> (Utolsó elérés: 2021. 12. 10.)

² *Euro coin counterfeiting in 2006* https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_07_19 (Utolsó elérés: 2021. 12. 10.)

³ Tóth Dávid: *A pénzhamisítás egyetemes története* In: Ádám Antal (szerk.): *PhD tanulmányok 14. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Doktori Iskolája, Kódex Nyomda Kft. Pécs, 2016, 137. – 140. oldal*

⁴ *Counterfeit and imitation notes* <https://www.bankofengland.co.uk/museum/online-collections/banknotes/counterfeit-and-imitation-notes> (Utolsó elérés: 2021. 12. 10.)

függetlenségét is kifejezte. Fejlett belső piac híján azonban a hamisítványok forgalmazásának még kicsi a piaca. Az ismert kora Árpád-kori hamisítványok száma jelentéktelen. A büntetés azonban a magyar szokásjog szerint is halál. A XII-XIII. század fordulóján pénzverés felségjoga már a király bevételeinek számottevő forrása. Az 1298. évi 40. törvénycikk „A hamis pénzverők büntetéséről” az első, ahol írott törvény mondja ki az ezért járó büntetést. „És ha valamely személy vakmerő merészséggel saját birtokán vagy házában pénzt veretne, e birtokától vagy házától foszák meg, s a törvény büntetését nyerje el”. A „törvény büntetése” utalás a korábbi szokásjogra.

A modern büntetőjog és a felvilágosodás jelentős alakja, Cesare Beccaria volt az első, aki kétségbe vonta a pénzhamisítás közjogi jellegét, szerinte a pénzhamisítónak nem az a célja a bűncselekmény elkövetésével, hogy felségjogot sértsen, hanem, hogy mások érdekeinek rovására, tiltott módon saját maga javára gazdagodjon meg.

Előadásomban kitértem azokra a példákra, amikor is maga az állam az, aki tudatosan ugyanazon a névértékű érméknek csökkenti a nemesfém tartalmát, valamint azok a jogesetekre, amikor is sérül az államnak/uralkodónak a pénzkibocsátási joga, illetve azon esetekre is, amikor a hadviselő felek próbálják meg egymás valutáját tönkre tenni úgy, hogy annak a hamisításába és terjesztésébe kezdenek.

BERNHARD HADMŰVELET: A PÉNZHAMISÍTÁS HADSZÍNTERE

A Bernhard-hadműveletének eredeti célja az volt, hogy a nácik a hamis bankók angliai forgalomba hozatalával az infláció növelése, az angol font iránti bizalom, és ezzel a szilárd lábakon álló angol gazdaság megrengetése volt. Az „A” terv szerint a hamis pénzt egyszerűen Nagy Britannia felett szórták volna szét tonnaszámmra. Ez végül nem valósult meg.

Viszont 1942-től az új elképzelés szerint a hamis pénzt inkább titokban használták volna fel, hogy a tisztára mosásából befolyó nyereségből német hírszerző műveleteket finanszírozzanak, illetve magukat a hamis bankjegyeket is használták fizetésre. A németek számára ez sokkal nagyobb előnyt jelentett, mivel svájci és más semleges országok bankjaiban beváltva, nagy haszonra tettek szert, és ebből finanszírozták például Mussolini kiszabadítását, valamint a háború után a nácik menekülését Európából: ez volt az Odessza hadművelet. A hamisítványokat a Berlin melletti Sachsenhausen koncentrációs tábor 140 zsidó rabja készítette a névadó Bernhard Kruger SS-őrnagy felügyeletével.

A háború végének közeledtével arra utasították a rabokat, hogy semmisítsék meg a hamisításra utaló nyomokat, a maradék hamis pénzt pedig végül a közeli Toplitz-tóba dobták. A legyártott pénz mennyiségéről különböző becslések vannak, de valahol 132 és 300 millió font közé tehető. Bár a nagy része eltűnt vagy elpusztult, elég hamis bankjegy került forgalomba ahhoz, hogy a Bank of England bevonta a lemásolt bankjegy típusokat, és a háború után újratervezett változatokat adott ki. Néha még manapság is felbukkan egy-egy darab, a gyűjtők nagy örömeire, hiszen a legtöbb bankjegygyűjtő számára a gyűjtemény ékkövéjét jelentheti egy ilyen példány.⁵

A hamisítványokat néhány jellegzetes eltérésről lehet felismerni: a legszembetűnőbb, hogy a vízjelben a Bank of England második N betűjének alsó szárából induló vonal a talp közepétől indul, míg az eredetnél a talp bal oldalról. A felismerésben segít még az Angliát jelképező Viktória rajzolatának néhány elnagyolt eleme, főleg a szeméi, és rajz szélén lévő díszítés kidolgozatlansága, valamint a címletet leíró betűk körül lévő körök közül a sarkokban lévő

⁵*A time when Nazis planned to bomb Britain — with Money!* <https://historyofyesterday.com/counterfeit-operation-bernhard-4b037f65d072> (Utolsó elérés: 2021. 12. 11.)

szögletessége. Ezeken kívül meghatározott sorszámok, aláírások, kiadási évek lehetnek csak a hamisítványokon.⁶

Egyébként a náci pénzhamisítás történetét egy 2007-es osztrák film is feldolgozta, Pénzhamisítók címmel.

EGY KÜLÖNLEGES, "HELYI VALUTA" TÖRTÉNETE

Az brit birodalmi pénzek gyűjtőinek egyik kedvenc darabja a Lundy szigetén kiadott one és half penny-s ún. puffin penny-k.

A kalandos életű angol üzletember Martin Coles Harman 1925-ben vette meg a nyugat angliai partoknál található aprócska Lundy szigetét (kb. 5 km hosszú és 1 km széles), ahol deklarálta saját "királyságát".

Minden valamire való királynak van saját pénze, így Harman 1929-ben készíttetett Birminghamben 50 000 darab bronz 1 és fél penny-st a forgalomban lévő angol penny-s érmék mintájára. A szigeten pedig, mint helyi fizetőeszközt lehetett használni és egyenértékűnek kellett elfogadni a brit veretekkel. A korabeli beszámolók is igazolják, hogy valóban használták ezeket az érméket a forgalomban például a helyi vendéglőben.⁷

Harman minta érméket küldött a (Royal Mint) Királyi Pénzverdébe, ahol először köszönetet mondtak érte, majd figyelmeztették az 1870-es pénzverési törvény (Coinage Act 1870) 5. szakaszára. (Miszerint: "Semmilyen arany-, ezüst-, réz- vagy bronz érmét, bármilyen értékű fémből vagy vegyes fémből nem készíthetnek és nem bocsáthatnak ki, kivéve a Királyi Pénzverdét.")

Harman a vádakra azzal érvelt, hogy Lundy egy kis királyság a Brit Birodalomban, de Anglián kívül van, ugyan elismerik V. György királyt államfőként, azonban határozottan állította, hogy Lundy önszabályozó uralom a Brit Birodalomban. Harman érvelése nem hatotta meg a bírakat, akik az illegális pénzkibocsátásért pénzbüntetést szabtak Lundy szigetének első királyára.

Az érmék előlapján a sziget szimbóluma lunda (angolul puffin, innen a "valuta" neve) látható, a hátoldalán pedig Martin Coles Harman. A gyűjtői érdeklődést jól mutatja, hogy 1965-ben, 1977-ben és 2011-ben is újraverték őket, sőt aranyérmét tartalmazó érmesor is született a kalandos királyság és uralkodója emlékére.

AZ 1925-ÖS FRANKHAMISÍTÁSI BOTRÁNYRÓL

Az ügy gyökerei 1923-ig nyúlnak vissza, amikor magyar jobboldali körök francia 1000 frankos bankjegyek tömeges hamisításával akartak bosszút állni Franciaországon, valamint pénzt biztosítani irredenta vállalkozásaikra. A hamisítás, állítólag a legfelsőbb magyar politikai kör, így Bethlen István miniszterelnök, Teleki Pál volt miniszterelnök tudomásával folyt. Miután azonban 1925 decemberében Amszterdamban letartóztatták a hamis frankot terítő magyar állampolgárokat, a botrány viharos gyorsasággal emelkedett nemzetközi szintre, és Magyarországon is számos letartóztatásra került sor.

A hamisítás a budapesti Térképészeti Intézetben történt, amely a Honvédelmi Minisztérium felügyelete alá tartozott. Az eszközök (gép, papír, sajtó, boríték) főleg Németországból és Ausztriából érkeztek. A szükséges kellékek birtokában a legnagyobb címletűt, az 1000 frankost kezdték gyártani. A végeredmény 30 000 darab hamis, „bleu et rose”-típusú ezerfrankos, amely közül 4400 jó, 9000 közepes és 16 000 rossz minőségű született.⁸

⁶ *Consecutive 1937 Operation Bernhard 10 Pound Forgeries* <https://www.cointalk.com/threads/consecutive-1937-operation-bernhard-10-pound-forgeries-2.337334/> (Utolsó elérés: 2021. 12. 11.)

⁷ *Lundy field society*: <http://www.lundy.org.uk/about-lundy/history/1925-1969> (Utolsó elérés: 2021. 12. 11.)

⁸ Ablonczy Balázs: *Összeesküvés a frank ellen*. In: Rubicon 2005/9.

Ezt az ezer frankost a Banque de France a magyar hamisítási kísérlet miatt 1929-ben lecserélte a „Cérès et Mercure” típusra, majd 1933-ban a forgalomból is kivonta. A hamisítás végeztével a nyomdagépeket, nyomólemezeket és egyéb eszközöket megsemmisítették. Az első, nemzetközi pénzhamisítás elleni egyezmény előzménye éppen a frankhamisítási botrány volt: A Genfi Egyezményt 1929. április 20-án több mint 30 ország képviselőjében kötötték. Magyarország is csatlakozott az egyezményhez, amelyet az 1933. XI. törvénnyel hirdetett ki. Az egyezmény számos bűnügyi együttműködéssel kapcsolatos szabályt tartalmaz:

- Másik részes államában történő elítélést bűnisméltés esetén, visszaesés szempontjából el kell ismerni.
- A szerződő fél állampolgárainak az eljárásban való részvételekor biztosítani kell a sértetti jogokat.
- Kölcsonös kiadatási egyezmény hiányában a külföldön pénzhamisítást elkövető saját állampolgárt ugyanúgy büntetőeljárás alá kell vonni, mintha saját jogterületén követte volna el.
- A szerződő felek a pénzhamisítás bűncselekményét egymás közt kiadatási oknak ismerik el.
- A hamis pénzt és a használt eszközöket és tárgyakat le kell foglalni, el kell kobozni és ki kell adni ama ország központi hivatalának, amelynek pénzére a bűncselekményt elkövették.

ZÁRSZÓ

A pénzhamisítás fogalomköre nagyon szerteágazó az egyszerű magánszemély bűnelkövetőktől az állami és/vagy hadászati szintekig. A pénzhamisítás olyan gazdasági bűncselekmény, amely az állam pénzkibocsátási monopóliumát, illetve a pénzforgalom biztonságát sérti. Ennek rendkívül sok aspektusa lehet. Rövid előadásomban törekedtem arra, hogy e széles téma néhány sarokpontját és példáját bemutassam. Annak ellenére, hogy a készpénzhasználat folyamatosan csökken állandó veszélyt jelentenek a pénzhamisítók: Az Európai Központi Bank 2019-es közlése szerint ugyan csökkent a hamis euróbankjegyek száma a forgalomban, de így is 2019 első félévében 13,5 millió euró volt!⁹

A pénzhamisítás elleni egyik fő küzdelem éppen a nemzeteken átívelő jogharmonizáció lehetne, valamint a kohézió erősítése az országok bűnüldöző és prevenciós szervezetei között.

⁹ Melyik bankjegy a bűnözők kedvence? Így módon kerülheti el őket: <https://www.napi.hu/nemzetkozi-gazdasag/bankjegy-euro-fizetes-keszpenz.678403.html> (Utolsó elérés: 2021. 12. 12.)

CHURCHES AND THEIR STATUS WITHIN NATIONAL BORDERS IN CENTRAL EUROPE

*Károly Vigh**

1st year doctoral student

Faculty of Law and Political Sciences of the University of Szeged

INTRODUCTION

Church and religion are inseparable concepts as churches are first and foremost communities of religious people. Religiosity is a defining form of worldview belief, but not the same as worldview. Churches acquire legal personality under state law, as legal persons are “created” by law, and the state is confronted with the existence of churches as organizations claiming rights or organized under their own law.¹ European integration has and will have an impact on the daily lives of churches. We can think here of the social, educational and cultural consequences, as well as the EU's economic, employment and tax policies. The fact that the status of churches varies from country to country can lead to anomalies.²

The impact of the churches on society in historical times has always been decisive for the society of the given state, which could mean cooperation, mutual exercise of power or opposition to each other along the state, ruling policy and the given church policy. And in modern societies, it has become a principle to separate between the state and the churches, and to prohibit restrictions on religious practice and freedom of conscience for these state-church relations, different models have emerged that define the relationship between churches and social arrangements. These models are the basis for how and by what means a given EU Member State determines which religious community it considers and accepts as a church. Legislative decisions are always backed by state policies, which for some reason highlight a particular religious community in each society. These highlights thus constitute positive discrimination for some religious communities while negative discrimination for other communities. In the case of prominent religious communities, one may also wonder how inherited this state gesture is. Does the state have the potential to “restore the state of origin,” that is, the religious community that has been highlighted by state policy may lose its ecclesiastical status?³

In the EU, there are no restrictions imposed by individual directives on the religious community and the conditions under which a church must be recognized by EU directives. Nor is there a directive on where religious communities operating as churches in an EU Member

* Supervisor: Dr. Heka László associate professor

¹ Churches can be endowed with rights through legal personality, but also independently. Churches of different social weights may be divided into categories that provide different status rights in the legal system in general, or individual legislation may provide for one or more churches, or an agreement with the churches or parts of them may have the same or different content.

² An examination of the relationship between nationalities and religiosity in society in and within EU Member States also shows that belonging to a particular nationality has some influence on the religious beliefs and affiliation of individuals, families, or communities in the narrower or broader sense. It is based on historical traditions, cultural roots and norms and values passed down through generations, which can of course change over time.

³ So far, the European Union has not really addressed religious or ecclesiastical issues in its legislation. Although the Council of Europe and the European Parliament have repeatedly mentioned the issue of "sects", which is not required by EU law, there are no integration requirements in the field of religion. The European Convention on Human Rights is neither a separation of the state church nor a worldview neutrality of state regulation. In addition, the European Court of Human Rights, for example, considers the institution of a state church to be compatible with the principle of freedom of religion.

State, if they lose their ecclesiastical status, can seek redress once they have exhausted the remedial forums in that Member State.

At the same time, there is no EU rule or practice on how some religious communities can obtain church status with state recognition in one Member State but not in another.

The relationship between the churches is also a part of the church policy of the respective EU member states. Although there should be no difference between the churches recognized by the state according to the constitutional principles, the principle of “more equal among equals” can also be discovered in the policy of the given state by giving economic rights and state funding decisions against the organization. This state practice may thus raise questions about the basis on which this discrimination can be traced back to the church policy of that state.

MODELS OF STATE-CHURCH RELATIONSHIP

The formation of the state-church relationship is linked to national peculiarities, there is no universally or regionally accepted general pattern. The question is whether we are talking about a common European model based on neutrality and differing only in its detailed rules, or whether we recognize that different European models prevail based on the legal status of religious communities, education, funding, marriage and other issues, which show convergence in many respects.

Until recently, European standards enshrining religious freedom and related case law have not limited this diversity. Despite the indisputable convergence, four models can be distinguished in Europe in terms of their basic orientation, which show characteristic differences along some indicators:

- the state church model, (England or Denmark)
- the related model, (Germany) and
- separation is secular, (France) or
- open to cooperation (Italy) model.⁴

THE RADICAL SEPARATION

The radical separation of state and church first took place outside Europe, but apparently under the influence of European ideas and historical experience, through the 1st Amendment to the Constitution of the United States of America in 1791: the "Founding Fathers" - based on the experience of immigrants as a sectarian minority persecuted in the Old World - saw the guarantee of religious freedom as a ban on the institutionalization of the church.⁵

In France - after the church policy experimentation and struggles of the century following the revolution - the motive for the radical separation at the beginning of the 20th century was basically based on anti-clerical and generally anti-Catholic assumptions.

The original goal was not to create a neutral state, but to complete the publicization of public life, especially education, to eliminate ecclesiastical influence, to restrict it to the private sphere. Thus, since 1905, religious communities have only been recognized by the French state as cult associations.⁶

⁴ Balázs Schanda: STATE MODEL LAW MODELS IN EUROPE - CONVERGENCE AND DIFFERENCES, Hungarian Science 180 (2019) 6, p. 813.

⁵ Balázs Schanda: STATE MODEL LAW MODELS IN EUROPE - CONVERGENCE AND DIFFERENCES, Hungarian Science 180 (2019) 6, p. 816.

⁶ Balázs Schanda: STATE MODEL LAW MODELS IN EUROPE - CONVERGENCE AND DIFFERENCES, Hungarian Science 180 (2019) 6, p. 817.

THE RELATED MODEL

In the German-speaking states of Central Europe, Germany, Austria (and in some German-speaking cantons of Switzerland) a model of transition between state ecclesiasticalism and radical separation has evolved, often defined as a “coordination” model. The relationship between the state and the church can best be characterized by the word connection. The cornerstones of the model are characterized by the denial of state ecclesiastical on the one hand, and the emphasis on cooperation with established churches instead of separation on the other.⁷ The state is attentive to the religious needs of its citizens, protecting the independence of the churches with chiseled legal solutions.

In addition to historical religious communities, other religious communities have the status of public bodies as publicly recognized, established ecclesiastical organizations if the normative conditions set by the state are met, thus distinguishing them from organizations of an associational nature. The historical model is not a historical product of the constitutional development of the last decades, but its radiance to the Central European states is remarkable.⁸

COOPERATIVE SEPARATION MODEL

In the countries of southern Europe, the state and the Catholic Church were separated under the motto of liberal ideas under the slogan “free church in a free state” in the late 19th century. In the system of “cooperative separation,” public support for a worldview was replaced by a pluralistic system.⁹

COMPARISON OF THE EXISTING CHURCH STATUS POLICIES IN THE STATES EXAMINED

The states examined in my dissertation belonged to the former socialist countries except Austria. Among the models forming the relationship between the state and the church, in the case of Hungary and Poland, a model belonging to the category of cooperative separation can be discovered, which is mixed with the related model. In the case of Austria, historical religious communities are recognized by the state as a church, while other religious communities only enjoy the status of a public body as a church organization if they meet the normative conditions set by the state. Religious communities that do not reach this level value them as an associational organization.¹⁰¹¹¹²¹³

In the case of Hungary and Poland, as I have mentioned a dual model can be discovered in the relationship between the state and the church. On one hand, the cooperative separation is present, with Hungary and Poland settling the legal status of the Catholic Church, or at least some aspects of it, with the Apostolic See in bilateral documents. On the other hand, the related

⁷ Balázs Schanda: STATE MODEL LAW MODELS IN EUROPE - CONVERGENCE AND DIFFERENCES, Hungarian Science 180 (2019) 6, p. 818.

⁸ Balázs Schanda: STATE MODEL LAW MODELS IN EUROPE - CONVERGENCE AND DIFFERENCES, Hungarian Science 180 (2019) 6, p. 818.

⁹ Balázs Schanda: STATE MODEL LAW MODELS IN EUROPE - CONVERGENCE AND DIFFERENCES, Hungarian Science 180 (2019) 6, pp. 819-820.

¹⁰ KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ z dnia 2 kwietnia 1997 r. – PREAMBUŁA: W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny, odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego i demokratycznego stanowienia o Jej losie, my, Naród Polski - wszyscy obywatele Rzeczypospolitej, zarówno wierzący w Boga., source: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

¹¹ Act C. of 2011 (Section 6-9)

¹² Basic Law of Hungary (Article VII (2-4))

¹³ Austrian Constitution, Art. 15 - Artikel 15 der Bundesverfassung

model can be justified by the fact that Hungary and Poland are characterized by an emphasis on cooperation with established churches. Moreover, we can see that in Austria, Hungary and Poland, the legislature defines in the law the catalogue which religious community the state considers to be a church.¹⁴¹⁵¹⁶

As for Romania, the Orthodox traditions are overweight, so it is inherently different for the state to settle the position of the Catholic Church with the Apostolic See in bilateral documents. However, in the case of Romania, as a former socialist country, the model of cooperative separation is mixed with the related model. Cooperative separation is expressed by the statutory cooperation with the Romanian Orthodox Church, while the related model is that the legislator has defined the norms that a religious community must meet in order to be recognized as a church by the state. And the catalogue of recognition is also displayed in law.¹⁷¹⁸

The European Union states in Protocol No 11 annexed to the Treaty of Amsterdam that the relationship between the churches and the state remains an internal affair of that country, part of regulation and policy at national level. At the same time, the decision-makers of the individual countries of the European Union, while respecting the equality of religious organizations, differentiate them on their social weight and their public benefit activities.¹⁹

So far, the European Union has not really addressed religious or ecclesiastical issues in its legislation. Although the issue of "sects" has been mentioned several times by the Council of Europe and the European Parliament, European Union (EU) law does not impose requirements in the field of religion. Nor does the European Convention on Human Rights contain provisions on the separation of state and church or on state neutrality.²⁰

European integration has an impact on the daily lives of churches. We can think here of the social, educational and cultural fields, as well as the EU's economic, employment and tax policies. The fact that the status of churches varies from country to country can lead to anomalies.

¹⁴ Balogh M.: Opportunities and dead ends. Representations in Szentszék in Central and Eastern Europe after 1945 in: Nagy, M. and Zombori, I., 2014. *Állam és egyház kapcsolata Kelet-Közép-Európában 1945 és 1989 között*. [ebook] Budapest: METEM, pp.18-21. Available at: <http://real.mtak.hu/19538/1/Balogh_Margit_Lehetosegek_es_zsakutcak_u_174813.911556.pdf> [Accessed 1 May 2021]

¹⁵ Schanda, B., 2014. *A Vatikáni Megállapodás 15 éve*. 9th ed. [ebook] Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem, p.1. Available at: <http://plwp.eu/docs/wp/2014/2014-09_Schanda.pdf?fbclid=IwAR3_T8zhKRQj7Yh-HYReVHBRBwulfw4RQJFk7icq4wggRoogSB_t6Rd6A> [Accessed 8 April 2021].

¹⁶ Agreement between the Republic of Hungary, on the one hand, and the Apostolic See, on the other, concerning the pastoral service of the Hungarian Armed Forces and the Border Guard, International Agreement No. 1994/19 of the Minister of Defense, Magyar Közlöny, 1994/82 (12 August 1994 .), 2829–2830, For the Holy See: AAS 86 (1994) 574.)

¹⁷ Attila Varga: The relationship between the state and the church, the legal status of churches in Romania, Sapientia EMTE, Cluj-Napoca, 2014, p. 222

¹⁸ Act No. 489 of 2009 on Freedom of Religion and the General Status of Churches, published in the Official Gazette No. 11 of 2007

¹⁹ "The European Union shall respect and not alter the existing status of churches and religious associations or communities in the Member States. The European Union shall likewise respect the status of philosophical, non-religious organizations."

²⁰ There has long been a diplomatic relationship between the European Union and the churches. However, no concordat or substantive agreement has been reached so far between the Union and the churches operating in Europe. the European Parliament repeatedly mentions the issue of "sects", EU law does not impose any The Court considers the institution of the state church to be compatible with the principle of religious freedom.

CONCLUSION

To my mind, religion has remained a determining factor in the identity of the individual and communities, and the growing role of identity is once again appreciating the role of religious issues. The religious values of a religious community can also be seen as an expression of human values. And human values do not come from the state. The question can be raised here: can human values and expressed religious values be nationalized, be restricted by the state? In the case of the states examined in my dissertation and the religious communities recognized by them, there are religious communities that do not conform to state borders along their credits, as they go beyond the Catholic Church or the Lutherans or the Reformed, the Baptists, the Pentecostals.

The religious and worldview map of the European Union is very diverse. The majority of Europeans consider themselves followers of one of the religions, and many also take an active part in worldview and humanist movements. Although the government of each Member State is free to determine its relationship with religious and worldview organizations, Article 10 of the Charter of Fundamental Rights of the European Union protects freedom of thought, conscience and religion, freedom to change one's religion or belief, and freedom of religion or belief both in public and in private.

In my view, as one of the defining goals of the European Union is the pursuit of unity, while another is its strength is diversity, so the question is, what can religious communities, publicly recognized as churches in each Member State do for European unity? By failing to standardize its church recognition policy, the European Union is essentially an expression of neutrality in terms of religious orientation, but it is a question of whether non-regulation provides the political basis for Europeans of different religions, nationalities and backgrounds to have a common sense of Europe, as religious communities receive church recognition in the Member States examined, which are far from uniform. In these countries, the state itself determines the level and system of declared values for this.

CLOSING REMARKS

As a result of my research so far, I conclude that state recognition is fundamentally based on political foundations. Among ecclesiastical organizations, the status of a church under public law recognized by a separate law, based on the legislation of the Parliament, is the result of a political decision by the Parliament. This is an expression of a social consensus. It has also been confirmed that the status of churches differs in the EU Member States examined. As for EU policies, it is right for them to involve the churches in European integration, for this a dialogue has recently begun.

PODCAST AND CERTAIN PROCEDURAL ISSUES RELATING TO THE PROTECTION OF PERSONAL RIGHTS

*dr. Anna Zámport**

4th year doctoral student

Deák Ferenc Doctoral School of Law of the University of Miskolc

Private law responds to infringing behaviour with a wide range of sanctions, with different effects and intensities.¹ It denies the legal effect of an invalid contract, imposes objective and/or subjective disadvantages on the party in breach of contract, obliges the wrongdoer to pay compensation for the damage caused, and provides for redress, private penalties and compensation for the infringer of personality rights.² In my thesis, I will examine the legal consequences of possible infringements of personality rights in podcasts and the related means of redress.

Nowadays, thanks to the rapid and mass diffusion of technological advances, user habits have changed and are constantly evolving. These changes can also be observed in the shift from print media content to online media content. This has led, among other things, to an increasing interest in podcasts³, both on the 'consumer' side and on the content producer side. Its popularity should not even surprise us, as anyone can start their own amateur podcast channel nowadays, provided they have an internet connection, a microphone and a laptop. Many streaming sites allow you to publish your content virtually after a simple registration, without the need for a frequency allocation or a frequency licence, which is essential for broadcasting. In addition, it can be listened to, downloaded, rewound, etc. at any time and from anywhere, making it extremely practical in today's fast-paced everyday life, as it is neither time- nor location-bound, like a radio programme.

Before discussing the specific issues related to podcasts, it is necessary to note that certain privacy rights are protected by several branches of law, including constitutional law, criminal law, administrative law, labour law, data protection law and others.⁴ The Civil Code⁵ (hereafter: Civil Code) plays a key role in the protection of the rights of the person, as it prohibits all violations of the rights of the person, i.e. it protects all rights of the person, in all their forms.

Based on the conceptual meaning and the interpretative practice of civil law as a more narrowly studied field, it can be concluded that the primary task of rights relating to the person is to protect the rights that derive from the personality of the person and that make the person human, that is, those that are inherent in the person's personality without any examination of the social context. The Civil Code links the general right to personality with human dignity, the inviolability of which is declared in the Fundamental Law itself. The rights of the person are laid down in civil law as positive and absolute, the violation of which is prohibited for all legal persons. The specificity of the protection of personality under civil law is that it protects

* Thesis supervisor: dr. Adrienn Nagy Associate Professor Turkovicsné

¹ See László Asztalos: A polgári jogi szankció, Akadémiai Kiadó, Budapest 1966. 46-49. p.

² Tibor Nochtá: A személyiségi jogok magánjogi szankciós védeltségéről Magyar Jog, year. 2018. nr. 1., 1-8. p.

³ The word "podcast" is a fusion of the words iPod and broadcast (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/podcast>) downloaded 10/12/2021; the term "podcasting" refers to the making of such programmes and their consumption as listeners or viewers. Podcasting technology enables the serial publication of digital audio, video and other files on the internet, by allowing users to subscribe to channels containing episodes of a particular programme. The name of a programme published using this technology is a podcast.

⁴ see e.g. Act CIV of 2010 on Freedom of the Press and the Fundamental Rules of Media Content. (hereinafter: Smtv.)

⁵ Act V of 2013 on the Civil Code.

values that have no known financial measure and cannot be expressed in monetary terms.⁶ However, civil law alone cannot guarantee the protection of individual personality rights, especially when the seriousness of the infringement is such that only the objectives of prevention, education and redress can be effectively achieved by public law sanctions.⁷ In order to ensure that our privacy rights are effectively protected and to adequately deter others from committing infringements, our legal system provides general and complex protection of privacy rights.⁸

Given the absolute structure of personal rights, everyone is obliged to respect them, i.e. we are obliged to refrain from violating the personal rights of others or of others' personal rights. The civil law instruments which are essential for the effective protection of the rights of the person are those which can be used alongside sanctions in other areas of law. The civil law sanctions which can be used alongside each other in a given case fall into two broad categories: objective sanctions and subjective sanctions.

Objective sanctions are not excusable, i.e. the fact of the infringement in itself establishes the applicability of the sanction and it is irrelevant whether the offending party acted in good or bad faith. For them to apply, it is sufficient for the injured party to prove that his right to privacy has been infringed, with the important proviso that the infringement was unlawful and that there is a causal link between the infringement and the infringing conduct. In comparison, subjective sanctions require, as an additional condition for their applicability, that the infringer acted in a way that was attributable to the infringement. The compensation for damages introduced by the new Civil Code is a typical legal consequence in which, in addition to compensation, the provision of satisfaction has a decisive effect, because although the personal infringement itself may give rise to a claim for compensation, the enforcement of the claim may not always be successful⁹, given that the occurrence of non-material damage is a condition¹⁰ for the award of compensation, in the absence of which no compensation for damages can be claimed. In this context, the invalidity of contractual clauses limiting or excluding liability, in particular, for example, the consent of an athlete to the possibility of being injured in sport during a competition, in the case of a pre-operative patient who makes a declaration acknowledging the risks of surgery, may raise interesting questions as to the awardability of damages and their impact on the amount of damages.¹¹

In addition to being a prerequisite for the imposition of any further sanctions, a judicial finding of infringement can also act as a stand-alone legal protection tool. In some cases, a declaration of infringement may also be able to ensure that the victims of an infringement meet the objectives of prevention and redress.¹² This requires that the judgment must show precisely what conduct, when and how the infringement was committed. It is important to stress that a judicial finding that an infringement has occurred is expressly an enforcement action and is treated in the same way as an action for a penalty.

An injunction may be imposed if the situation created by the infringement continues to exist, even at the time the decision is taken, while a prohibition is justified if there are reasonable

⁶ Balázs Landi: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében- történeti visszatekintéssel, *Jogtudományi Közlöny*, year 2014. nr. 2., 93-104. p.

⁷ See Act C of 2012 on the Criminal Code. Chapter XXI

⁸ See Tibor Nochta

⁹ See also

¹⁰ Civil Code 2:52 § (1) para.

¹¹ Péter Miskolci Bodnár: A kártérítési felelősség egyes közös szabályainak mögöttes szabályként való alkalmazhatósága, *Jogtudományi Közlöny*, year 2019., nr., 6. 241-250. p.

¹² For example: in the case of an infringement of reputation and honour, a finding of infringement by the court may mean that the injured party no longer needs to seek other legal remedies, because the negative value judgement of society is sufficiently expressed.

grounds to fear that the infringer will repeat the act. The former removes the existing infringing situation, while the latter precludes it in the future.

The obligation to make reparation reflects the moral nature of sanctions under the law of personality. It consists in the offender acknowledging, either voluntarily or under a court order, that his act has been unlawful and expressing his regret in some form, and apologising to the victim. It can only fulfil its reparatory function if it is capable of redressing the harm and reaches the same public in which the infringement occurred. It may be oral, written, in public or in the press and media, according to the circumstances in which the infringement occurred, but the court may also determine the means of satisfaction in other ways, as the court may provide. In most cases, satisfaction is usually given by declaration or other appropriate means in public, the costs of which are borne by the infringer. In such cases, the content of the satisfaction must also be provided for, and the court must therefore include the text of the satisfaction itself in the operative part of the judgment.

If the infringement took place in a material form¹³, there is the possibility of an order to remedy the harmful situation, or an order to restore the previous situation, and ultimately an order to destroy the thing that was the subject of the infringement.

Among the objective sanctions, the Civil Code provides the possibility for the victim to claim the transfer of the pecuniary advantage of the infringer. The infringement of personality rights may also be a source of property. In such a case, it is also necessary to eliminate the pecuniary dislocation caused by the infringement, and it may therefore be justified to deprive the victim of the enrichment. The most appropriate private law instrument for this purpose is unjust enrichment. The amount of the pecuniary advantage to be paid is not dependent on the amount of any compensation or damages which may be awarded at the same time, since it is due to the injured party under the rules of unjust enrichment and must be calculated accordingly.

There may also be cases where the violation of personality rights is caused by a person acting in an administrative capacity. In such a case, according to the Civil Code rule, objective sanctions must be enforced against the legal person exercising public authority. If the body in question does not have legal personality, the action must be brought against the public administration body with legal personality which operates the administrative body acting as such and maintains it within its own organisational structure. The situation is similar as regards objective sanctions in the case of breaches of personality caused by a person acting in a judicial or prosecutorial capacity.¹⁴

The party whose personality rights have been infringed has the right to bring a claim against the infringer only in person, which does not preclude the right to act by proxy, but the right of subrogation, assignment or succession is excluded. There are exceptions to this rule in existing law, such as the bringing of an action by a public prosecutor with the consent of the rightholder,¹⁵ or the provisions governing the enforcement of claims in cases of hate speech.¹⁶

A different means of protection of personality is the press rectification, for which the enforcement of the claim is subject to a 30-day limitation period, but failure to do so does not prevent the use of other general means of protection of personality by initiating a personality lawsuit. This legal instrument offers additional protection to the general rules on the protection of personality, which, in addition to the other claims provided for by the Civil Code, may be

¹³ e.g.: by making something (e.g. a photograph, sound or video recording, drawing, writing, book, etc.)

¹⁴ In the case of a person brought before a court, the claim for infringements caused by a person brought before a court in the exercise of prosecutorial powers must be brought against the Prosecutor General's Office. If the court seised is not a legal person, the claim must be brought before the court whose president exercises general employment powers in respect of the judges of the non-legal person court.

¹⁵ Civil Code § 2:54 (4)

¹⁶ Civil Code 2:54. § (5), on the Code of Civil Procedure 2016. évi CXXX. tv. (hereinafter: Pp.). 505.§

asserted by anyone about whom an untrue fact has been stated, rumoured or misrepresented in the media content.¹⁷

In addition to the protection of the personality rights of the party whose rights have been infringed, the right to adequate information is also emphasised, since the party who has suffered a violation of rights may request that a corrective statement be published in the press product¹⁸ (media content), which shows which facts of the statement are untrue, unfounded, which facts are misrepresented and which are true. If the press body fails to comply voluntarily with its obligation to rectify, the person concerned may also, within a short period of time, pursue his or her claim for rectification in an extrajudicial civil procedure, which is subject to a narrow evidentiary procedure.¹⁹

Agreeing with László Pribula, it is relatively rare in the historical development of civil procedural law when the legislator decides that the questions of law enforcement arising from the particularities of a given legal relationship can no longer be settled on the basis of the general rules, but that the introduction of a new, special type of litigation is justified. In the current Code of Procedure, the rules on press rectification actions are set out in Chapter XXXVIII. According to these rules, a person who complains about a fact published in a press release that is untrue cannot go directly to court. The commencement of proceedings must be preceded by a prior request for rectification in writing to the press body within thirty days of the publication of the offending publication, failure to which is a mandatory and indispensable precondition for bringing an action. If the statutory conditions for refusal of the application are not met, the press body is under an objective obligation to publish a rectification within the time limit laid down in the Press Act, irrespective of the conduct of the press for which it is responsible.

The press rectification procedure can be initiated against the media outlet, the editorial office of the press product and the news agency.²⁰ It is important to define what can be considered a press product, which is done in the Smtv. This category includes daily newspapers, other periodicals, internet newspapers and news portals which are provided as an economic service and for whose content a natural or legal person assumes editorial responsibility. A further condition is that the primary purpose of the content is to be communicated to the public; it is produced for information, education or entertainment purposes and is communicated in printed form or via any electronic communications network.

The Media on Demand Act defines the concept of on-demand media services, according to which this category includes media services in which the user can watch or listen to programmes at a time of his/her choice on the basis of a programme schedule compiled by the media service provider, on the basis of an individual request.²¹ In my view, the essential characteristics of both media services and press products are such that some podcasts, namely the part of podcasts which is provided as an economic service, can be included in the conceptual categories of media services and press products. Those which are not produced for profit, but merely for the entertainment of the producer himself - and of course others - do not fall within the scope of the Smtv., since an important criterion, namely commerciality, is not met. Indeed, podcasts can be considered to be produced for commercial advantage if the broadcast is linked to an existing media content provider, in which case it can be presumed that the content is produced for commercial advantage, or if it is not necessarily produced by a media content provider in the strict sense of the word, but is published as sponsored content. Even in this case,

¹⁷ see Smtv. 12.§ (1) bekezdés

¹⁸ Smtv. 1.§ 6. pont

¹⁹ László Pribula: A sajtó-helyreigazítás új perrendi koncepciójának jogalkalmazási kihívásai, Jogtudományi Közlöny, year 2018., nr. 10., 423-432. p.

²⁰ Pp. 495.§ (1) para.

²¹ Smtv. § 1, point 4

it can be presumed that sponsorship is for consideration and that there is therefore an economic benefit.

With regard to the current legislation in force, it can be stated that in the event of an infringement of personality rights in the form of a podcast, the person who suffers the infringement of rights is in a more disadvantaged position - whether he or she wishes to bring an action for personality rights under the general rules of the current Code of Civil Procedure or to bring an action for a press rectification under the special litigation procedure - than if he or she had to take action against press products or media services in the classical sense. Given that the creator of a podcast broadcast usually uploads and "publishes" his content by registering on a streaming site, in many cases the creator is only identified by the name of the user or channel he has invented, which makes it much more difficult to take action against him in the event of infringement. Whether the Pp. 495, or by bringing an action under the general rules, we would need at least a quotable address and a full name in order to take action against the infringer in the absence of voluntary performance. Although the Metropolitan Court of Appeal in its decision published under BDT 2021.4323. took a significantly different position from previous case law when it held in a press rectification case that a statement of rights is also deemed to be in writing if it is sent by the person concerned as an e-mail attachment, signed and scanned, and dated. This is undoubtedly a significant step forward in terms of judicial practice in the light of technological developments, but it is far from being a complete solution for podcasts infringing personality rights.

In my view, it would be appropriate to require that podcasts should also be accompanied by the name of a responsible editor for both amateur and sponsored content, in order to ensure that the injured party has the possibility to claim damages in the event of infringement. Unless it is a broadcast published by a media content provider or as sponsored content, the substantive and procedural mechanism designed to ensure adequate protection of our privacy rights seems to be running out in the case of podcasts, which certainly requires legislative intervention.

PODCAST ÉS A SZEMÉLYISÉGI JOGOK VÉDELME NEK EGYES PERJOGI KÉRDÉSEI

*dr. Zámponi Anna**

IV. évfolyamos doktorandusz hallgató

Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

A magánjog sokféle, eltérő hatású és intenzitású szankcióval reagál a jogsértő magatartásokra.¹ Megtagadja a joghatást az érvénytelen szerződéstől, a szerződésszegőt objektív és/vagy szubjektív hátránnyal sújtja, a jogellenesen kárt okozót kötelezi a kár megtérítésére, a személyiségi jogokat megsértővel szemben elégtételadást, magánjogi büntetést és kompenzációt biztosít.² Dolgozatomban a podcast adásokban esetlegesen megvalósuló személyiségi jogok megsértésének jogkövetkezményeit teszem vizsgálat tárgyává és az ezzel kapcsolatos igényérvényesítési módokat veszem számba.

Napjainkban a technikai vívmányok rapid és tömeges elterjedésének köszönhetően megváltoztak és folyamatosan változnak a felhasználói szokások. Ezek a változások a print médiatartalmakról az online felületeken megjelenő médiatartalmak felé történő eltolódásban is megfigyelhető. Egyre inkább elterjedtebbé vált többek között ennek köszönhetően a podcast³ adások iránti érdeklődés úgy „fogyasztói”, mind tartalom-előállítói oldalon is. A népszerűségén még csak meglepődnünk sem kell, hiszen manapság bárki elindíthatja a saját amatőr podcast csatornáját, ha rendelkezik internet kapcsolattal, egy mikrofonnal és egy lappal. Számos stream oldalon egyszerű regisztrációt követően gyakorlatilag közzé is tehető a legyártott tartalom, amelyhez nincs szükség pl. a rádióadás sugárzásához elengedhetetlen frekvenciakijelölésre, vagy frekvencia engedélyre. Rádásul bármikor, bárhol hallgatható, letölthető, visszatekerhető stb. kijelenthető, hogy a mai felgyorsult mindennapokban kifejezetten praktikus, hiszen nincs sem időhöz, sem helyhez kötve, mint pl. egy rádióműsor.

Mielőtt rátérnék a podcast adásokkal kapcsolatos egyes kérdések tárgyalására, rögzíteni szükséges, hogy az egyes személyiségi jogokat áttételesen több jogág is védi, melyek között fontos szerepet tölt be egyebek mellett az alkotmányjog, büntetőjog, közigazgatási jog, munkajog, de ide sorolható az adatvédelmi jog, és egyéb jogágak is⁴. A személyiségi jogok védelmében kiemelt szerepet tölt be a Polgári Törvénykönyv⁵ (továbbiakban: Ptk.), amely a személyhez fűződő jogok mindennemű megsértését tilalmazza, vagyis a személyiségi jogok összességét, azoknak valamennyi formáját védi.

A polgári jog, mint szűkebben vizsgált terület fogalmi jelentését és értelmezését, gyakorlatát alapul véve, megállapítható, hogy a személyhez fűződő jogok elsődleges feladata, hogy az ember személyiségéből fakadó olyan jogokat részesítsen védelemben, melyek az embert emberré teszik, vagyis amik az ember személyiségéhez a társadalmi közeg vizsgálata nélkül is hozzátartoznak. A Ptk. az általános személyiségi jogot az emberi méltósággal kapcsolja össze,

* Témavezető: Turkovicsné dr. Nagy Adrienn egyetemi docens

¹ Lásd Asztalos László: A polgári jogi szankció, Akadémiai Kiadó, Budapest 1966. 46-49. o.

² Nochtá Tibor: A személyiségi jogok magánjogi szankciós védettségeről Magyar Jog, 2018. év 1. szám, 1-8. o.

³ A „Podcast” szó az iPod és a broadcast (jelentése: közvetít, sugároz) szavak összeolvadásából keletkezett (<https://www.merriam-webster.com/dictionary/podcast>) letöltés ideje: 2021. 12. 10.; a „podcasting” kifejezés az ilyen jellegű műsorok készítését, illetve hallgatóként, nézőként való fogyasztását takarja. A podcasting technológia lehetővé teszi digitális hang-, videó- és más állományok sorozatszerű közzétételét az interneten, úgy, hogy a felhasználók feliratkozhatnak az adott műsor epizódjait tartalmazó csatornákra. Az ilyen technológiával közzétett műsorok neve a podcast.

⁴ lásd pl. a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól szóló 2010. évi CIV. tv. (továbbiakban: Smtv.)

⁵ a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. tv.

amelynek sérthetetlenségét maga az Alaptörvény deklarálja. A személyiségi jogokat a polgári jog pozitív és abszolút jelleggel fekteti le, amiknek megsértése valamennyi jogalany vonatkozásában tilos. A polgári jogi személyiségvédelem sajátossága, hogy olyan értékeket véd, melyeknek vagyoni mérőszáma nem ismert, pénzben kifejezhetetlenek.⁶ Ugyanakkor az egyes személyiségi jogok oltalmát a polgári jog nem képes önmagában garantálni, különösen akkor, ha a jogsértés súlya olyan mértékű, hogy hatásosan a közjogi szankciók által lehetséges csupán a megelőzés-nevelés és elégtételadás céljait elérni⁷. Annak érdekében, hogy a személyiségi jogaink védelme hatékonyan legyen biztosított és megfelelő módon tartson távol a jogsértés elkövetésétől másokat, a személyiségi jogokat a jogrendszerünk általános és komplex védelemben részesíti.⁸

A személyiségi jogok abszolút szerkezetére való tekintettel mindenki köteles azokat tiszteletben tartani, vagyis kötelesek vagyunk más vagy mások személyiségi jogainak a megsértésétől tartózkodni. A személyhez fűződő jogok hatékony védelmében kiemelkedő helyet foglalnak el a polgári jogi eszközök, amelyek mellett más jogterületek szankciói is igénybe vehetők. Az adott esetben egymás mellett is igénybe vehető polgári jogi szankciókat két nagy csoportba sorolhatjuk, az objektív, valamint szubjektív szankciók csoportjába.

Az objektív szankciók kimentést nem tűnnek, azaz a jogsértés ténye önmagában megalapozza a szankció alkalmazhatóságát és közömbös az is, hogy a jogsértő fél jó vagy rosszhiszeműen járt-e el. Alkalmazásukhoz elegendő azt bizonyítania a sérelmet szenvedett félnek, hogy a személyiségi jogát megsértették, azzal a fontos kitételrel, hogy a jogsértés jogellenesen történt és hogy a sérelem, valamint a jogsértő magatartás között ok-okozati összefüggés áll fenn. Ehhez képest a szubjektív szankciók további feltételként megkívánják az alkalmazhatóságukhoz, hogy a jogsértő felelősen járjon el a jogsértés során. Az új Ptk.-val bevezetett sérelemdíj tipikusan olyan jogkövetkezmény, amelyben a kiegyenlítés mellett az elégtételadás meghatározó hatással van jelen, mert önmagában a személyiségi jogsértés a sérelemdíj iránti igényt ugyan megalapozhatja, az igényérvényesítés azonban nem biztos, hogy mindig sikerrel jár⁹, tekintettel arra, hogy a nemvagyoni sérelem bekövetkezése a sérelemdíj megítélésének feltétele,¹⁰ ennek hiányában nincs lehetőség sérelemdíj követelésére. Ezzel kapcsolatban érdekes kérdéseket vethet fel a sérelemdíj megítélhetősége, illetve mértékére gyakorolt hatásainak szempontjából a felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötések semmissége, különös tekintettel például egy sportolónak az ahhoz adott hozzájárulása, hogy a verseny során esetleg sportsérülést okozzanak számára, műtét előtt álló betegek esetén, akik nyilatkozatot tesznek, amelyben tudomásul veszik a műtéti kockázatokat.¹¹

A jogsértés bírósági megállapítása azon túl, hogy minden további szankció kiszabásának előfeltételének tekinthető, önálló jogvédelmi eszközként is működhet. Egyes esetben a sérelmet szenvedettek számára a jogsértés megállapítása is képes lehet biztosítani a prevenció és elégtételadási célok teljesülését.¹² Ehhez arra van szükség, hogy az ítéletről pontosan kiderüljön, hogy milyen magatartás, mikor és hogyan valósította meg a jogsértést. Fontos kiemelni, hogy a jogsértés megtörténtének bírósági megállapítása kifejezetten jogérvényesítést jelent és perjogilag a marasztalás iránti keresettel esik egy tekintet alá.

⁶ Landi Balázs: A személyiségsértés szankciórendszerének sajátosságai a polgári jog rendszerében- történeti visszatekintéssel, Jogtudományi Közlöny, 2014. év 2. szám, 93-104. o.

⁷ Lásd a büntető törvénykönyvről szóló 2012. évi C. tv. XXI. Fejezet

⁸ Nochta Tibor: A személyiségi jogok magánjogi szankciós védettségeről, Magyar Jog, 2018. év 1. szám, 1-8. o.

⁹ Lásd ugyanott

¹⁰ Ptk. 2:52. § (1) bek.

¹¹ Miskolci Bodnár Péter: A kártérítési felelősség egyes közös szabályainak mögöttes szabályként való alkalmazhatósága, Jogtudományi Közlöny, 2019. év 6. szám 241-250. o.

¹² Pl.: a jó hírnév és becsület megsértése esetén a jogsértés tényének bíróság általi megállapítása azzal járhat, hogy a megsértett számára már egyéb jogkövetkezmény igénybevétele szükségtelen, mert kellően kifejezésre jut a bírói ítélet által a társadalom negatív értékítélete.

Abbahagyásra akkor kötelezhető a jogsértő, ha a jogsértéssel előidézett állapot folyamatosan áll fenn, még a határozat meghozatalakor is, míg az eltiltásra való kötelezés akkor indokolt, ha okkal lehet tartani attól, hogy a jogsértő a cselekményét megismétli. Az előbbi megszünteti a fennálló jogsértő állapotot, míg az utóbbi a jövőre nézve zárja azt ki.

Az elégtétel-adási kötelezettségben a személyiségi jogi szankciók erkölcsi jellege mutatkozik meg. Lényege abban áll, hogy a jogsértő önként vagy a bíróság kötelezése alapján ismerje el cselekményének jogsértő voltát, és valamilyen formában juttassa kifejezésre megbánását, kérjen bocsánatot a sértettől. Csak akkor tudja jóvátételi funkcióját betölteni, ha alkalmas a sérelem jóvátételére és ugyanazt a nyilvánosságot éri el, amely előtt a jogsértés megtörtént. A jogsértés megtörténtehez igazodva történhet szóban, írásban, szűkebb vagy tágabb nyilvánosság előtt, a sajtóban és a médiában, de a bíróság rendelkezése szerint ezektől eltérően is megállapíthatja az elégtételadás módját. A legtöbbször elégtétel adására nyilatkozattal, vagy más megfelelő módon a nyilvánosság előtt szokott sor kerülni, melynek költségei a jogsértőt terhelik. Ilyenkor az elégtételnyújtás tartalmáról is rendelkezni szükséges, ezért magát az elégtétel szövegét a bíróságnak az ítélet rendelkező részébe kell foglalnia.

Amennyiben a jogsértés tárgyasult formában történt¹³ akkor van lehetőség a sérelmes helyzet megszüntetésére történő kötelezésnek, vagy a megelőző állapot helyreállítására történő kötelezésnek, végső soron pedig a jogsértéssel előállott dolog megsemmisítésére történő kötelezésnek.

Az objektív szankciók körében lehetőséget biztosít a Ptk. a sértett számára a jogsértőnél a jogsértéssel előállt vagyoni előny átengedésének követelésére. A személyiségi jogok megsértése nem egyszer vagyoni javak forrása is lehet. Ilyen esetben a jogsértéssel kapcsolatban bekövetkezett vagyoni eltolódás kiküszöbölésére is szükség van, indokolt lehet tehát a gazdagodás elvonása is, mégpedig a sértett javára. Erre a legalkalmasabb magánjogi eszköz a jogalap nélküli gazdagodás. A megfizetendő vagyoni előny összegének meghatározása nem függ az esetleg párhuzamosan megállapított kártérítés vagy sérelemdíj mértékétől, tekintettel arra, hogy azt a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint illeti meg a sérelmet szenvedett fél és eszerint kell elszámolni is.

Előfordulhatnak olyan esetek is, hogy a személyiségi jogok megsértését közigazgatási jogkörben eljáró személy okozza. Ilyen esetben a Ptk. szabálya szerint az objektív szankciókat a közhatalmi jogkört gyakorló jogi személlyel szemben kell érvényesíteni. Amennyiben pedig az adott szerv nem rendelkezik jogi személyiséggel, akkor a keresetet az eljáró közigazgatási szervet működtető, azt saját szervezeti keretében fenntartó jogi személyiséggel rendelkező közigazgatási szervvel szemben kell előterjeszteni. Hasonló a helyzet a bírósági vagy ügyészségi jogkörben eljáró személy által okozott személyiségi jogsértések esetén is az objektív szankciók vonatkozásában.¹⁴

A személyiségi jogaiban megsértett fél kizárólag személyesen jogosult igényt érvényesíteni a jogsértővel szemben, ami nem zárja ki azt, hogy meghatalmazott útján járjon el, azonban a jogérvényesítés másra történő átruházása, engedményezése és az öröklés útján történő jogutódlás kizárt. Ez alól a hatályos jogunk ismer kivételeket, példaként említhető a jogosult hozzájárulásával történő ügyész általi kereset előterjesztése¹⁵, vagy a gyűlöletbeszéd¹⁶ esetére irányadó igényérvényesítésre vonatkozó rendelkezések is megemlíthetőek.

¹³ pl.: valamilyen dolog (pl. fénykép, hang- vagy videofelvétel, rajz, írás, könyv stb.) elkészítése útján

¹⁴ Bírósági jogkörben eljáró személy esetében a bírósággal, ügyészségi jogkörben okozott jogsértések miatti igényt a Legfőbb Ügyészséggel szemben kell érvényesíteni. Ha az eljáró bíróság nem jogi személy, az igényt azzal a bírósággal szemben kell érvényesíteni, amelynek elnöke a nem jogi személy bíróság bírái tekintetében az általános munkáltatói jogkört gyakorolja.

¹⁵ Ptk. 2:54. § (4) bekezdése

¹⁶ Ptk. 2:54. § (5) bekezdés, a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. tv. (továbbiakban: Pp.). 505.§

Az általánostól eltérő személyiségvédelmi eszköz a sajtó-helyreigazítás intézménye, amely esetében az igény érvényesítés 30 napos jogvesztő határidőhöz kötött, azonban ennek elmulasztása nem képezi akadályát egyéb, általános személyiségvédelmi eszköz alkalmazásának személyiségi jogi per kezdeményezésével. Ezen jogintézmény többletvédelmet kínál a személyiségvédelem általános szabályaihoz képest, amit a Ptk. által biztosított egyéb igényeken felül érvényesíthet bárki, akiről a médiatartalomban valótlan tény állítottak, híreszteltek, vagy vele kapcsolatban való tényeket hamis színben tüntettek fel.¹⁷

A jogaiban sértett fél személyiségi jogainak védelmén túl a megfelelő tájékoztatáshoz való jog is hangsúlyt kap, hiszen a jogsérelmet szenvedett fél igényt terjeszthet elő arra, hogy a sajtótermékben¹⁸ (médiatartalomban) olyan helyreigazító közlemény jelenjen meg, amelyből kitűnik, hogy a sérelmezett közlés mely tényállítását valótlan, megalapozatlan, mely tényeket tüntet fel hamis színben, és ezzel szemben melyek a való tények. Amennyiben pedig a sajtószerv a helyreigazításra vonatkozó kötelezettségének nem tesz önként eleget, az érintett személy ugyancsak rövid időn belül egy csak szűk körű bizonyítási eljárást lehetővé tevő, soron kívüli polgári peres eljárásban szerezhet érvényt a helyreigazítás iránti követelésének.¹⁹

Egyetértve Pribula Lászlóval, a polgári per jog történeti fejlődésében viszonylag ritka, amikor a jogalkotó azt határozza el, hogy egy adott jogviszony sajátosságai által felmerülő jogalkalmazási kérdések már nem rendezhetők az általános szabályok alapján, hanem új, különleges pertípus bevezetése indokolt. A hatályos perrendtartás a sajtó-helyreigazítási perekre vonatkozó szabályanyagot a XXXVIII. Fejezetben tartalmazza. A szabályozás értelmében aki a sajtóközleményben megjelent, valótlan tartalmú tényt sérelmezi, nem fordulhat közvetlenül a bírósághoz. A per megindítását ugyanis kötelezően meg kell, hogy előzze a sajtószerv felé irányuló - a sérelmezett közlemény megjelenésétől számított harminc napon belül írásban előterjesztendő - előzetes helyreigazítási kérelem, amelynek eredménytelensége a kötelező és mellőzhetetlen előfeltétele a keresetlevél előterjesztésének. Ha a kérelem megtagadhatóságának a törvényi feltételei nem állnak fenn, úgy a sajtószervnek az Smtv.-ben meghatározott határidőn belül közzeendő objektív helyreigazítási kötelezettsége keletkezik, függetlenül a sajtó felróható magatartásától.

A sajtó-helyreigazítási eljárást a médiaszolgáltatóval, a sajtótermék szerkesztőségével, valamint a hírügynökséggel szemben lehet kezdeményezni.²⁰ Fontos meghatározni, hogy mi tekinthető sajtóterméknek, amit az Smtv. meg is tesz. Ebbe a kategóriába sorolja a napilapokat, más időszaki lapot, internetes újságot és hírportált, amelyeket gazdasági szolgáltatásként nyújtanak és amelynek tartalmáért valamely természetes vagy jogi személy szerkesztői felelősséget vállal. További feltétel, miszerint elsődleges célja a tartalomnak a nyilvánossághoz történő eljuttatása; tájékoztatás, oktatás, vagy szórakoztatás céljából készül és nyomtatott, vagy bármilyen elektronikus hírközlő hálózaton keresztül kerül közlésre.

Az Smtv. meghatározza a lekérhető médiaszolgáltatás fogalmát, amely értelmében ebbe a kategóriába sorolhatóak azok a médiaszolgáltatások, amelyekben a médiaszolgáltató által összeállított műsorkínálat alapján a felhasználó egyéni kérés alapján, az általa kiválasztott időpontban tekintheti, illetve hallgathatja meg a műsorszámokat.²¹ Meglátásom szerint lényegi ismérvei alapján mind a médiaszolgáltatás, mind a sajtótermék fogalmi kategóriába beilleszthető a podcast adások egy része is, méghozzá azon szelete, amelyet gazdasági szolgáltatásként nyújtanak. Amelyeket ugyanis nem nyereségszerzési céllal, csupán saját maga – és persze mások - szórakoztatására állít elő a készítője, azok nem tartoznak az Smtv. hatálya

¹⁷ lásd Smtv. 12.§ (1) bekezdés

¹⁸ Smtv. 1.§ 6. pont

¹⁹ Pribula László: A sajtó-helyreigazítás új perrendi koncepciójának jogalkalmazási kihívásai, Jogtudományi Közlöny, 2018. év 10. szám, 423-432. o.

²⁰ Pp. 495.§ (1) bek.

²¹ Smtv. 1.§ 4. pont

alá, lévén hogy nem teljesül egy fontos kritérium, az üzletszerűség. A podcast adások ugyanis abban az esetben tekinthetők gazdasági előnyszerzési céllal elkészítettnek, amennyiben egy már meglévő médiatartalom szolgáltatóhoz köthető az adás, hiszen ebben az esetben vélelmezhető, hogy hasznoszerzési céllal valósul meg a tartalom előállítás, vagy abban az esetben, ha nem feltétlenül a szó szoros értelmében vett médiatartalom szolgáltató által kerül elkészítésre, de szponzorált tartalomként kerül közzétételre a műsor. Ebben az esetben is vélelmezhető, hogy ellenszolgáltatás fejében történik a szponzoráció, így pedig a gazdasági hasznoszerzés is megvalósul.

A jelenleg hatályos szabályozás tekintetében kijelenthető, abban az esetben, ha a személyiségi jogsértés podcast adásban valósul meg a jogsérelmet elszenvedő személy hátrányosabb helyzetből indul - akár a hatályos perjogi kódex általános szabályai szerinti személyiségi jogi pert kíván kezdeményezni, akár a különleges perek között elhelyezett sajtóhelyreigazítás iránti pert kíván kezdeményezni -, mint ha a klasszikus értelemben vett sajtótermékekkel, vagy médiaszolgáltatásokkal szemben kellene fellépnie. Tekintettel arra, hogy a podcast adás készítője általában egy stream oldalon regisztrálva tölti fel és „adja közre” az általa készített tartalmat, sok esetben a készítőnek csak az általa kitalált felhasználó nevével vagy a csatorna nevével találkozunk, amely jelentősen elnehezíti a helyzetünket, ha jogsértés esetén fel kívánunk lépni vele szemben. Akár a Pp. 495.§-a szerinti kötelező és nem pótolható előzetes eljárás lefolytatását vesszük figyelembe, akár az általános szabályok szerinti keresetindítást, legkevesebb egy idézhető címre és egy teljes névre lenne szükségünk ahhoz, hogy fel tudjunk lépni a jogsértővel szemben önkéntes teljesítés hiányában. Noha a Fővárosi Ítéltábla BDT 2021.4323. szám alatt közzétett döntésében a korábbi joggyakorlattól jelentősen eltérő álláspontra helyezkedett akkor, amikor sajtó-helyreigazítási ügyben kimondta, hogy az a jognyilatkozat is írásbelinek minősül, amelyet az érintett e-mail csatolmányként, aláírva és szkennelve továbbít, és amelyet keltezéssel ellátott. Kétségtelen, hogy jelentős előrelépés a bírói gyakorlat esetében a technikai vívmányok fejlődését tekintve, azonban koránt sem jelent teljeskörű megoldást a személyiségi jogot sértő podcast adások esetében.

Álláspontom szerint indokolt volna megkövetelni a podcast adások esetében is, hogy felelős szerkesztő kerüljön feltüntetésre úgy az amatőr, mind a szponzorált tartalomként közzétett tartalmak esetében, annak érdekében, hogy az esetleges jogsértések bekövetkezése esetén az igényérvényesítés lehetősége adott legyen a sérelmet szenvedett fél számára. Hacsak nem médiatartalom szolgáltató által, vagy szponzorált tartalomként közzétett adással van dolgunk, a személyiségi jogaink megfelelő védelme érdekében kialakított anyagi és eljárásjogi mechanizmus kiüresedni látszik a podcast adások esetében, amely mindenképp jogalkotói beavatkozást igényel.